

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA MARGINALIZIRANE GRUPE U BOSNI I HERCEGOVINI

IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA MARGINALIZIRANE GRUPE U BOSNI I HERCEGOVINI

IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU

Impressum

Naslov:

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA MARGINALIZIRANE GRUPE
U BOSNI I HERCEGOVINI – IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU

Autori:

Nevzet Veladžić
Alan Alagić

Izdavač:

Institut za razvoj mladih KULT

Za izdavača:

Jasmin Bešić

Recenzenti:

Aziz Đipa
Amir Avdagić

Lektorica:

Ifeta Palić - Kupus

Dizajn:

Peđa Kazazović

I. izdanje

Sarajevo, 2023.

Publikacija je kreirana uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autora i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Sadržaj

INDEKS TABELA	8
INDEKS GRAFIKONA	9
AKRONIMI I SKRAĆENICE	12
SAŽETAK	13
UVOD	14
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	16
ANALIZA: OSOBE S INVALIDITETOM I NJIHOVE PORODICE I DJECA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU I NJIHOVE PORODICE	19
ANALIZA: ROMSKA POPULACIJA	43
ANALIZA: LGBTQI POPULACIJA	63
ANALIZA: ŽENE ŽRTVE NASILJA, ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA, SAMOHRANE MAJKE I ŽENE IZ RURALNIH PODRUČJA	85
ZAKLJUČAK	106
PREPORUKE	107
REFERENCE	109
PRILOZI	115

Indeks tabela

Tabela 1. Informacije o ključnim aspektima istraživanja	17
Tabela 2. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta	23
Tabela 3. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika	23
Tabela 4. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika	23
Tabela 5. Percepcija o raširenosti diskriminacije prema osobama s invaliditetom	27
Tabela 6. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta	46
Tabela 7. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika	46
Tabela 8. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika	47
Tabela 9. Percepcija o raširenosti diskriminacije prema romskoj populaciji	49
Tabela 10. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti tokom pandemije COVID-19 kod pripadnika romske populacije	57
Tabela 11. Izloženost romske populacije situacijama i ponašanjima	59
Tabela 12. Podrška organizacija romskoj populaciji tokom pandemije	62
Tabela 13. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta	66
Tabela 14. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika	66
Tabela 15. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika	66
Tabela 16. Izloženost LGBTQI populacije situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja i nasilja tokom pandemije	79
Tabela 17. Mišljenje ispitanika o instrumentima i mjerama koje mogu poboljšati ostvarivanje ljudskih i građanskih prava	81
Tabela 18. Najčešće posljedice pandemije COVID-19 u LGBTQI populaciji	83
Tabela 19. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta	88
Tabela 20. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika	89
Tabela 21. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika	89
Tabela 22. Raširenost diskriminacije prema ženama u različitim oblastima društva	92
Tabela 23. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti kod marginaliziranih grupa žena tokom pandemije	100
Tabela 24. Izloženost marginaliziranih žena situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja, zlostavljanja, socijalne izolacije i siromaštva	101
Tabela 25. Ocjena podrške organizacija	104

Indeks grafikona

Grafikon 1. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema osobama s invaliditetom	24
Grafikon 2. Pojačanost diskriminacije prema osobama s invaliditetom uvođenjem mjera tokom pandemije COVID-19	25
Grafikon 3. Raširenost diskriminacije prema osobama s invaliditetom po područjima društva	26
Grafikon 4. Prepoznatost potreba osoba s invaliditetom tokom kreiranja mjera kriznih štabova	27
Grafikon 5. Sprečavanje diskriminacije od strane institucija	28
Grafikon 6. Realizacija inkluzivnog obrazovanja tokom pandemije	29
Grafikon 7. Orijentiranost sistema zdravstvene zaštite prema potrebama osoba s invaliditetom	29
Grafikon 8. Prepoznatost osoba s invaliditetom kao rizične grupe	30
Grafikon 9. Konsultacija predstavnika osoba s invaliditetom tokom kreiranja protokola zdravstvenih ustanova	31
Grafikon 10. Dostupnost zdravstvenih usluga osobama s invaliditetom	31
Grafikon 11. Upoznatost s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije	32
Grafikon 12. Mišljenje o potrebi dodjele državne pomoći osobama s invaliditetom za kupovinu higijenskih sredstava tokom pandemije COVID-19	32
Grafikon 13. Mišljenje o dostupnosti zdravstvene zaštite uslijed ukidanja javnog prijevoza i drugih mjera	33
Grafikon 14. Mišljenje o instrumentima i mjerama koje mogu osnažiti ostvarivanje ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom	33
Grafikon 15. Ocjena utjecaja pandemije na osobe s invaliditetom	34
Grafikon 16. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti tokom pandemije COVID-19	35
Grafikon 17. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti	36
Grafikon 18. Ocjena utjecaja epidemioloških mjera na psihičko zdravlje	37
Grafikon 19. Pandemija i izloženost stresnim situacijama i ponašanjima	38
Grafikon 20. Kašnjenje socijalnih davanja i osjećaj rizika od siromaštva	39
Grafikon 21. Povećanje troškova i životnih potreba osoba s invaliditetom tokom pandemije	39
Grafikon 22. Utjecaj određenih posljedica na život osoba s invaliditetom	40
Grafikon 23. Podrška organizacija osobama s invaliditetom tokom pandemije	41
Grafikon 24. Izraženost diskriminacije prema Romima	47
Grafikon 25. Pojačanost diskriminacije prema Romima tokom pandemije	48

Grafikon 26. Prepoznatost potreba romske populacije u mjerama kriznih štabova	49
Grafikon 27. Doprinos institucija u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema romskoj populaciji	50
Grafikon 28. Potrebe romske djece u online nastavi	51
Grafikon 29. Dostupnost liječničke pomoći romskoj populaciji	51
Grafikon 30. Mogućnosti nabavke higijenskih potrepština tokom pandemije	52
Grafikon 31. Pomoć državnih institucija u nabavci higijenskih potrepština	52
Grafikon 32. Prepoznatost romske populacije kao grupe s povećanim rizikom	53
Grafikon 33. Upoznatost Roma s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije	53
Grafikon 34. Dodjela finansijske pomoći Romima od strane države	54
Grafikon 35. Otežan pristup zdravstvenoj zaštiti zbog ukidanja javnog prijevoza	54
Grafikon 36. Ocjena utjecaja pandemije na stigmatizaciju i ljudska prava Roma	55
Grafikon 37. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti tokom pandemije kod Roma	56
Grafikon 38. Osjećaj neizvjesnosti i utjecaj na psihičko zdravlje	58
Grafikon 39. Izloženost romske populacije situacijama i ponašanjima	59
Grafikon 40. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj rizika od siromaštva u romskim porodicama	60
Grafikon 41. Utjecaj pandemije na povećanje troškova i životnih potreba Roma	60
Grafikon 42. Posljedice pandemije i njihov utjecaj na život Roma	61
Grafikon 43. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema LGBTQI populaciji	67
Grafikon 44. Pojačanje diskriminacije prema LGBTQI populaciji zbog uvođenja epidemioloških mjera	68
Grafikon 45. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema LGBTQI osobama po područjima društva	69
Grafikon 46. Prepoznatost potreba osoba LGBTQI populacije u mjerama kriznih štabova	70
Grafikon 47. Pravna vidljivost LGBTQI populacije i diskriminacija	70
Grafikon 48. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti kod LGBTQI osoba tokom pandemije COVID-19	71
Grafikon 49. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti LGBTQI populaciji tokom pandemije	72
Grafikon 50. Mišljenje o orijentiranosti zdravstvenog sistema potrebama LGBTQI populacije u vrijeme pandemije	73
Grafikon 51. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj neizvjesnosti i psihičko zdravlje kod osoba LGBTQI populacije	73
Grafikon 52. Upoznatost LGBTQI populacije s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije	74
Grafikon 53. Podložnost diskriminaciji različitih kategorija LGBTQI populacije	74
Grafikon 54. Prepoznatost LGBTQI populacije kao grupe s povećanim rizikom	75
Grafikon 55. Podrška organizacija LGBTQI populaciji u vrijeme epidemioloških mjera	76
Grafikon 56. Prepoznatost potreba LGBTQI populacije od strane zdravstvenog sistema	76
Grafikon 57. Ocjena dostupnosti liječničke pomoći LGBTQI osobama tokom epidemioloških mjera	77

Grafikon 58. Nedostatak političke volje i marginaliziranost LGBTQI populacije	78
Grafikon 59. Utjecaj ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije na pristup zdravstvenoj zaštiti LGBTQI populacije	78
Grafikon 60. Izloženost LGBTQI populacije situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja i nasilja tokom pandemije	80
Grafikon 61. Utjecaj pandemije COVID-19 na povećanje troškova i potreba LGBTQI populacije	80
Grafikon 62. Mišljenje ispitanika o instrumentima i mjerama koji mogu poboljšati ostvarivanje ljudskih i građanskih prava	81
Grafikon 63. Utjecaj pandemije na stigmatizaciju i ljudska prava LGBTQI populacije	82
Grafikon 64. Najčešće posljedice pandemije COVID-19 u LGBTQI populaciji	83
Grafikon 65. Izraženost diskriminacije prema ženama	90
Grafikon 66. Pojačanost diskriminacije prema ženama tokom pandemije	90
Grafikon 67. Prepoznatost potreba marginaliziranih grupa žena u mjerama kriznih štabova	92
Grafikon 68. Doprinos institucija u suzbijanju diskriminacije prema ženama	93
Grafikon 69. Dostupnost zdravstvenih usluga tokom epidemioloških mjera	94
Grafikon 70. Otežanost pristupa zdravstvenoj zaštiti uslijed ukidanja javnog prijevoza	94
Grafikon 71. Prepoznatost marginaliziranih grupa žena kao grupe s povećanim rizikom za vrijeme pandemije COVID-19 od strane vlasti	95
Grafikon 72. Utjecaj političke volje na ostvarivanje ljudskih prava marginaliziranih grupa žena tokom pandemije	95
Grafikon 73. Upoznatost marginalizirane populacije žena s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije	96
Grafikon 74. Mišljenje o državnoj pomoći marginaliziranim grupama žena tokom pandemije	96
Grafikon 75. Utjecaj mjera i instrumenata vlasti na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava marginaliziranih grupa žena	97
Grafikon 76. Utjecaj pandemije na stigmatizaciju i ostvarivanje ljudskih prava marginaliziranih grupa žena	98
Grafikon 77. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti u populaciji marginaliziranih žena tokom pandemije COVID-19	99
Grafikon 78. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj neizvjesnosti i psihičko zdravlje marginaliziranih grupa žena tokom pandemije	100
Grafikon 79. Utjecaj pandemije na porast troškova i životnih potreba marginaliziranih žena	102
Grafikon 80. Posljedice pandemije na život marginaliziranih grupa žena	103
Grafikon 81. Podrška organizacija marginaliziranim grupama žena tokom pandemije	104

Akronimi i skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
BD	Brčko distrikt
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija
SSS	Srednja stručna sprema
USK	Unsko-sanski kanton
LNOB	Leaving no body behind
TK	Tuzlanski kanton
NVO	Nevladine organizacije
UN	Ujedinjene nacije
KS	Kanton Sarajevo
MLJP	Ministarstvo za ljudska prava

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19
NA MARGINALIZIRANE GRUPE
U BOSNI I HERCEGOVINI

IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM ISTRAŽIVANJU

Sažetak

Analiza „**Utjecaj pandemije COVID-19 na marginalizirane grupe u Bosni i Hercegovini**“ predstavlja sveobuhvatan pokušaj adresiranja oblika i uzroka društvenog isključivanja određenih grupa u Bosni i Hercegovini, a tokom pandemije COVID-19. U njoj su iznesene negativne posljedice pandemije na osjetljive grupe i identificirani direktni, osnovni i strukturalni uzroci čije je intenziviranje (tokom vanrednog stanja i cjelokupne krize) dovelo do pojačanih ili novih oblika nejednakosti.

Ranjive kategorije društva, posebno one koje su s nižim prihodima, bile su suočene s većim razlikama, kako ekonomskim tako i u sistemu zdravstvene zaštite, u usporedbi s drugima. Također, marginalizirane grupe suočene su s ogromnim predrasudama i nepravednom zdravstvenom i socijalnom zaštitom, čime su im narušena osnovna ljudska prava zagarantirana Ustavom BiH i međunarodnim konvencijama.

Podaci u ovom izvještaju pokazuju da se socijalni i ekonomski učinci pandemije bolesti COVID-19 još uvijek osjećaju i da su pogoršani nedavnim porastom cijena hrane i energije. Podaci itekako pokazuju da ti efekti, skupa i kumulativno, šalju snažne udarne valove širom Bosne i Hercegovine, uzrokujući veće siromaštvo i deprivaciju u hrani te pogoršavajući nejednakosti. Osim toga, mentalno zdravlje stanovništva je i dalje teško pogođeno.

Rezultati istraživanja su omogućili odgovore na sljedeća pitanja:

- a) kako je pandemija COVID-19 u BiH utjecala na različite oblasti ljudskih prava marginaliziranih grupa, poput: pristupa zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, razmjernosti i nužnosti vanrednih mjera, informiranja marginaliziranih grupa o koronavirusu i odgovoru vlasti na pandemiju (npr. slabovidne, gluhonijeme osobe itd.), transparentnosti komunikacije institucija prema građanima, pristupa osobama bez adekvatnog smještaja ili osobama smještenim u institucije iz kojih ne mogu svojevóljno izaći, pristupa internetu, subvencijama za grijanje, električnu energiju itd.;
- b) da li je pandemija COVID-19 povećala stigmatizaciju marginaliziranih grupa u BiH, i ako da, kako i u kojoj mjeri;
- c) kakve je posljedice pandemija COVID-19 ostavila na socijalne i ekonomske aspekte života marginaliziranih grupa u BiH, na njihovu privatnost, te na pristup vodenoj mreži i higijenskim potrepštinama;
- d) jesu li se spontano ili organizirano (institucionalno) razvili alternativni načini podrške marginaliziranim grupama u BiH tokom pandemije COVID-19? Ako da, koji?

UVOD

Diskriminacija zasnovana na pripadnosti naciji, narodu, etničkoj grupi, spolu, socijalnom porijeklu, političkom uvjerenju, materijalnom stanju, dobi ili nekim tjelesnim, psihičkim ili intelektualnim smetnjama oduvijek je bila prisutna u ljudskom društvu. Činjenica je da se neke zajednice, u zavisnosti od nivoa obrazovne, moralne, kulturne, društvene pa i privredne razvijenosti, različito odnose prema osobama različitim od većine. Za različite grupe ljudi unutar određene kulture, okruženja i tradicije postoji opasnost od višestruke diskriminacije zbog međutjecaja različitih ličnih značajki ili obilježja kao što su spol, rod, dob, etnička pripadnost, vjera ili uvjerenje, zdravstveno stanje, invaliditet, seksualna orijentacija, rodni identitet, stepen obrazovanja ili primanja, te život na različitim geografskim područjima.

Položaj marginaliziranih grupa u Bosni i Hercegovini nije bio na zavidnom nivou ni prije pandemije COVID-19. Vrlo česta je bila pojava da neki pripadnici marginaliziranih grupa ne mogu dobiti socijalnu ili zdravstvenu podršku, nemaju jednaka prava prilikom konkurisanja na posao ili bivaju potpuno zaboravljeni od nadležnih institucija ili nivoa vlasti.

Pripadnici ovih marginaliziranih grupa nikada nisu bili u zavidnom položaju, jer je u većini slučajeva društvo bilo to koje je pripadnike ovih grupa uvijek izdvajalo, zlostavljalo i najčešće vrlo teško prihvatilo u svoje društvo. Novi vid problema s kojim se susreću ove grupe jeste i pandemija, koja je ostavila velike posljedice generalno na stanovništvo Bosne i Hercegovine, ali posebno na grupe kojima se ovo istraživanje bavi.

Ovo istraživanje, koje je provedeno na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, odnosi se na pripadnike marginaliziranih grupa, odnosno osobe s invaliditetom, Rome i Romkinje, žene žrtve nasilja, trgovine ljudima, samohrane majke, žene koje žive u ruralnim područjima te pripadnike LGBTQI zajednice i probleme s kojima su se susretali za vrijeme trajanja pandemije COVID-19.

Demokratske karakteristike uzorka

Anketa je provedena na teritoriji Bosne i Hercegovine, a anketirana su ukupno 974 ispitanika, od kojih je njih 642 bilo s teritorije Federacije Bosne i Hercegovine, što čini 65,9% ispitanika istraživanja; 331 ispitanik je s teritorije Republike Srpske, što je 34% ispitanika, dok je s teritorije Brčko distrikta u istraživanje uključena jedna osoba, što je svega 0,1% od ukupnog broja anketiranih stanovnika Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o spolnoj strukturi anketiranih osoba, od 974 ispitanika, njih 430 su muškarci, što predstavlja 44,1% od ukupnog broja ispitanika, 540 osoba su pripadnice ženskog spola, što iznosi 55,4%, dok su se u kategoriji ostalih izjasnila 4 ispitanika, odnosno 0,4%.

Osim teritorijalne i spolne podjele ispitanika, još su dva podatka o ispitanicima uzeta u obzir, a to su stručna sprema ispitanika i dobna grupa. Kada je riječ o stručnoj spremi, 333 ispitanika imaju završenu osnovnu školu, što čini 34,2% ispitanog uzorka, srednju stručnu spremu ima 506 ispitanika, odnosno 52%, završen fakultet je imalo 111 ispitanika, što je 11,4%, II ciklus završen imaju 23 ispitanika, odnosno 2,4%, a III ciklus studija 0,1%, odnosno svega jedan ispitanik.

Istraživanje je obuhvatilo ispitanike starije od 10 godina starosti (samo u kategoriji osoba s invaliditetom), tako da su prvu grupu činili ispitanici uzrasta 10–18 godina, i takvih je u sklopu istraživanja bilo 99, što je 10,2%. Druga grupa, 18–35 godina, obuhvatala je 398 ispitanika, odnosno 40,9%, 353 ispitanika su u dobnoj grupi 35–50 godina, što je 36,2%, u trećoj dobnoj grupi, onoj 50–65 godina, bio je 81 ispitanik, odnosno 8,3%, a 43 ispitanika, ili 4,4%, su uzrasta preko 65 godina, što je činilo četvrtu dobnu grupu.

Samo istraživanje na temu „Utjecaj pandemije COVID-19 na marginalizirane grupe u Bosni i Hercegovini“ predstavlja jedan od prvih koraka u razumijevanju problema ove grupe ljudi kada je u pitanju utjecaj pandemije COVID-19 na kvalitet života marginaliziranih u BiH. Sam čin zanimanja da se prikaže realno stanje našeg društva i problema s kojima su se osobe suočavale prije pandemije posebno se zakomplicirao za vrijeme pandemije i svih restriktivnih mjera koje je ona sa sobom donijela.

Istraživanje je imalo za cilj utvrditi najčešće i najizraženije posljedice pandemije COVID-19 na osjetljive grupe i grupe u riziku (marginalizirane grupe i osobe), te identificirati osnovne i strukturalne uzroke (posebno one koji su vezani za restriktivne mjere kriznih štabova) koji su doveli do pojačanih ili novih oblika nejednakosti ili nepoštovanja ljudskih prava ove populacije.

Analiza utjecaja pandemije COVID-19 na marginalizirane grupe pokazala je da su posljedice koje je prouzrokovala pandemija prisutne i danas, posebno one koje se odnose na psiho-socijalno zdravlje i osiromašenje članova ove populacije.

Struktura anketnog upitnika kao i diskusije koje su realizirane kroz fokusne grupe svojim su sadržajem obuhvatali sljedeća istraživačka pitanja:

- Kakav je (bio) utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava?
- Da li je pandemija dodatno stigmatizirala marginalizirane grupe: osobe s invaliditetom i njihove porodice, Rome, žene žrtve nasilja, trgovine ljudima, samohrane majke, žene koje žive u ruralnim područjima te LGBTQI populaciju?
- Koje su najizraženije posljedice pandemije kod marginaliziranih grupa i osoba?
- Da li je razvijena alternativna podrška marginaliziranim grupama i osobama (ako je ima) i da li je bila spontana ili institucionalna?

Na osnovama gore navedenih istraživačkih pitanja, u fokusu istraživanja su sljedeći aspekti: zdravstvena i socijalna zaštita, informiranje marginaliziranih grupa o koronavirusu i odgovoru vlasti na pandemiju, transparentnost komunikacije institucija prema građanima, pristup osobama bez adekvatnog smještaja ili osobama smještenim u institucije iz kojih ne mogu svojevolumno izaći, pristup internetu i subvencijama kao vidu institucionalne pomoći, kao i sfera obrazovanja (s akcentom na online nastavu).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Diskriminacija marginaliziranih grupa i osoba u BiH vrlo je slojevita pojava, a u cilju spoznaje posljedica različitih vrsta restriktivnih mjera u periodu pandemije koronavirusa koje su vezane za osnovna ljudska prava potrebno je da istraživanje bude bazirano na kvalitativnom i kvantitativnom metodološkom dizajnu.

Predložena i primijenjena metodologija istraživanja temelji se na realnom pristupu kojim će se nastojati odgovoriti ciljevima istraživanja. U skladu s tim, metodološki dizajn istraživačkog procesa temelji se na primjeni kvalitativnih i kvantitativnih metoda prikupljanja podataka (desk metoda, fokusne grupe i anketni upitnik). Primjena kvalitativne metode osigurala je dobivanje podataka koji daju dublju sliku istraživačkih problema, dok su kvantitativni podaci u provedenom istraživanju omogućili procjenu stavova, mišljenja, osjećanja, potreba i ponašanja ispitanika četiri istraživane kategorije društva u BiH.

U cilju osiguranja integriteta i reprezentativnosti istraživanja, prilikom kreiranja anketnog upitnika uzeli smo u obzir složenost i slojevitost istraživanih grupa, a u cilju da se zadovolje metodološki zahtjevi i istraživački standardi. Posebna pažnja u anketiranju posvećena je nastojanju da imamo što veću geografsku zastupljenost ciljane populacije i da ta zastupljenost uzorka proporcionalno odgovara broju pripadnika istraživanih kategorija u uzorkovanim mjestima.

U početnoj fazi istraživanja korištena je **desk metoda** u cilju da se dođe do što većeg broja sekundarnih informacija, koje su nam pomogle i dale širu sliku istraživane teme. Pored internog istraživanja, posebna pažnja je posvećena eksternim desk istraživanjima u prikupljanju informacija, a to su sljedeći izvori:

- a) internetska istraživanja;
- b) podaci i informacije koje su objavile državne institucije;
- c) istraživanja koja su provodile lokalne nevladine i međunarodne organizacije.

Fokusne grupe koje su organizirane omogućile su nam slojeviti opis i dublji uvid u stvarni utjecaj pandemije COVID-19 na marginalizirane grupe. Cilj nam je bio da ovim metodološkim instrumentom dobijemo informacije i razumijemo kako predstavnici ranjivih kategorija društva (osobe s invaliditetom, Romi, LGBTQI populacija, žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja) razmišljaju o iskustvima pandemije i socijalne isključenosti.

Putem aplikacije Zoom organizirane su četiri fokusne grupe, za svaku navedenu kategoriju posebno, koje su moderirale odabrane osobe i kontrolirali članovi istraživačkog tima. Diskusije u fokusnoj grupi pružile su informacije o tome šta predstavnici tih kategorija misle, kako se osjećaju ili kako doživljavaju socijalnu isključenost i stigmatizaciju.

U postupku prikupljanja kvantitativnih podataka o utjecaju pandemije COVID-19 na navedene ranjive

kategorije korištena je **anketa**, budući da je ovaj metodološki instrument pogodan za procjenu stavova, mišljenja, vjerovanja, osjećaja, potreba, motivacija, ponašanja (prošlog i anticipiranog), te za prikupljanje drugih podataka. Primarni način anketiranja bio je intervjuiranje licem u lice (*face-to-face*), dok je u određenim situacijama korišteno online anketiranje uz slanje linka direktno osobama koje su bile mapirane kao ispitanici čiji profil odgovara profilu ciljane populacije.

Anketni upitnici imali su 22 pitanja te su bili prilagođeni za svaku istraživanu grupu. Istraživanje je obuhvatilo reprezentativan broj osoba s invaliditetom, djece i njihovih porodica, Roma, LGBTQI populacije i žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja iz sljedećih područja i regija: Sarajevo, Mostar, Banja Luka, Tuzla, Unsko-sanski kanton, Trebinje, Bijeljina i Kanton 10 (Livno).

Terensko prikupljanje podataka realizirano je u periodu od decembra 2022. do januara 2023. godine uz korištenje dvije metode prikupljanja podataka:

- 1. kvantitativno prikupljanje podataka putem anketiranja (anketni upitnik);
- 2. kvalitativno prikupljanje podataka kroz diskusije u fokusnim grupama.

Period provedbe istraživanja:

Tabela 1. Informacije o ključnim aspektima istraživanja

Kreiranje anketnog upitnika	Novembar 2022. godine
Trening anketara	Novembar 2022. godine
Profil ispitanika	Ispitanici su podijeljeni u četiri kategorije: - osobe s invaliditetom; - Romi i Romkinje; - LGBTQI populacija; - žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima i žene iz ruralnih područja. Dobna grupa ispitanika je: a) od 10 do 18 godina – samo kod osoba s invaliditetom (10,2%); b) od 18 do 35 godina (40,9%); c) od 35 do 50 godina (36,2%); d) od 50 do 65 godina (8,3%); e) preko 65 godina (4,4%).
Planirani i ostvoreni uzorak (kvantitativno istraživanje)	Planirano: N = 1000 ispitanika Ostvareno: N = 974
Provedba anketiranja	Od decembra 2022. do januara 2023.
Fokusne grupe	Diskusija u fokusnim grupama – 4 fokusne grupe a) 28. 1. 2023. – osobe s invaliditetom b) 2. 2. 2023. – Romi i Romkinje c) 3. 2. 2023. – LGBTQI populacija d) 6. 2. 2023. – žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima i žene iz ruralnih područja
Geografska disperzija uzorka	Bosna u Hercegovina - Federacija Bosne i Hercegovine (65,9% ispitanika) - Republika Srpska (34% ispitanika) - Brčko distrikt BiH (0,1% ispitanika)

Prije pokretanja provedbe istraživanja organizirana je obuka anketara, a sadržaj obuke obuhvatao je sljedeće:

- opće informacije o projektu;
- metodologija rada koja će se koristiti u istraživanju;
- ispravan odabir ispitanika;
- vježba (testiranje upitnika);
- opća pravila anketiranja.

Kontrola kvaliteta prikupljenog uzorka provodila se putem supervizije u toku provedbe anketiranja, odnosno fokusne grupe. Supervizor je prilikom trajanja diskusije u fokusnim grupama imao mogućnost da se uključi u razgovor u određenom trenutku, ako je smatrao da je to potrebno ili da su se učesnici udaljili od teme. Supervizor je evidentirao tok i ishode za svaku istraživačku grupu. Također, kontrola podrazumijeva minimalno 15% kontroliranih anketa svakog anketara.

OSOBE S INVALIDITETOM I NJIHOVE PORODICE I DJECA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU I NJIHOVE PORODICE

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

ANALIZA: OSOBE S INVALIDITETOM I NJIHOVE PORODICE I DJECA S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU I NJIHOVE PORODICE

UVOD

U Bosni i Hercegovini (BiH) ne postoje ažurni službeni podaci o broju osoba s invaliditetom, kao ni u entitetima ni Brčko distriktu. Ako gledamo s globalnog nivoa, prema istraživanju Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) iz 2011. g., oko 15% svjetske populacije živi s nekim oblikom invaliditeta, odnosno 2,2% svjetske populacije ima značajne poteškoće u funkcioniranju. U BiH ne postoje precizni i ažurni podaci o broju osoba s invaliditetom, ali najčešće se navode podaci Agencije za statistiku BiH (2010), koja na osnovu podataka služi za socijalni rad i zavoda penziono-invalidskog osiguranja u oba entiteta procjenjuje kako više od 270.000 građana BiH ima status osobe s invaliditetom, te podaci iz Popisa provedenog 2013. g., kada je u BiH bilo 294.058 osoba s nekim vidom poteškoća (8,33% ukupne populacije). Ažurnije i preciznije informacije nisu bile dostupne u trenutku istraživanja. Ako bismo procjenu osoba s invaliditetom zasnovali na postotku SZO-a, onda bi statistički gledano u BiH trebalo biti približno 560 hiljada osoba s nekim oblikom invaliditeta.

Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom, kao i druge konvencije i međunarodni dokumenti polaze od osnovnog načela da svaki čovjek ima urođena, jednaka, neotuđiva i univerzalna prava koja proizlaze iz dostojanstva ljudskog bića.

Ustav Bosne i Hercegovine, ustavi entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS), te Statut Distrikta Brčko (DB) Bosne i Hercegovine garantiraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. Bosna i Hercegovina se Ustavom obavezala kako će osigurati za sve građane jednakopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije na bilo kojoj osnovi, pa i na osnovi invalidnosti.

Bosna i Hercegovina je ratificiranjem *Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom* priznala da su žene i djevojke s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji, te će u tom smislu poduzeti mjere kako bi im se osiguralo puno i ravnopravno uživanje svih njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Države potpisnice poduzet će

sve potrebne mjere kako bi osigurale da djeca s invaliditetom potpuno uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode ravnopravno s drugom djecom. U svim akcijama koje se odnose na djecu s invaliditetom prvenstvena pažnja bit će posvećena najboljem interesu djeteta. Države potpisnice osigurat će da djeca s invaliditetom imaju pravo slobodno izraziti svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču, a njihovi stavovi razmotrit će se s obzirom na njihovu dob i zrelost, ravnopravno s drugom djecom, te će im u ostvarivanju toga prava biti pružena pomoć u skladu s invaliditetom i uzrastom.

Države potpisnice ove konvencije, u cilju da se osobama s invaliditetom omogući nezavisno življenje i aktivno učešće u svim područjima života, poduzimaju odgovarajuće mjere koje trebaju osigurati ravnopravan pristup okruženju, prijevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sisteme, kao i ostaloj opremi, prostorima i uslugama namijenjenim javnosti kako u urbanim tako i u ruralnim područjima. Te mjere, koje uključuju identifikaciju i uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti, odnose se, između ostalog, na puteve, prijevoz, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, pristup radu, informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge.

Provedeno istraživanje imalo je za cilj utvrditi poštovanje ljudskih prava osoba s invaliditetom za vrijeme pandemije COVID-19, a koja su garantirana članom 19 Konvencije, kao i najčešće oblike diskriminacije ove populacije u vrijeme pandemije.

Provedeno istraživanje daje nam odgovore na pitanja o ograničavanju ljudskih prava marginaliziranih grupa za vrijeme pandemije COVID-19, odnosno o tome da li je njihov položaj dodatno usložen uslijed pandemije koronavirusa, da li je evidentiran nedostatak informacija i komunikacija osobama s oštećenjima sluha, vida, intelektualnim ili tjelesnim invaliditetom, te da li su ove osobe ostale uskraćene za ključne informacije o prevenciji i pomoći u odnosu na pandemiju COVID-19.

Također, organizirana je fokusna grupa s članovima predstavnika organizacija osoba s invaliditetom, a pomoću nje smo istraživali vrijednosti ili stavove ispitanika o utjecaju pandemije COVID-19 na njihovu populaciju. Ovaj kvalitativni pristup prikupljanja podataka zasnovali smo na interakciji učesnika s ranije utvrđenom temom, a koja nam je omogućila dobivanje dubinskih informacija o posljedicama pandemije COVID-19.

Upozorenja i preporuke u vezi s položajem i pravima osoba s invaliditetom koje su uputili međunarodni organi i mehanizmi za ljudska prava u situaciji pandemije COVID-19 i hitnog reagiranja mogu se grupirati u nekoliko ključnih oblasti:

1. neometan pristup pravima i uslugama: neophodno je osigurati zdravstvenu i socijalnu zaštitu, stanovanje, neometano kretanje, zadržavanje zaposlenja uz razumno prilagođavanje. Države imaju veću odgovornost s obzirom na strukturalnu diskriminaciju kojoj su izložene osobe s invaliditetom;
2. osiguravanje finansijske podrške s ciljem ublažavanja rizika od dodatnog siromaštva s obzirom na to da mnoge osobe s invaliditetom nisu u mogućnosti da naprave zalihe hrane ili lijekova ili da priušte troškove kućne isporuke, ako je uopće na raspolaganju;
3. komunikacija i informacije: obavješćavanje javnosti mora biti dostupno i na znakovnom jeziku, kao i u pristupačnim oblicima i formatima, koji obuhvataju digitalnu tehnologiju, titlovanje i slično, stavljanje teksta na sliku, relejne usluge za gluhe, SMS poruke, korištenje jednostavnog, lako čitljivog jezika.

Kao osnovne razlike s kojima su se susretale osobe s invaliditetom u svakodnevnom životu prije izbijanja pandemije koronavirusa ispitanici su najčešće isticali da su to pristup radu i izvorima zarade, pristup informacijama, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Također, istraživanje je pokazalo da većina ispitanika smatra da je pandemija koronavirusa negativno utjecala na neke od rizika kojima su izložene osobe s invaliditetom.

Socio-demografski podaci ispitanika

Ukupan broj anketiranih za ovu kategoriju marginaliziranih grupa bio je 331 ispitanik, od toga iz Federacije Bosne i Hercegovine 71,3%, a iz Republike Srpske 28,4% anketiranih osoba, te 0,3% osoba iz Brčko distrikta. Geografska disperzija uzorka prikazana je u Tabeli 1.

Tabela 2. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta

Tuzla	Sarajevo	Mostar	USK (Bihać, Bužim)	Banja Luka	Bijeljina	Trebinje	Kanton 10 – Livno	Drugo
18,4%	20,8%	8,2%	6,6%	14,2%	6,3%	7,6%	8,5%	9,4%

Stepen obrazovanja anketiranih ispitanika je sljedeći: s osnovnom školom učestvovalo je 19,9% ispitanika, sa srednjom stručnom spremom 69,7%, sa završenim fakultetom 15,7% i 3,6% ispitanika koji su imali završen II ciklus studija, odnosno stepen magistra.

Također, radni status ispitanika je uzet u obzir prilikom iskazivanja demografskih podataka ispitanika, tako da od ukupnog broja anketiranih (331) imamo 16,3% osoba koje su zaposlene u javnom sektoru, 18,4% u privatnom sektoru, 1,8% samozaposlenih, 6% penzionera i 57,4% osoba koje nemaju zaposlenje.

Tabela 3. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika

Obrazovanje					Radni status				
OŠ	SSS	Fakultet	Magisterij	Doktorat	Zaposlen/a u javnom sektoru	Zaposlen/a u privatnom sektoru	Samozaposlen/a	Penzioner/ka	Nezaposlen/a
19,9%	69,7%	15,7%	3,6%	0%	16,3%	18,4%	1,8%	6%	57,4%

Prilikom anketnog istraživanja uzeti su u obzir spolna struktura i starosna dob ispitanika, a ključne informacije su navedene ispod:

- od ukupnog broja ispitanika (331), muškaraca je bilo 48%, žena 50,8% te 1,2% ispitanika koji su se izjasnili kao ostali;
- starosna dob ispitanika kategorizirana je u pet dobnih grupa, a za više detalja o dobnoj strukturi uzorka za ovu podgrupu vidjeti tabelu 4.

Tabela 4. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika

Spolna zastupljenost			Starosna dob				
Muško	Žensko	Ostalo	10-18	18-35	35-50	50-65	65+
48%	50,8%	1,2%	9,7%	39%	39,3%	8,2%	3,9%

Rezultati anketnog istraživanja

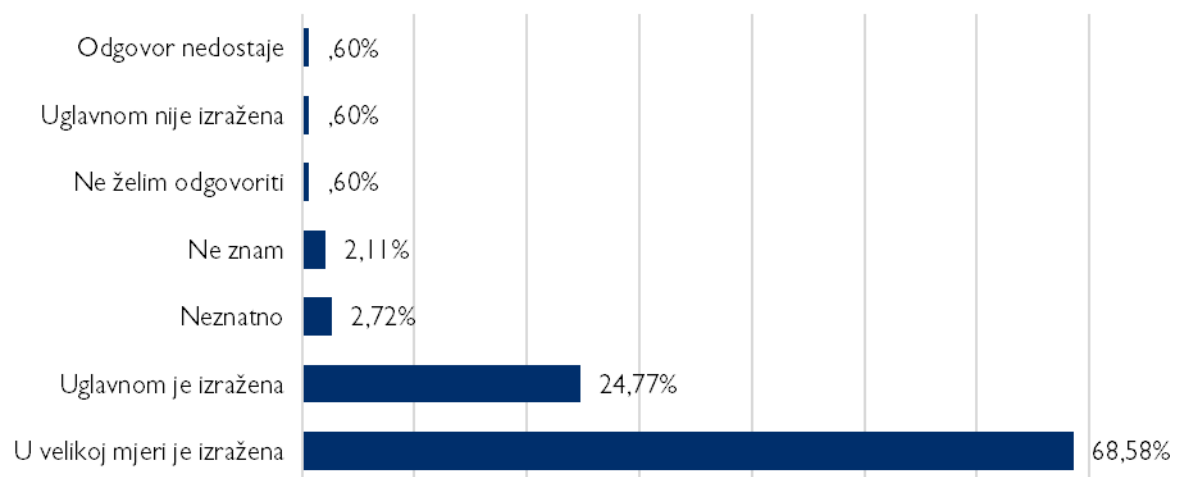
U prezentiranju rezultata istraživanja izvršili smo grupiranje anketnih pitanja po oblastima kako bismo olakšali postupak zaključivanja. U tom kontekstu pitanja će biti razvrstana po sljedećim oblastima, odnosno prema ranije utvrđenim istraživačkim pitanjima:

- *Koliko je pandemija COVID-19 utjecala na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom?*
- *Da li je pandemija dodatno stigmatizirala osobe s invaliditetom i njihove porodice?*
- *Koje su najizraženije posljedice pandemije kod osoba s invaliditetom?*
- *Da li je razvijena alternativna podrška osobama s invaliditetom i, ako jeste, da li je bila spontana ili institucionalna?*

a) Utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava

Prvo anketno pitanje: „**U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema osobama s invaliditetom?**“, imalo je za cilj utvrditi kako ispitanici percipiraju pojam diskriminacije u općem smislu. Od 331 ispitanika, njih 68,6% je odgovorilo da je diskriminacija u velikoj mjeri izražena, dok 24,8% ispitanika smatra da je ona uglavnom izražena. Svega 0,6% ispitanika misli da diskriminacija uglavnom nije prisutna, a nijedan da uopće nije prisutna.

U kojoj mjeri, po Vama, je općenito izražena diskriminacija prema osobama s invaliditetom?

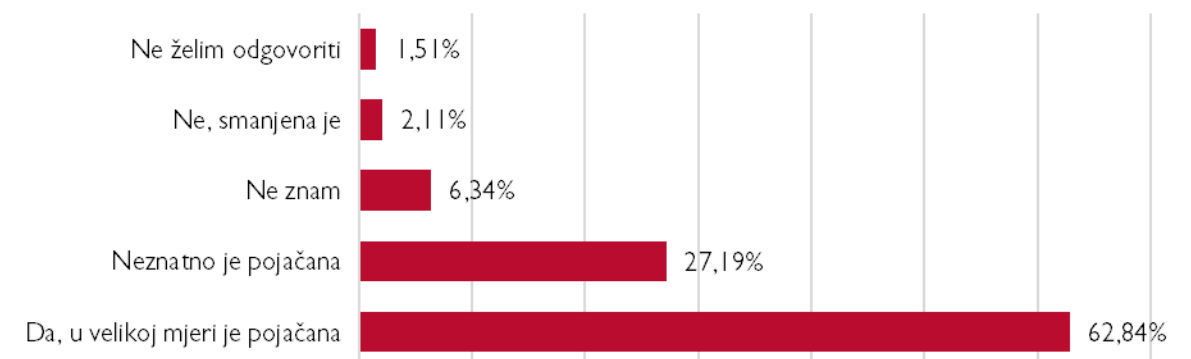

Grafikon 1. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema osobama s invaliditetom

Percepcija ispitanika o pojačanoj diskriminaciji nakon uvođenja epidemioloških mjera potvrđuje našu radnu hipotezu te je najveći postotak ispitanika na pitanje: „**U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema osobama s invaliditetom uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?**“, odgovorio da je u velikoj mjeri pojačana diskriminacija (njih 62,8%), dok 27,2% njih smatra da je neznatno pojačana. Relativno mali broj ispitanika je odgovorio da je diskriminacija smanjena (2,1%), 21 ispitanik odgovorio je da ne zna, a njih pet da ne želi odgovoriti.

Učesnici fokusne grupe istakli su da je tokom pandemije pojačana pojava porodičnog nasilja. Uglavnom se radilo o psihološkom, fizičkom i ekonomskom nasilju od članova porodice. Naprimjer, oduzimani su im tableti, mobiteli, zatvarani su u posebne sobe, uskraćen im je pristup novcu itd.

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema osobama s invaliditetom uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 2. Pojačanost diskriminacije prema osobama s invaliditetom uvođenjem mjera tokom pandemije COVID-19

Na pitanje o **raširenosti diskriminacije prema osobama s invaliditetom u oblasti stanovanja, pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.), javnog informiranja, prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite, prava iz socijalne zaštite, u oblasti sigurnosti i u oblasti zapošljavanja** ispitanici su dali sljedeće odgovore: njih 54,4% (od ukupno 331) smatra da je diskriminacija u oblasti stanovanja ponekad prisutna, 26% ispitanika smatra da je često prisutna, 12% da je uvijek prisutna, dok 4,2% ispitanika smatra da nema diskriminacije, odnosno da nimalo nije prisutna. Ukupno 2,4% ih je odgovorilo da ne zna, a 0,3% da ne želi odgovoriti.

Percepcija ispitanika o raširenosti diskriminacije u oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.) je sljedeća na skali stavova: njih 6,6% smatra da je uvijek prisutna diskriminacija, 40,2% ispitanika smatra da je često prisutna, 47,4% da je ponekad prisutna, 3,3% ispitanika smatra da nimalo nije prisutna, 1,8% je odgovorilo da ne zna, dok 0,6% ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Ispitanici su iskazali slično viđenje raširenosti diskriminacije kada je u pitanju javno informiranje i predstavljanje ove populacije u medijima, što potvrđuju sljedeći podaci: 9,1% ispitanika je mišljenja da je diskriminacija u ovoj oblasti uvijek prisutna, njih 39% smatra da je često prisutna, 42% da je ponekad prisutna, 7,3% ispitanika smatra da diskriminacija nije nimalo prisutna, 2,1% je odgovorilo da ne zna, dok 0,6% njih ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

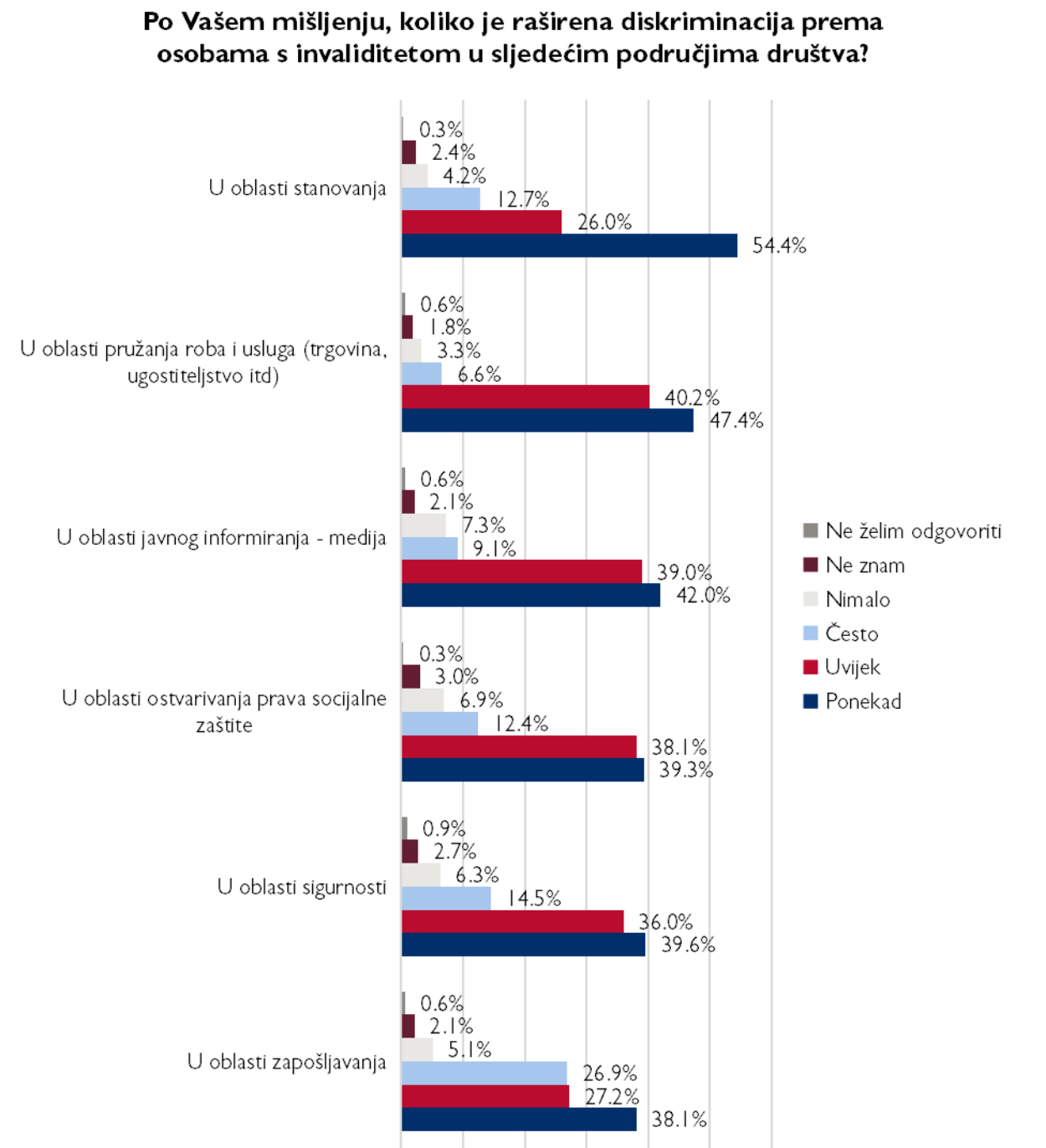
Ispitanici gotovo identično percipiraju prisutnost diskriminacije prilikom ostvarivanja prava iz oblasti zdravstvene zaštite. Broj ispitanika koji smatra da je diskriminacija u toj oblasti zastupljena uvijek je 13,9%, njih 32,9% smatra da je često prisutna, 41,1% da je ponekad prisutna, a broj onih koji misle da nije nimalo prisutna je 8,2%. 2,7% ih je odgovorilo da ne zna, a 0,6% ispitanika da ne želi dati odgovor.

O raširenosti diskriminacije u oblasti ostvarivanja prava socijalne zaštite ispitanici su dali sljedeće odgovore: 12,4% ih smatra da je diskriminacija uvijek prisutna u ovoj oblasti, 39,3% da je često prisutna, 38% da je ponekad prisutna, 6,9% ispitanika smatra da nimalo nije prisutna, 3% ih je odgovorilo da ne zna, a 0,3% da ne želi odgovoriti.

Kada govorimo o prisutnosti diskriminacije u oblasti sigurnosti, anketirani ispitanici daju sljedeće odgovore: 14,5% ih smatra da je diskriminacija uvijek prisutna u ovoj oblasti, 39,6% da je često prisutna, 36% da je ponekad prisutna, 6,3% smatra da nije nimalo prisutna, 2,7% ih je odgovorilo da ne zna, a 0,9% da ne želi odgovoriti.

Također, ispitanici smatraju da je diskriminacija prema osobama s invaliditetom raširena i u oblasti zapošljavanja. Njih 27,2% smatra da je ona uvijek prisutna, 26,9% da je često prisutna, 38,1% da je ponekad prisutna, 5,1% smatra da nimalo nije prisutna, 2,1% ih je odgovorilo da ne zna, a 0,6% da ne želi odgovoriti.

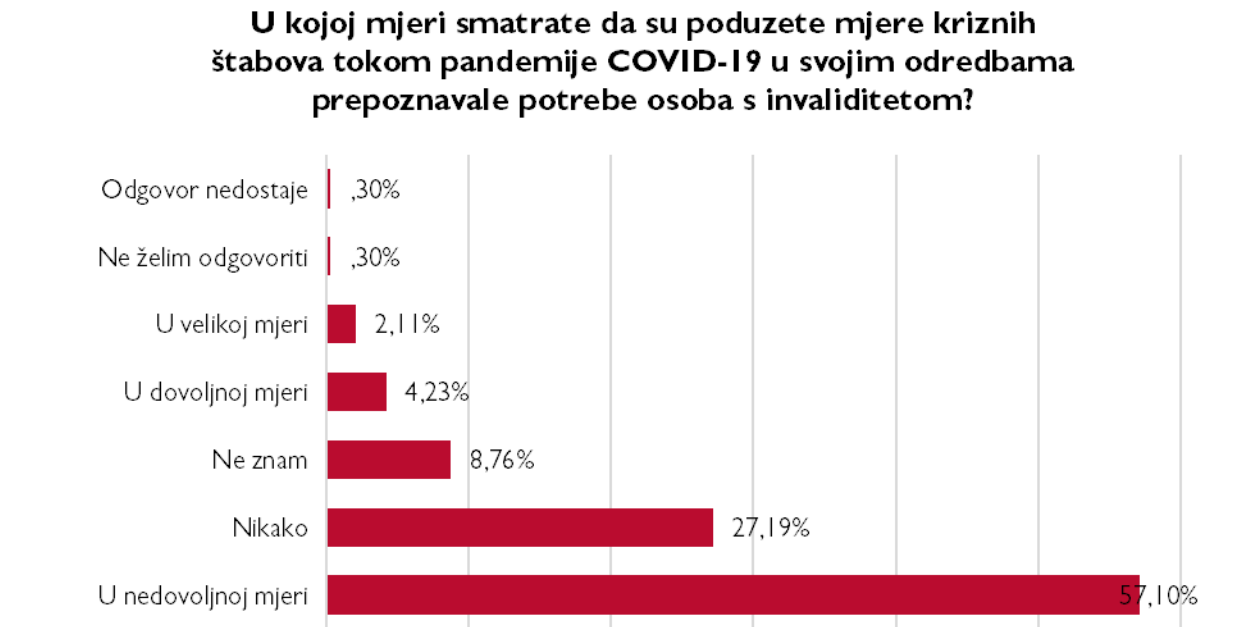
Grafikon 3. Raširenost diskriminacije prema osobama s invaliditetom po područjima društva

U tabeli 5 prikazan je kratki presjek prethodno navedenih rezultata o prisustvu diskriminacije prema osobama s invaliditetom u različitim oblastima važnim za kvalitet života ove populacije.

Tabela 5. Percepcija o raširenosti diskriminacije prema osobama s invaliditetom

Po Vašem mišljenju, koliko je diskriminacija raširena prema osobama s invaliditetom u sljedećim područjima društva?						
	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti
U oblasti stanovanja	12.7%	26.0%	54.4%	4.2%	2.4%	0.3%
U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	6.6%	40.2%	47.4%	3.3%	1.8%	0.6%
U oblasti javnog informiranja – mediji	9.1%	39.0%	42.0%	7.3%	2.1%	0.6%
Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	13.9%	32.9%	41.7%	8.2%	2.7%	0.6%
Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	12.4%	39.3%	38.1%	6.9%	3.0%	0.3%
U oblasti sigurnosti	14.5%	39.6%	36.0%	6.3%	2.7%	0.9%
U oblasti zapošljavanja	27.2%	26.9%	38.1%	5.1%	2.1%	0.6%

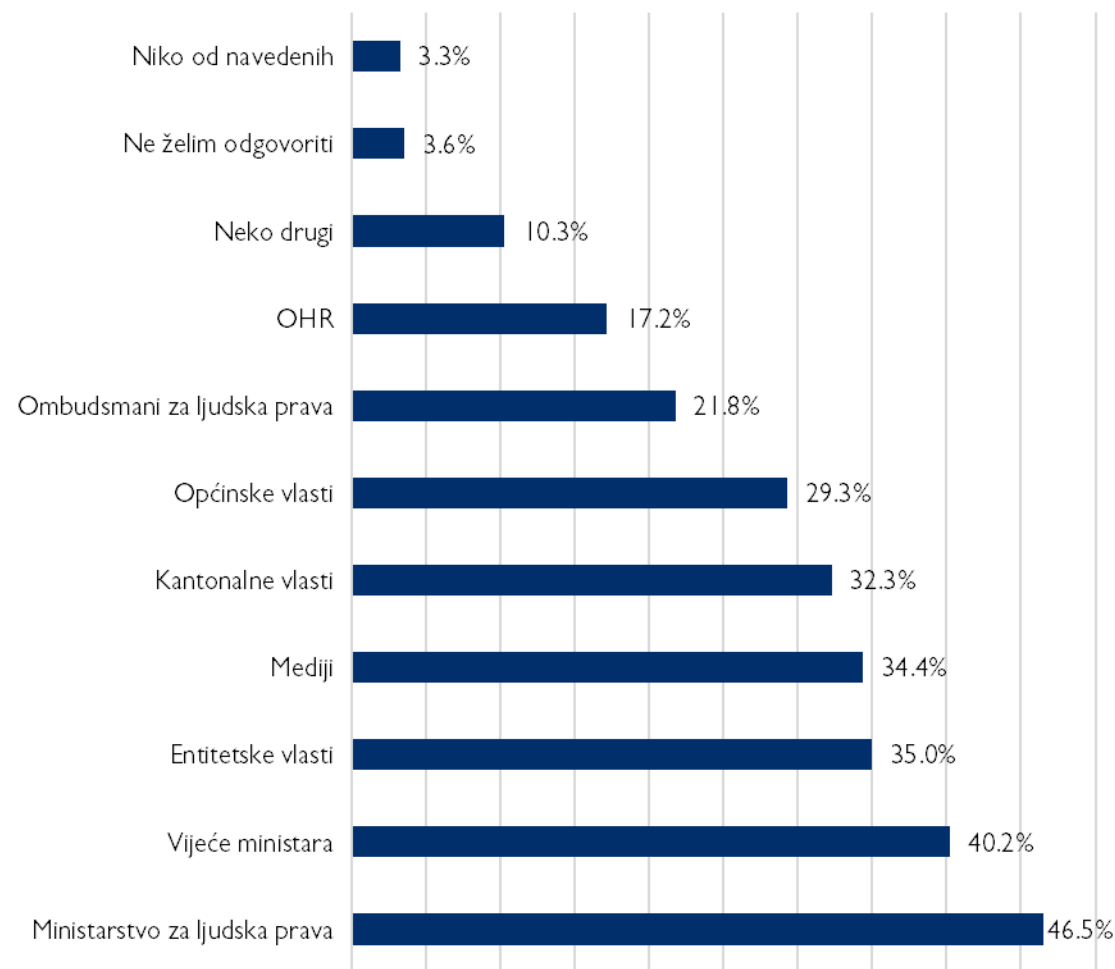
Mjere kriznih štabova, posebno u početku pandemije, nisu prepoznavale marginalizirane grupe, što je stvaralo određene poteškoće kod osoba s invaliditetom. Na pitanje: „**U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe osoba s invaliditetom?**“, ispitanici su u najvećem broju, njih 57,1%, odgovorili da odredbe kriznih štabova nisu u dovoljnoj mjeri prepoznale potrebe osoba s invaliditetom, 27,2% ispitanika smatra da nikako nisu prepoznate, 4,2% ih je odgovorilo da su u dovoljnoj mjeri prepoznate, a 8,8% ih je odgovorilo da ne zna.

Grafikon 4. Prepoznatost potreba osoba s invaliditetom tokom kreiranja mjera kriznih štabova

Na anketno pitanje: „**Koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema osobama s invaliditetom?**“, ispitanici su mogli zaokružiti najviše tri odgovora. Prema dobivenim rezultatima, njih 46,5% smatra da je to Ministarstvo za ljudska prava BiH, nešto manje, 40,2% ispitanika, smatra da je to Vijeće ministara BiH, a vrlo interesantno je da ih 34,4% smatra da su to mediji. Jedna trećina ispitanika (32,05%) smatra da je riječ o kantonalnim vlastima, 35,05% da je riječ o entitetskim, dok njih 17,2% smatra da OHR može najviše doprinijeti u suzbijanju diskriminacije prema marginaliziranim grupama, u kojoj su i osobe s invaliditetom.

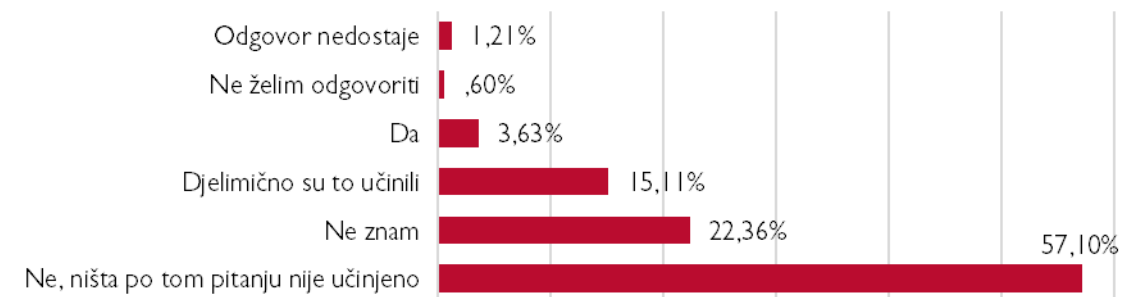
Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema osobama s invaliditetom?

Grafikon 5. Sprečavanje diskriminacije od strane institucija

Pristup osoba s invaliditetom sistemu obrazovanja u vrijeme pandemije COVID-19 oblast je koja je bila predmet istraživanja. U tom kontekstu anketno pitanje je glasilo: „**Da li su nadležni organi za obrazovanje tokom pandemije COVID-19 propisale jasnu proceduru i procjenu potreba za realizaciju inkluzivnog obrazovanja za djecu s invaliditetom?**“ Od ukupnog broja ispitanika, 57,1% ih smatra da ništa po tom pitanju nije učinjeno, dok 15,1% anketiranih smatra da su nadležni organi djelimično to učinili, a svega 3,6% ispitanika je stava da je procedura propisana u skladu s potrebama djece s invaliditetom. Visok broj ispitanika je odgovorio da ne zna odgovor na ovo pitanje, njih 22,4%. Ovaj podatak ukazuje na nedovoljno jasnu i usmjerenu komunikaciju nadležnih organa u oblasti obrazovanja kada su u pitanju mjere koje su trebale biti afirmativne prema osobama s poteškoćama.

Da li su nadležna tijela za obrazovanje tokom COVID-19 pandemije propisale jasnu proceduru i procjenu potreba za realizaciju inkluzivnog obrazovanja za djecu s invaliditetom?

Grafikon 6. Realizacija inkluzivnog obrazovanja tokom pandemije

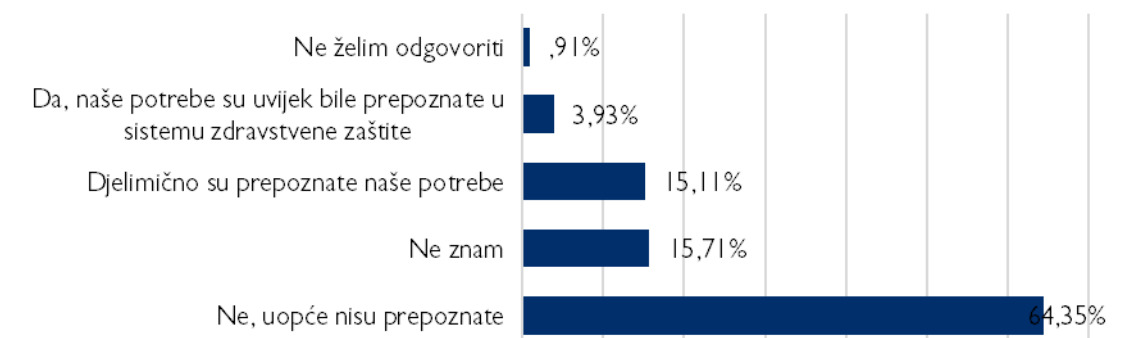
Pristup zdravstvenoj zaštiti naveden je kao ključna oblast u kojoj su se pojačali rizici po osobe s invaliditetom tokom trajanja restriktivnih mjera i odgovora različitih nivoa vlasti na epidemiju. Osnovne manifestacije ovih rizika su ukidanje ili odlaganje većine potrebnih terapija zato što je zdravstveni sistem u potpunosti bio orijentiran na borbu s epidemijom COVID-19 ili je bio ograničen samo na hitne intervencije. U istraživanju smo ciljano pokušali doći do stavova ove populacije sljedećim pitanjem: „**Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme pandemije COVID-19?**“ Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: od ukupnog broja anketiranih, njih 64,4% smatra da sistem zdravstvene zaštite nije bio orijentiran na potrebe osoba s invaliditetom, 15,1% ispitanika smatra da je sistem djelimično prepoznao njihove potrebe, a samo 3,9% ispitanika je mišljenja da su njihove potrebe uvijek bile prepoznate od zdravstvenog sistema. Visok broj, 15,7% ispitanika, dao je odgovor „ne znam“.

Nalazi s fokusne grupe ove kategorije poklapaju se s nalazima ispitanika u kvantitativnom (anketnom) istraživanju, a koje su oni iskazali u sljedeća dva stava:

„Pristup zdravstvenoj zaštiti je bio otežan, zakazivanje termina u domovima zdravlja bilo je gotovo nemoguća misija jer se na telefon niko nije javljao.“

„Opskrba lijekovima (koji su bila redovna terapija invalidnih osoba) je bila otežana jer se do doktora teško dolazilo, a on je jedini ovlašten da prepíše lijekove.“

Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme COVID-19 pandemije?

Grafikon 7. Orijentiranost sistema zdravstvene zaštite prema potrebama osoba s invaliditetom

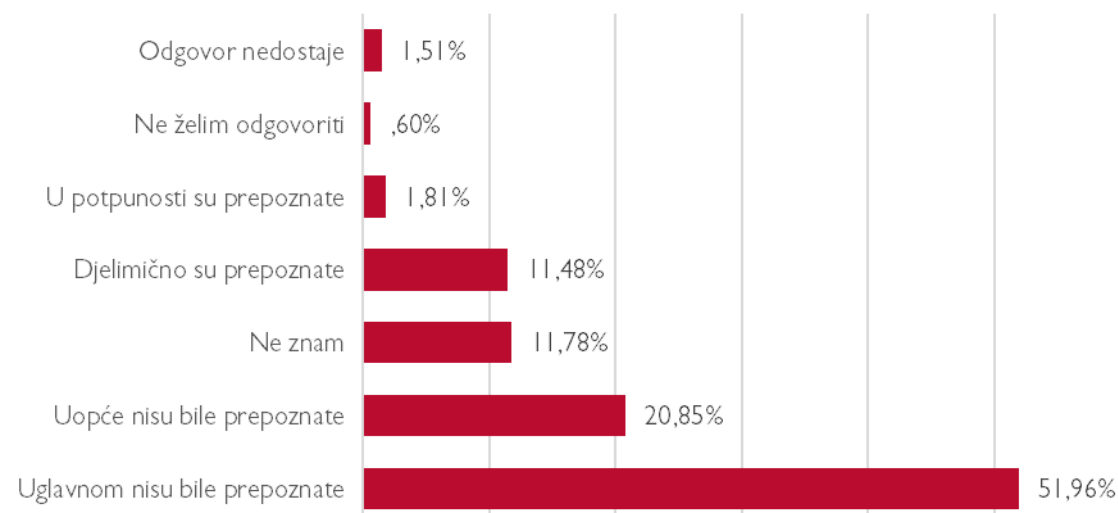

Stavovi i percepcije ispitanika o odnosu vlasti u vrijeme trajanja pandemije i strogih epidemioloških mjera i njihovom prepoznavanju potreba marginaliziranih grupa, odnosno osoba s invaliditetom, dio su istraživačkog okvira. Do njih se pokušalo doći kroz pitanje: „**Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale osobe s invaliditetom kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?**“ Većina anketiranih smatra da ih vlast nije prepoznala kao rizičnu grupu, dok relativno mali broj njih misli da su bili prepoznati od vlasti. Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: 52% ispitanika smatra da nisu bili prepoznati od vlasti, 20,8% njih misli da uopće nisu bili prepoznati, 11,5% ih smatra da su bili djelimično prepoznati, dok samo njih 1,8% smatra da su bili u potpunosti prepoznati od vlasti kao grupa s povećanim rizikom u vrijeme pandemije.

Iskazani stavovi na fokusnoj grupi predstavnika organizacija osoba s invaliditetom poklapaju se sa stavovima ispitanika anketnog istraživanja. U prilog tome navodimo jedno od prototipnih razmišljanja učesnika fokusne grupe:

„Kategorija invalidnih osoba na koje je pandemija ostavila posljedice su djeca s poteškoćama u razvoju i djeca s autizmom. Brojni su primjeri da su djeca s autizmom bila 42 dana zatvorena u sobi u vremenu strogih restriktivnih mjera kriznih štabova. Djeca i njihovi roditelji su ostali bez ikakve podrške institucija države u ovom periodu.“

Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale osobe s invaliditetom kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme COVID-19 pandemije?

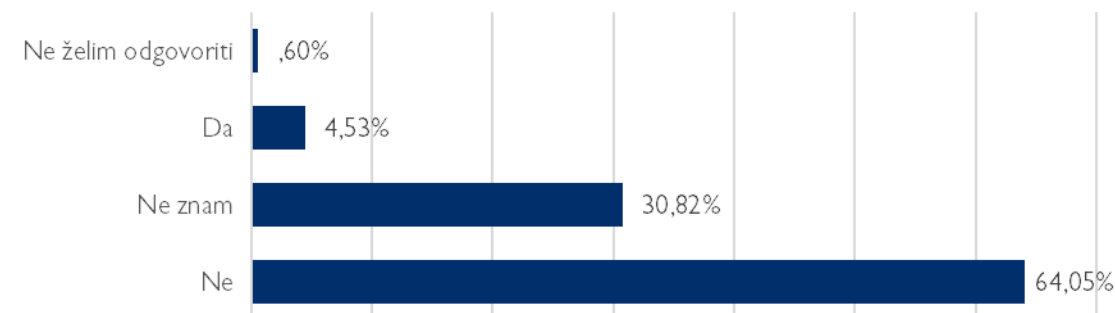

Grafikon 8. Prepoznatost osoba s invaliditetom kao rizične grupe

Pristup zdravstvenoj zaštiti pripadnika marginaliziranih grupa je od primarne važnosti te se u istraživanju kroz nekoliko različitih anketnih pitanja nastojalo doći do odgovora o promjenama u sistemu zdravstva u vrijeme pandemije COVID-19, a koje su imale direktan utjecaj na osobe s invaliditetom. U tom kontekstu formulirano je anketno pitanje: „**Da li su bolnice i domovi zdravlja konsultirali predstavnike osoba s invaliditetom prilikom kreiranja svojih protokola kako bi u njih uvrstili potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme pandemije COVID-19?**“

Ovdje imamo vrlo slične odgovore kao i kod prethodnog pitanja (vidi grafikon 7), koje se odnosi na pristup zdravstvenoj zaštiti, a odgovori su sljedeći: 64% ispitanika smatra da bolnice i domovi zdravlja nisu konsultirali predstavnike osoba s invaliditetom kod kreiranja protokola svojih ustanova, 4,5% je odgovorilo da su konsultirani, dok njih 30,8% ne zna odgovor na ovo pitanje.

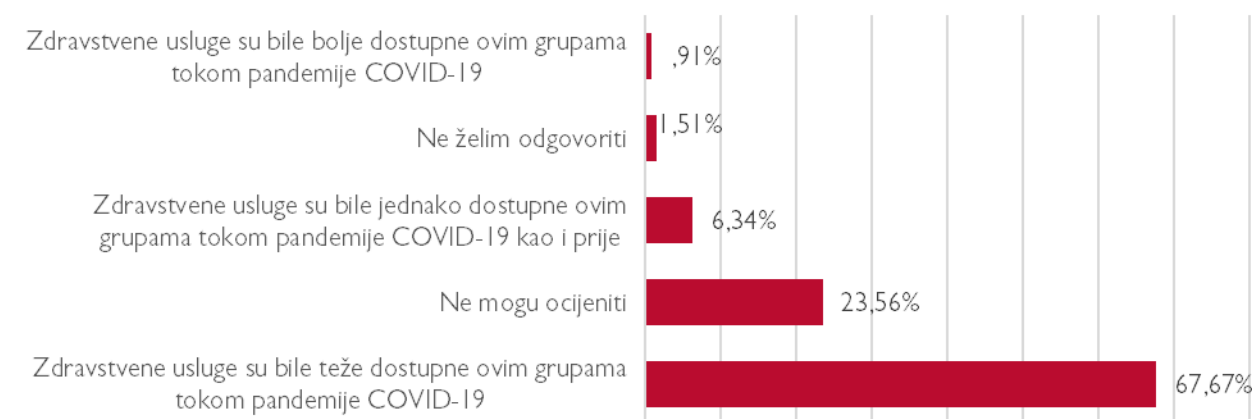
Da li su bolnice i domovi zdravlja konsultovali predstavnike osoba s invaliditetom prilikom kreiranja njihovih protokola kako bi u njih uvrstili potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme pandemije COVID-19?

Grafikon 9. Konsultacija predstavnika osoba s invaliditetom tokom kreiranja protokola zdravstvenih ustanova

Dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga osoba s invaliditetom je istražena i pitanjem: „**Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga osobama s invaliditetom koje su tokom epidemioloških mjera trebale liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?**“ Dominantan broj ispitanika, njih 67,7%, mišljenja je da su ove usluge bile teže dostupne tokom pandemije, 6,3% ispitanika ocijenilo je da su one bile jednako dostupne kao i prije pandemije, dok je njih 23,6% odgovorilo da to ne može ocijeniti.

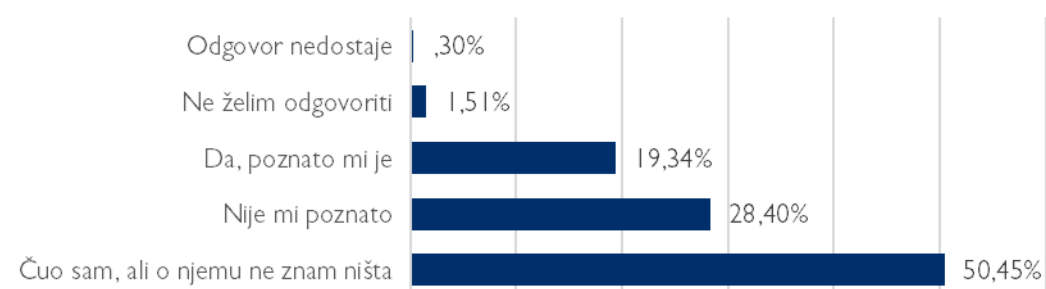
Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema osobama s invaliditetom koji su tokom epidemioloških mjera trebali liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s COVID-19)?

Grafikon 10. Dostupnost zdravstvenih usluga osobama s invaliditetom

U cilju da dobijemo povratnu informaciju o tome u kojoj mjeri osobe s invaliditetom poznaju općenito zakonsku regulativu vezano za diskriminaciju, formulirano je pitanje: „**Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?**“ Interesantno je da je vrlo značajan broj ispitanika, njih 28,4%, odgovorio da im ovo nije poznato, dok je njih 50,5% čulo za ovaj zakon, ali o njemu ne zna ništa, a svega 19,3% ispitanika odgovorilo je da im je to poznato. Informacije ukazuju na manjak informiranosti osoba s invaliditetom o sistemskom okviru koji tretira diskriminaciju, te samim tim i o mogućnostima koje im stoje na raspolaganju kako bi svoja prava zaštitili koristeći odredbe ovog zakona.

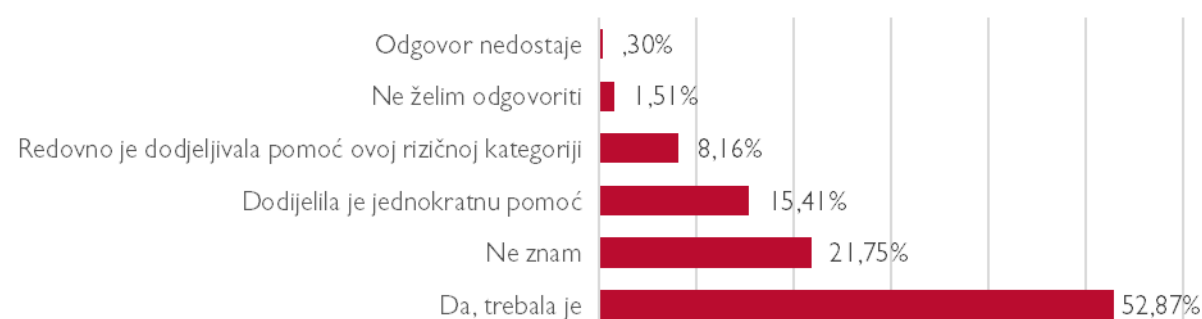
Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?

Grafikon 11. Upoznatost s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije

Podrška države rizičnim grupama u vrijeme strogih epidemioloških mjera u smislu direktne finansijske pomoći donekle je izostala, barem po mišljenju ispitanika. Na anketno pitanje: „**Da li je, po Vama, država u vrijeme pandemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim grupama kao što su osobe s invaliditetom, a u cilju nabavke higijenskih sredstava, kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?**“, većina anketiranih, njih 52,9%, smatra da je to trebalo učiniti, 15,4% njih odgovorilo je da je država dodijelila jednokratnu pomoć, dok je 21,8% odgovorilo da ne zna odgovor na ovo pitanje. Ukupno je 1,5% ispitanika odabralo da ne želi odgovoriti. Zavisno od vrste poteškoće koju osoba ima i njenog statusa (postotak invaliditeta, vrsta zakonskog okvira po kojem ostvaruje prava i sl.), mogući su različiti odgovori i iskustva (od toga da je država neke podržala finansijski, npr. penzionere, pa do odgovora da država nije pružila podršku).

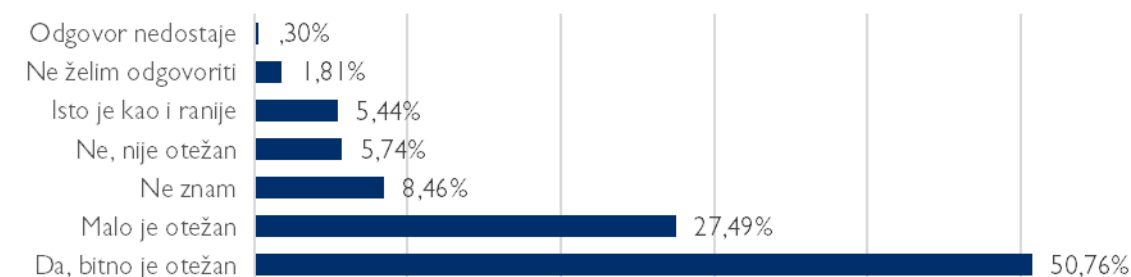
Da li je, po Vama, država u vrijeme pandemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim skupinama kao što su osobe s invaliditetom, a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi ublažili posljedice korona virusa?

Grafikon 12. Mišljenje o potrebi dodjele državne pomoći osobama s invaliditetom za kupovinu higijenskih sredstava tokom pandemije COVID-19

Kad je riječ o pitanju: „**Da li smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način bi se ostvarilo to pravo**“, mišljenja ispitanika se uklapaju u ranije odgovore o pristupu zdravstvenom sistemu. Najveći broj ispitanika, njih 50,8%, odgovorio je da je pristup bitno otežan, 27,5% da je malo otežan i 5,7% da uopće nije otežan. Također, 5,4% ih je odgovorilo da je isto kao i ranije.

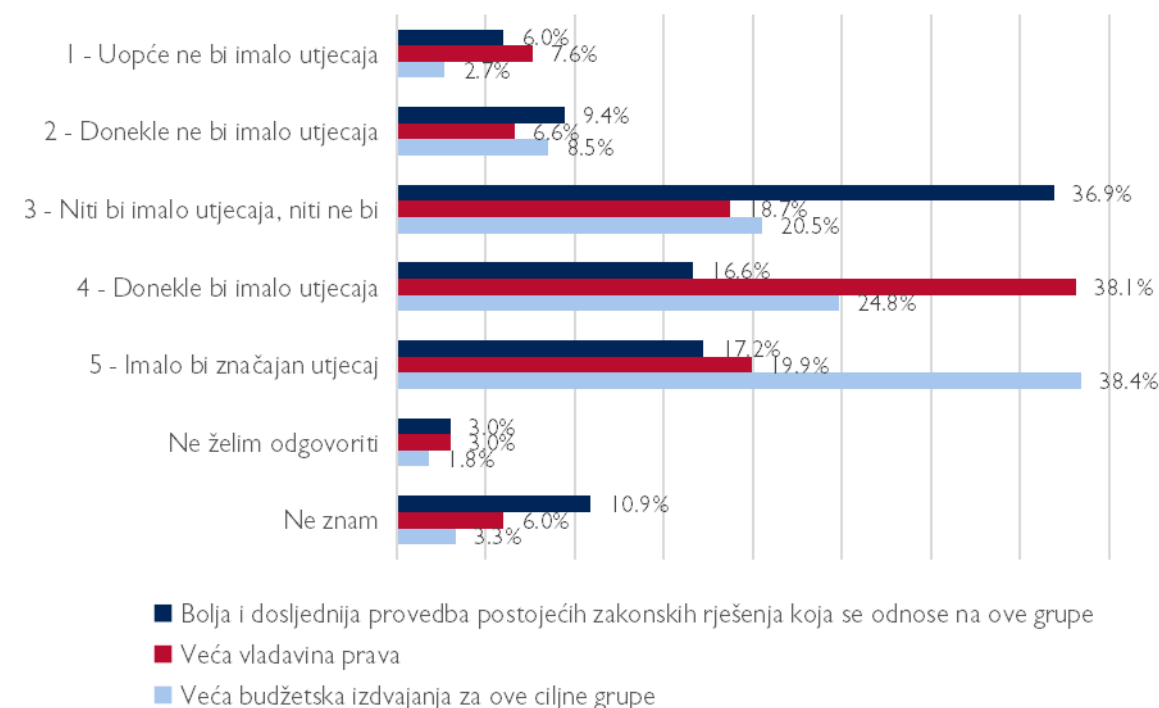
Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija na koji način bi ostvarili to pravo?

Grafikon 13. Mišljenje o dostupnosti zdravstvene zaštite uslijed ukidanja javnog prijevoza i drugih mjera

„**Na skali od 1 do 5, kako biste ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom?**“ U ponuđenim instrumentima su: vladavina prava, veća budžetska izdvajanja za ove ciljne grupe i bolja provedba postojećih zakonskih rješenja. Kada je u pitanju prvi instrument, vladavina prava, anketirani ispitanici su ga ocijenili ocjenom 4, što znači da bi imao poprilično značajan utjecaj. Drugi instrument koji bi doprinio poboljšanju ostvarivanja ljudskih prava jesu veća budžetska izdvajanja za osobe s invaliditetom, a ocijenjen je ocjenom 5, odnosno najvećom ocjenom, dok je treći instrument, bolja primjena postojećih zakona, ocijenjen ocjenom 3.

Na skali od 1 do 5, kako biste ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom:

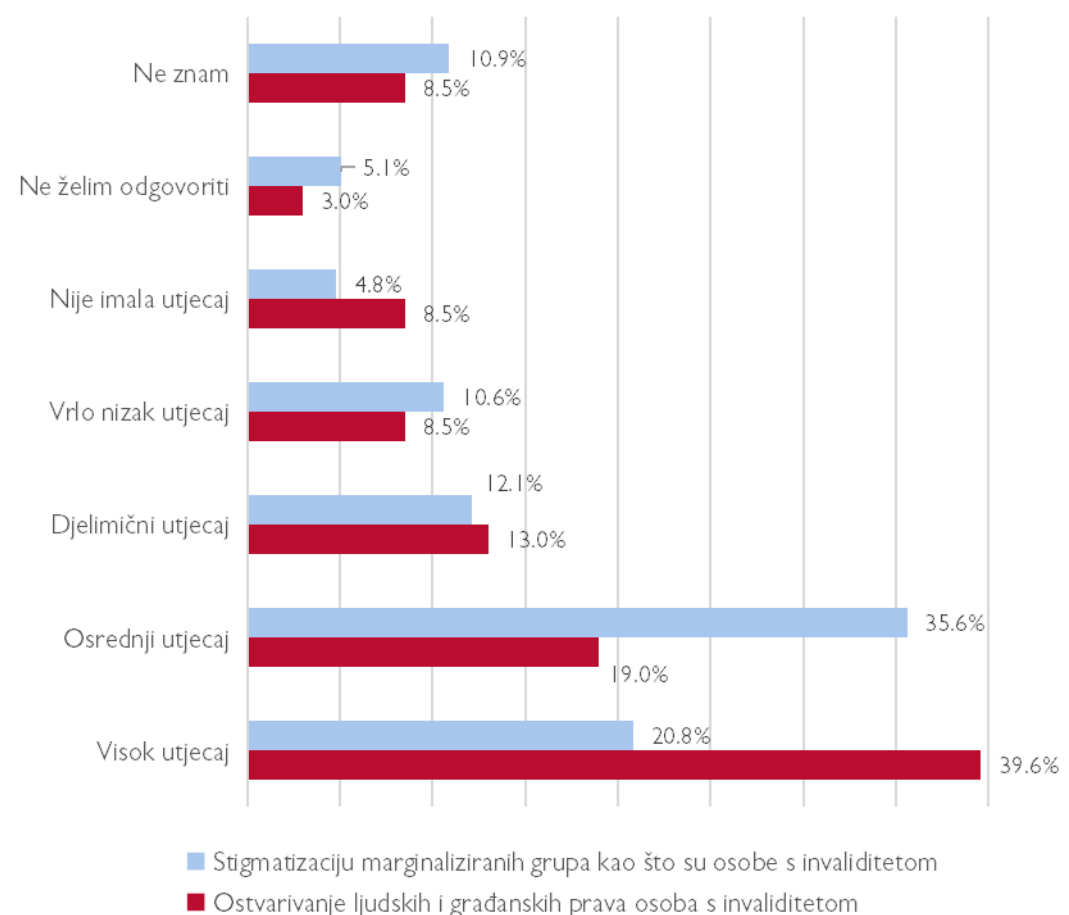
Grafikon 14. Mišljenje o instrumentima i mjerama koje mogu osnažiti ostvarivanje ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom

b) Da li je pandemija dodatno stigmatizirala marginalizirane grupe kao što su osobe s invaliditetom i njihove porodice?

U fokusu istraživačkog interesa je pitanje: „**Koliki je utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom kao i moguću stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što su osobe s invaliditetom?**“ Kada je u pitanju ostvarivanje ljudskih prava osoba s invaliditetom, 39,6% ispitanika je odgovorilo da je pandemija imala visok utjecaj na to, njih 19% je smatralo da je imala osrednji utjecaj, dok 8,5% ispitanika smatra da nije imala utjecaja. Nešto drugačija je percepcija ispitanika o utjecaju pandemije na stigmatizaciju osoba s invaliditetom, tako da imamo sljedeće odgovore: 20,8% ispitanika smatra da je pandemija imala visok utjecaj u stigmatizaciji osoba s invaliditetom, 35,6% smatra da je imala osrednji utjecaj, 12,1% ispitanika smatra da je djelimično utjecala, a 4,8% ih smatra da nije imala utjecaja na navedeno.

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

Grafikon 15. Ocjena utjecaja pandemije na osobe s invaliditetom

c) Koje su najizraženije posljedice pandemije kod marginaliziranih grupa kao što su osobe s invaliditetom?

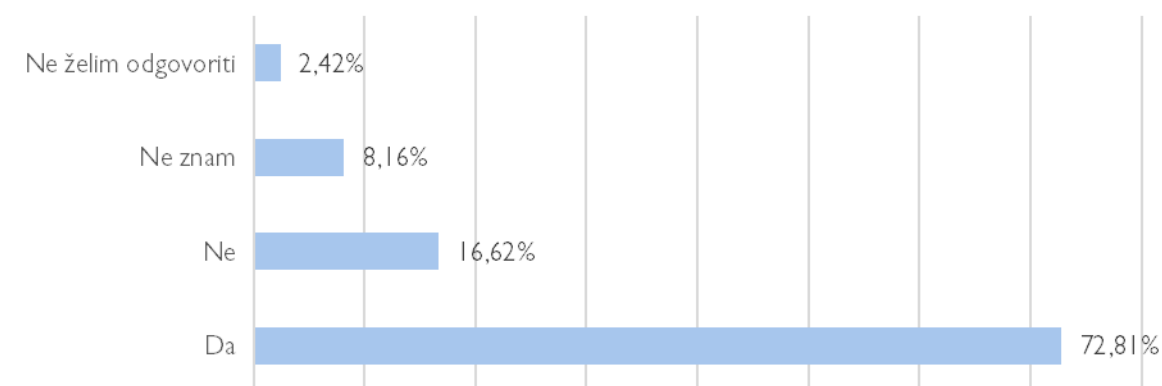
Provedeno istraživanje je bazirano na hipotezi da je COVID-19 prouzrokovao brojne posljedice kod rizičnih grupa kao što su osobe s invaliditetom. Jedan od istraživačkih ciljeva je svakako utvrditi koje su to posljedice i u kojoj mjeri su utjecale na život osoba s invaliditetom. Kako bismo došli do relevantnih podataka, u anketi smo kreirali grupu pitanja koja se odnose na najizraženije posljedice pandemije.

Prvo iz te grupe pitanja je: „**Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom pandemije COVID-19?**“ Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: najveći broj odgovora, 72,8%, kaže da je postojao osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti, a svega njih 16,6% reklo je da kod njih nije bio izražen taj osjećaj.

Razmišljanja učesnika u fokusnoj grupi po ovom pitanju potvrđuju nalaze iz anketnog istraživanja:

„Osjećaj straha, koji je bio užasan, bio je prisutan kod mnogih invalidnih osoba. Kružile su brojne dezinformacije o toj bolesti, tako da su mnoge invalidne osobe smatrale da, u slučaju da se zaraze, ne žele ići u bolnicu jer ih mali postotak preživi. Nedostatak službenih informacija i bližih uputstava, posebno u početnom periodu epidemije, u dobroj mjeri su prouzrokovali ovaj strah.“

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom COVID-19?

Grafikon 16. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti tokom pandemije COVID-19

Također, postojao je istraživački interes da se utvrdi šta je u toku pandemije osobama s invaliditetom najviše nedostajalo i u kojoj mjeri. Anketno pitanje je u tom smjeru i formulirano, a glasi: „**U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali: ekonomska sigurnost, fizička sigurnost, higijenska sredstva, kompjuter, internet?**“

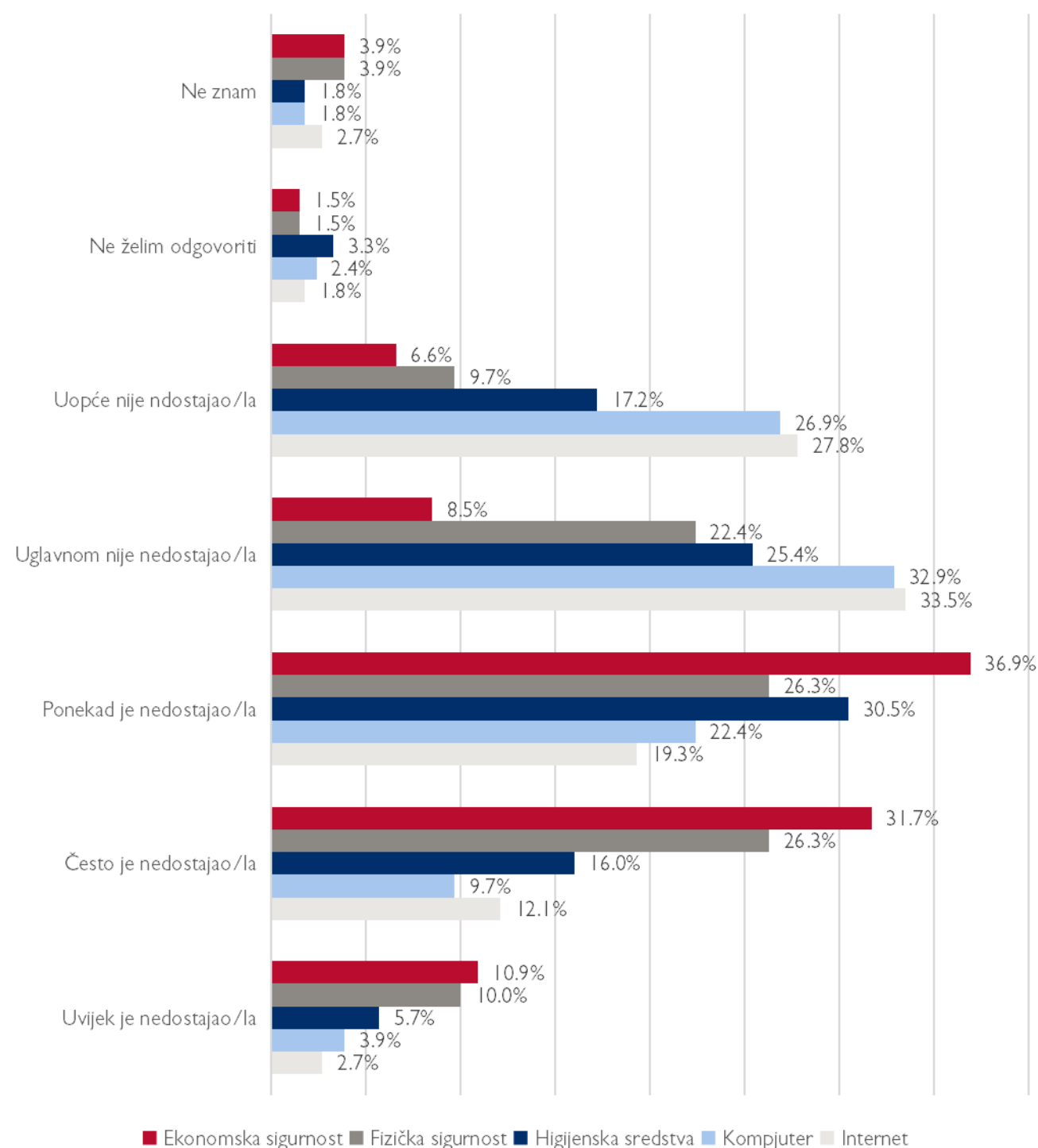
Odgovori vezani za **ekonomsku sigurnost** bili su sljedeći: 36,9% ispitanika odgovorilo je da im je ona ponekad nedostajala, njih 31,7% da je često nedostajala, a 10,9% da je uvijek nedostajala. S druge strane, 6,6% ispitanika odgovorilo je da im ona uopće nije nedostajala, dok je njih 8,5% odgovorilo da im ekonomska sigurnost uglavnom nije nedostajala.

Kada je u pitanju nedostatak **fizičke sigurnosti** tokom pandemije, mišljenja ispitanika su nešto drugačija: 26,3% anketiranih odgovorilo je da im je ona ponekad nedostajala, isti postotak (26,3%) tvrdi da im je fizička sigurnost često nedostajala, a za 10% ispitanika je ona uvijek nedostajala. Broj anketiranih koji su odgovorili da im nije nedostajala fizička sigurnost je 9,7%, a njih 22,4% odgovorilo je da im ona uglavnom nije nedostajala.

Za nedostatak **higijenskih sredstava** tokom pandemije ispitanici su imali sljedeća razmišljanja: 30,5% ispitanika odgovorilo je da su im ona ponekad nedostajala, 16% da su često nedostajala i 5,7% da su uvijek nedostajala. 17,2% ispitanika odgovorilo je da im uopće nisu nedostajala, a 25,4% da uglavnom nisu nedostajala.

Kada su u pitanju odgovori vezano za posjedovanje **kompjutera i interneta**, imamo najveći broj onih koji su odgovorili da im oni uglavnom nisu nedostajali (32,9% za kompjuter i 33,5% za internet), a onih kojima uopće nisu nedostajali ima 26,9% za kompjuter, odnosno 27,8% za internet. Onih koji su odgovorili da su im ponekad nedostajali bilo je 22,4% za kompjuter i 19,3% za internet.

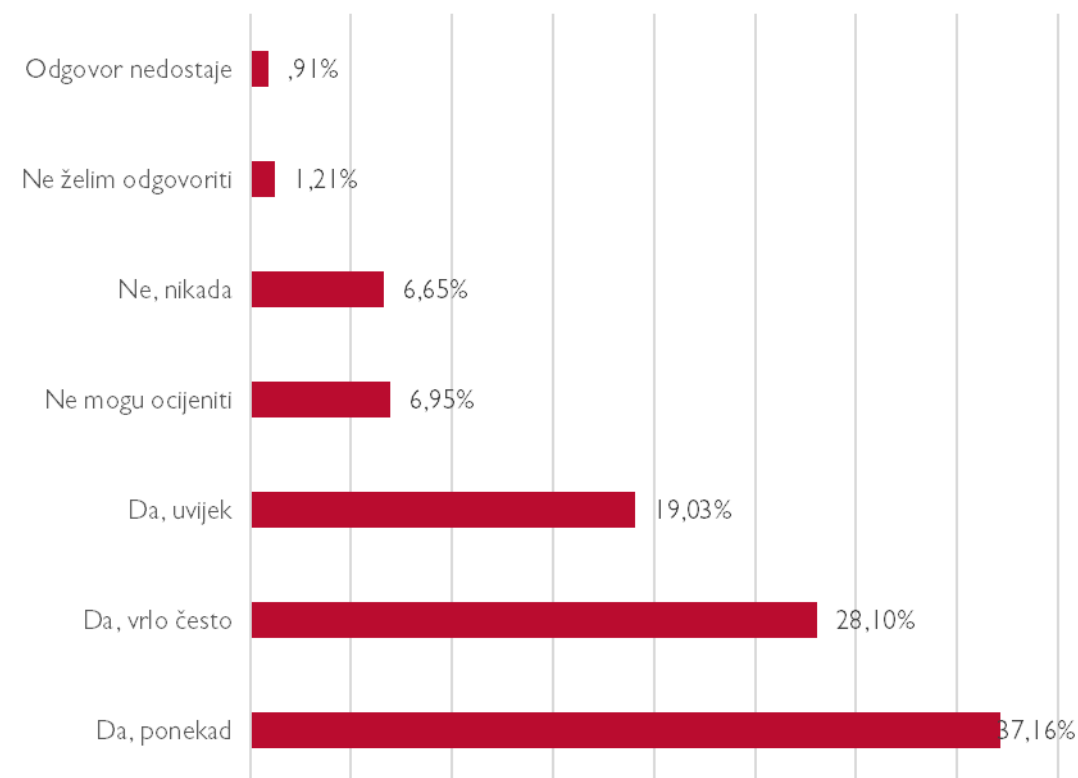
U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:

Grafikon 17. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti

Pitanje: „**Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?**“, ima za cilj da se od ove kategorije ispitanika dobije povratna informacija o psihičkom zdravlju, odnosno u kojoj mjeri je pandemija ostavila posljedice na njih. Samo 6,6% ispitanika odgovorilo je da nisu imali osjećaj neizvjesnosti koji ih je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti. Najveći broj ispitanika, njih 37,2%, smatra da su ponekad imali taj osjećaj, dok je njih 28,1% odgovorilo da su često imali takav osjećaj, a 19% ispitanika reklo je da su uvijek imali osjećaj neizvjesnosti koji ih je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti (sloma).

Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?

Grafikon 18. Ocjena utjecaja epidemioloških mjera na psihičko zdravlje

Pošto vanredne situacije sa sobom nose nepredvidiva ponašanja okoline koja mogu direktno ili indirektno utjecati na rizične grupe, u tom kontekstu je bila formulacija jednog od anketnih pitanja, a s ciljem utvrđivanja posljedica pandemije COVID-19. Pitanje: „**Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima: zanemarivanje, psihičko zlostavljanje, fizičko zlostavljanje, socijalna izolacija, povećan rizik od siromaštva?**“

Ispitanici su dali sljedeće odgovore: 15,1% anketiranih je odgovorilo da nikada nisu bili **zanemarivani**, 12,4% ih je odgovorilo da su rijetko zanemarivani, a 43,8% da su ponekad bili izloženi zanemarivanju.

Kada je u pitanju izloženost **psihičkom zlostavljanju**, odgovori su sljedeći: 29% ispitanika nikada nije bilo izloženo psihičkom zlostavljanju, 29% je rijetko bilo izloženo ovom vidu zlostavljanja tokom pandemije COVID-19, a 25,4% ispitanika je ponekad bilo izloženo psihičkom zlostavljanju.

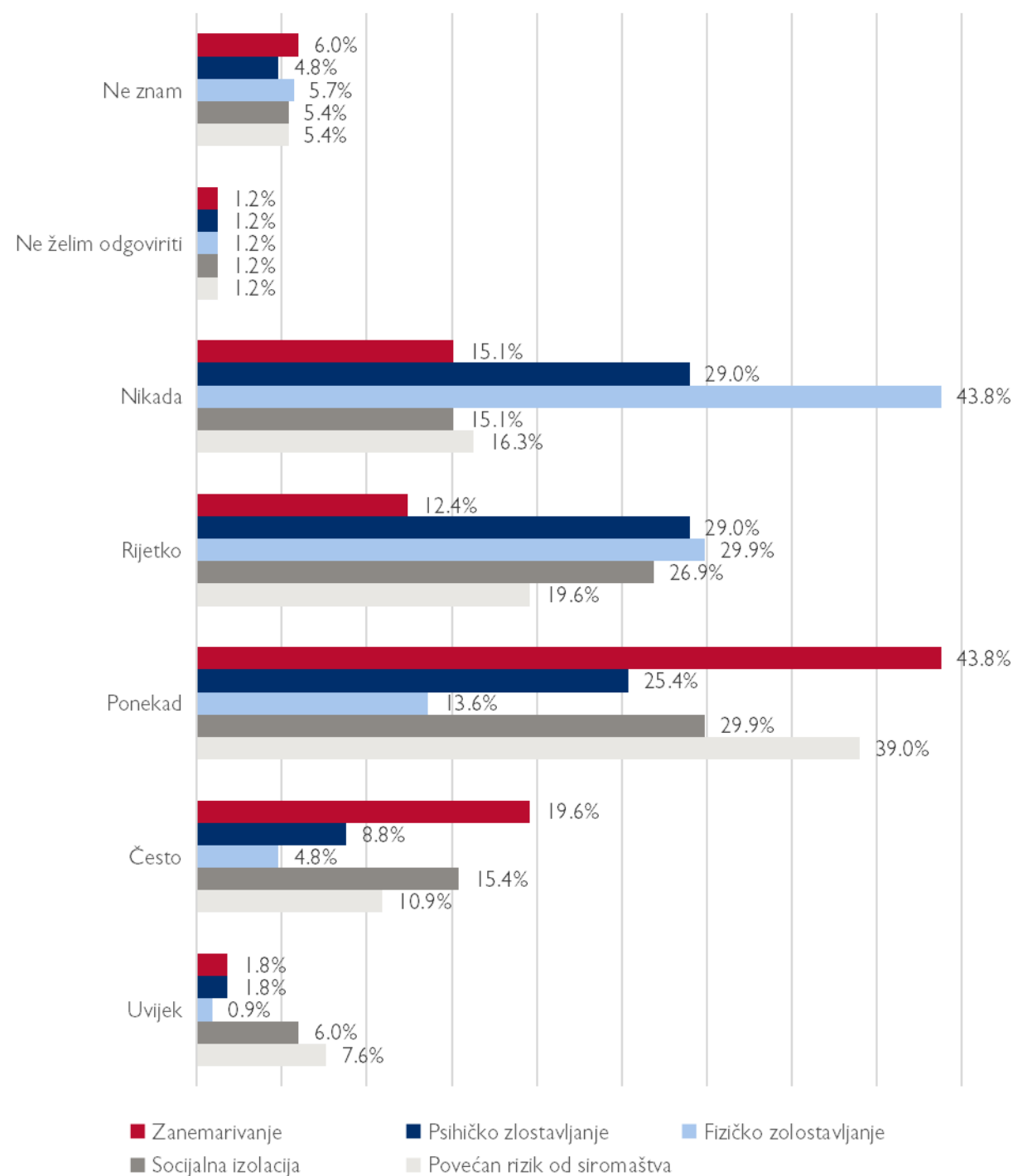
Izloženost **fizičkom zlostavljanju** je procijenjena na sljedeći način: 43,8% ispitanika nikada nije bilo izloženo ovoj vrsti zlostavljanja, 29,9% njih rijetko, a 13,6% ponekad.

Kod **socijalne izolacije** odgovori su sljedeći: 15,1% ispitanika tvrdi da nikada nisu bili izloženi socijalnoj izolaciji, 26,9% smatra da su joj bili rijetko izloženi te 29,9% tvrdi da su ponekad bili izloženi socijalnoj izolaciji.

Prilikom procjene izloženosti povećanom **riziku od siromaštva**, 16,3% ispitanika tvrdi da tokom pandemije nikada nisu bili izloženi riziku od siromaštva, 19,6% smatra da jesu bili izloženi, ali rijetko, i 39% ispitanika tvrdi da su takvom riziku bili izloženi ponekad.

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima?

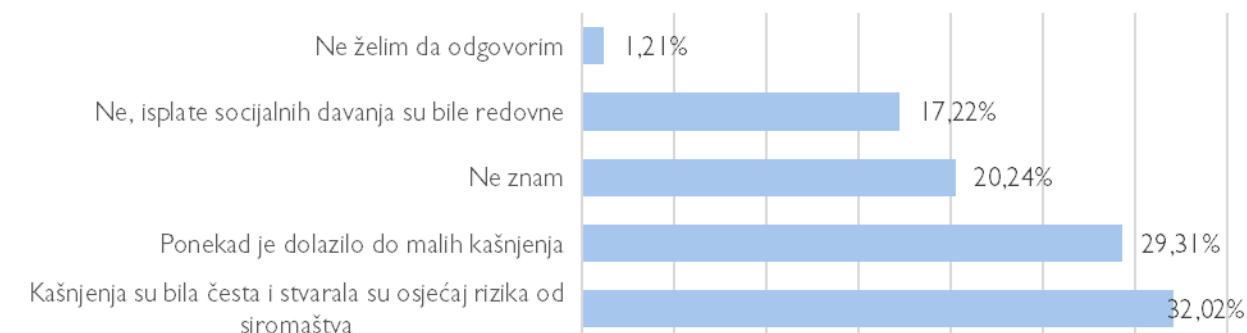

Grafikon 19. Pandemija i izloženost stresnim situacijama i ponašanjima

Jedna od posljedica pandemije je i ekonomsko osiromašenje rizičnih kategorija stanovništva. Vrlo značajno je da u vanrednim situacijama socijalna davanja države ne kasne, jer bi se pogoršao ekonomski položaj korisnika i stvarao strah za egzistenciju. Jedno od pitanja imalo je za cilj utvrditi redovnost socijalnih davanja države u periodu pandemije, a ono glasi: „**Da li je tokom pandemije COVID-19 dolazilo do kašnjenja sa isplata socijalnih davanja, koja su kod Vas stvarala osjećaj rizika od siromaštva?**“

Trećina, odnosno 32% anketiranih smatra da su kašnjenja bila česta i da su stvarala osjećaj rizika od siromaštva, 29,3% ih je reklo da je ponekad dolazilo do kašnjenja, a 17,2% da su socijalna davanja bila redovna.

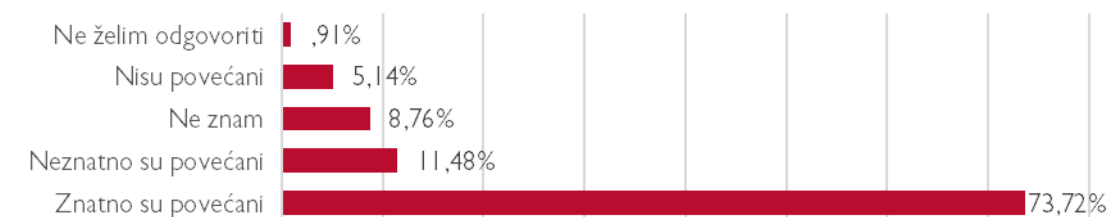
Da li je tokom pandemije COVID-19 dolazilo do kašnjenja s isplata socijalnih davanja koja su kod Vas stvarala osjećaj rizika od siromaštva?

Grafikon 20. Kašnjenje socijalnih davanja i osjećaj rizika od siromaštva

Na pitanje: „**Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe osoba s invaliditetom?**“, 73,7% ispitanika je odgovorilo da su znatno povećani troškovi i životne potrebe, njih 11,5% smatra da su oni neznatno povećani, dok 5,1% tvrdi da nisu povećani.

Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe osoba s invaliditetom?

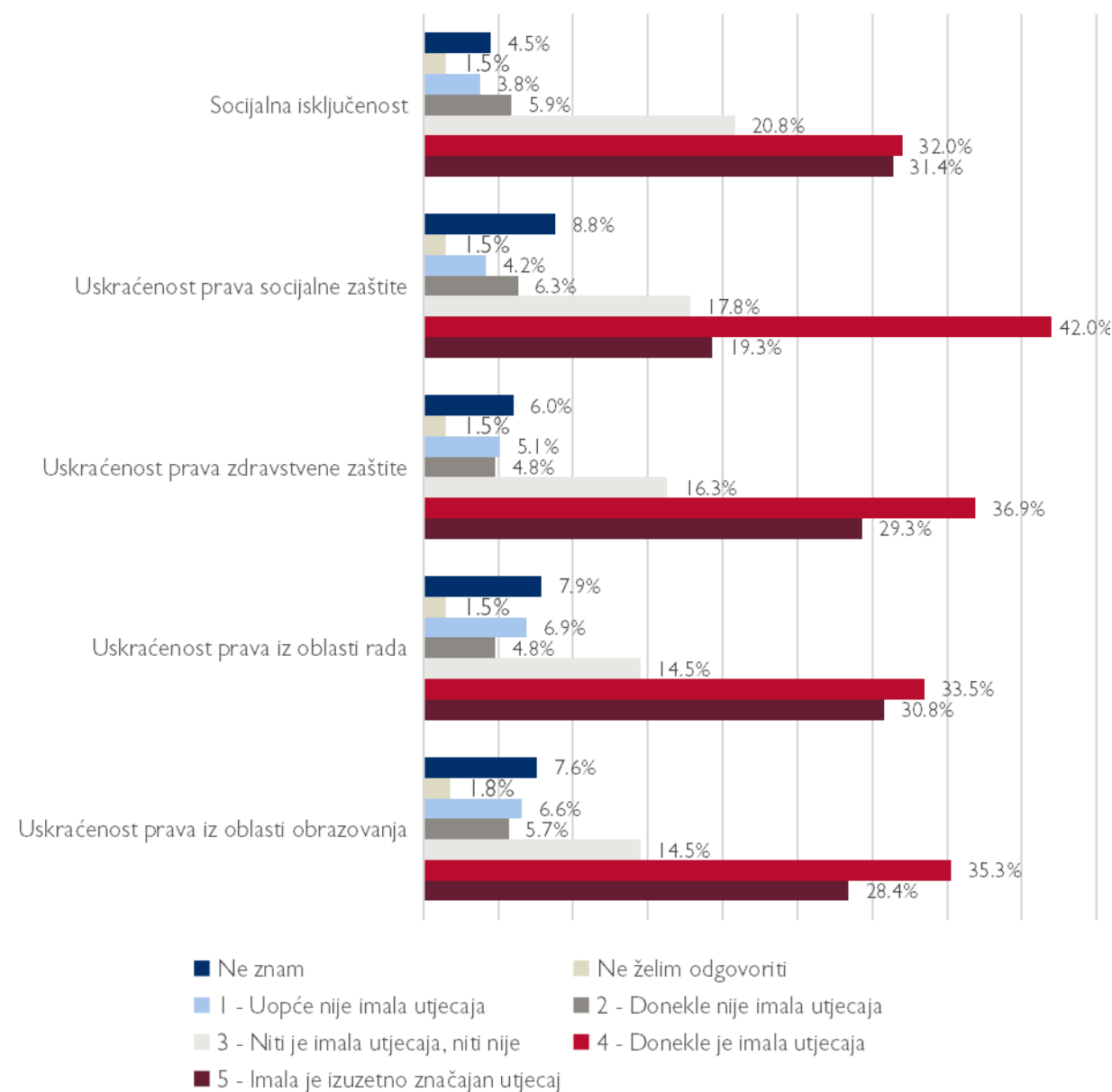

Grafikon 21. Povećanje troškova i životnih potreba osoba s invaliditetom tokom pandemije

Pitanje u kojem su ispitanici na skali od 1 do 5 (ocjene su u rasponu od 1 = nema utjecaj do 5 = značajan utjecaj) ocjenjivali **najčešće posljedice pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca** iznjedrilo je sljedeće odgovore:

- **socijalnu isključenost** kao posljedicu pandemije 32% ispitanika ocijenilo je ocjenom 4, dok je 31,4% ispitanika dalo ocjenu 5 (značajan utjecaj);
- jedna od bitnih posljedica pandemije, po ocjeni ispitanika, jeste i uskraćenost **prava socijalne zaštite**, te je 42% ispitanika dalo ocjenu 4, dok je 31,4% ispitanika dalo ocjenu 5 (značajan utjecaj);
- kod procjene uskraćenosti **prava zdravstvene zaštite** kao jedne od posljedica pandemije 36,9% ispitanika je dalo ocjenu 4, dok je 19,3% ispitanika dalo ocjenu 5 (značajan utjecaj);
- kod procjene utjecaja uskraćenosti **prava iz oblasti rada** na kvalitet života osoba s invaliditetom 33,5% anketiranih je dalo ocjenu 4, a 30,8% ocjenu 5;
- prilikom procjene utjecaja uskraćenosti **prava iz oblasti obrazovanja** na kvalitet života OSI 35,3% ispitanika je ovoj posljedici dalo ocjenu 4, a 28,4% ispitanika je procijenilo da ova posljedica pandemije COVID-19 ima značajan utjecaj na njihov kvalitet života (ocjena 5).

Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

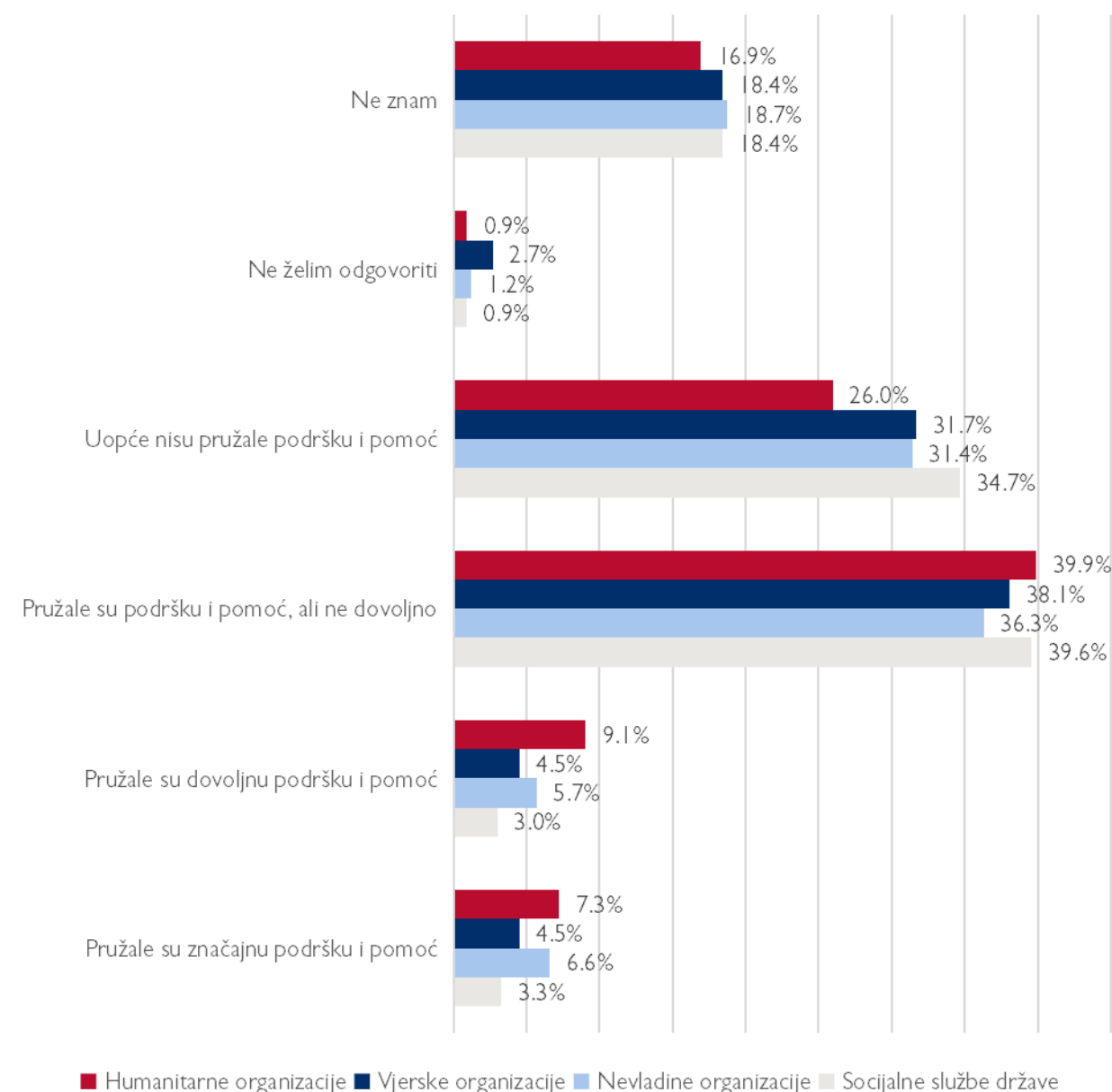

Grafikon 22. Utjecaj određenih posljedica na život osoba s invaliditetom

d) Da li je razvijena alternativna podrška marginaliziranim grupama i osobama (ako je ima) i da li je bila spontana ili institucionalna?

Pitanje: „Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija osobama s invaliditetom u vrijeme epidemioloških mjera?“, imalo je za cilj utvrditi prisutnost alternativne podrške marginaliziranim grupama, odnosno osobama s invaliditetom. Iz odgovora ispitanika može se zaključiti da je ta pomoć povremeno dolazila od humanitarnih organizacija, vjerskih organizacija, NVO i socijalne službe, ali da nije bila ni redovna ni dovoljna za potrebe koje su imale osobe s invaliditetom. Ono što je zajedničko u svim odgovorima je identično mišljenje o svim navedenim organizacijama (humanitarne, vjerske, NVO i socijalne službe), tako da je najmanji broj ispitanika mišljenja da je ta pomoć bila značajna, dok je najveći postotak anketiranih s mišljenjem da je podrške i pomoći bilo, ali nedovoljno i da navedene organizacije uopće nisu pružale pomoć, što se može vidjeti u grafikonu 23.

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema osobama s invaliditetom u vrijeme epidemioloških mjera:

Grafikon 23. Podrška organizacija osobama s invaliditetom tokom pandemije

ROMSKA POPULACIJA

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

ANALIZA: ROMSKA POPULACIJA

UVOD

Bosna i Hercegovina se od maja 1992. godine vodi kao članica Ujedinjenih naroda, a od aprila 2002. godine i kao članica Vijeća Evrope, čime je pristupila reformama brojnih međunarodnih dokumenata kako bi svoje zakonodavstvo uskladila sa svim međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava u svim oblastima, uključujući prije svega obavezu da osigura uvažavanje nacionalnih manjina.

Kada je riječ o nacionalnih manjinama, u Bosni i Hercegovini postoji ukupno 17 nacionalnih manjina, od kojih su najbrojniji Romi. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, u Bosni i Hercegovini se pripadnikom romske nacionalne manjine izjasnilo 8.000 osoba, dok je po popisu iz 2013. godine taj broj prešao 13.000 ljudi. Svi izvještaji sa terena pokazivali su da postoji veći broj Roma u Bosni i Hercegovini, zbog čega je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH provelo proces evidentiranja Roma i njihovih potreba u 2010. godini, te su dobiveni podaci uneseni u jedinstvenu bazu podataka. Proces evidentiranja je ostao otvoren za svaku romsku povratničku porodicu ili Rome koji su propustili šansu da se evidentiraju dok je proces trajao. Centri za socijalni rad na lokalnom nivou su proveli proces evidentiranja, zajedno s Romima. Posebna pažnja se vodila na zaštiti ličnih podataka, u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Ukupno se oko 17.000 Roma evidentiralo i, ako se uzmu u obzir i oni koji se nisu evidentirali jer su bili odsutni, procjenjuje se da u BiH ima između 30.000 i 40.000 Roma.

Kada govorimo o pravima Roma, međunarodni standardi ljudskih prava zahtijevaju da država osigura Romima jednako uživanje ljudskih prava kao svim drugim osobama na svojoj teritoriji, bez diskriminacije. Prema međunarodnim standardima, svakome su dostupna sva prava i slobode bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, spol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili neki drugi status, te se države članice obavezuju da poštuju i da jamče priznata prava svim pojedincima koji se nalaze na njoj teritoriji i potpadaju pod njenu vlast bez ikakvog razlikovanja, naročito u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili svakog drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.

Nesumnjivo je da su se u BiH u posljednjih nekoliko godina desili značajni pomaci u cilju osiguranja uživanja prava Roma i njihovog uključivanja u društvo, što je prije svega zahtijevalo uspostavu zakonodavnog i institucionalnog okvira. Ipak, u javnosti još uvijek postoje predrasude i diskriminacija prema njima.

Istraživanje koje je provedeno daje odgovore na pitanja koja se odnose na:

- diskriminaciju Roma u Bosni i Hercegovini te posebno diskriminaciju i položaj Roma u Bosni i Hercegovini tokom pandemije COVID-19;
- na to koje institucije ili organi vlasti su svojim radom najviše doprinijeli suzbijanju i sprečavanju diskriminacije romske populacije;
- na to koliko su epidemiološke mjere utjecale na život Roma i Romkinja u Bosni i Hercegovini.

Kada je riječ o položaju romske populacije za vrijeme pandemije COVID-19, zdravstvene usluge su bile teže dostupne za većinu Roma i Romkinja, te oni za vrijeme pandemije nisu dobili nikakvu finansijsku pomoć od države niti nadležnih institucija za kupovinu higijenskih sredstava u cilju sprečavanja posljedica koronavirusa. Osim posljedica po zdravlje, pandemija je na pripadnike romske populacije ostavila i druge posljedice, kao što su: socijalna isključenost, uskraćivanje prava socijalne i zdravstvene zaštite, uskraćivanje prava iz oblasti rada i obrazovanja, čime su sva osnovna prava ugrožena.

Socio-demografski podaci ispitanika

Ukupan broj anketiranih pripadnika romske populacije bio je 350 ispitanika, od toga iz Federacije Bosne i Hercegovine je bilo 64,3%, a iz Republike Srpske 35,7% anketiranih osoba. Obuhvat anketiranih ispitanika po mjestu prebivališta je sljedeći: Tuzla 14,3%, Sarajevo 18,6%, Mostar 12,6%, USK (Bihać, Cazin) 6%, Banja Luka 18,6%, Bijeljina 13,7%, Trebinje 5,7%, Kanton 10 – Livno 5,7%.

Tabela 6. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta

Tuzla	Sarajevo	Mostar	USK (Bihać, Bužim)	Banja Luka	Bijeljina	Trebinje	Kanton 10 – Livno	Drugo
14,3%	18,6%	12,6%	6%	18,6%	13,7%	5,7%	5,7%	4,9%

Stepen obrazovanja anketiranih ispitanika je sljedeći: s osnovnim obrazovanjem učestvovalo je 48% ispitanika, sa srednjom stručnom spremom 49,7% učesnika, sa završenim fakultetskim obrazovanjem 2,3% učesnika, te nijedan učesnik koji je imao završen II ciklus studija, odnosno stepen magistra ili doktora nauka.

Pored stepena obrazovanja, uzet je u obzir i radni status prilikom iskazivanja demografskih podataka ispitanika, tako da od ukupnog broja anketiranih (350) imamo 3,4% osoba koje su zaposlene u javnom sektoru, 10,6% u privatnom sektoru, 4,6% samozaposlenih, 5,4% penzionera i 76% onih koji su nezaposleni.

Tabela 7. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika

Obrazovanje					Radni status				
OŠ	SSS	Fakultet	Magisterij	Doktorat	Zaposlen/a u javnom sektoru	Zaposlen/a u privatnom sektoru	Samozaposlen/a	Penzioner/ka	Nezaposlen/a
48%	49,9%	2,3%	0%	0%	3,4%	10,6%	4,6%	5,4%	76%

Također, prilikom anketnog istraživanja uzete su u obzir spolna struktura i starosna dob ispitanika: od ukupnog broja ispitanika (350) imamo podjednako učešće muškog spola 50% i ženskog 50%, te 0% ispitanika koji su se izjasnili na neki drugi način. Starosna dob ispitanika je varirala od 10 pa do preko 65 godina, gdje je najveći procent pripadao dobnoj grupi od 18 do 35 godina (vidi tabelu 8).

Tabela 8. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika

Spol			Starosna dob				
Muško	Žensko	Ostalo	10-18	18-35	35-50	50-65	65+
50%	50%	0%	14,3%	34,6%	32,6%	11,4%	7,1%

Rezultati anketnog istraživanja

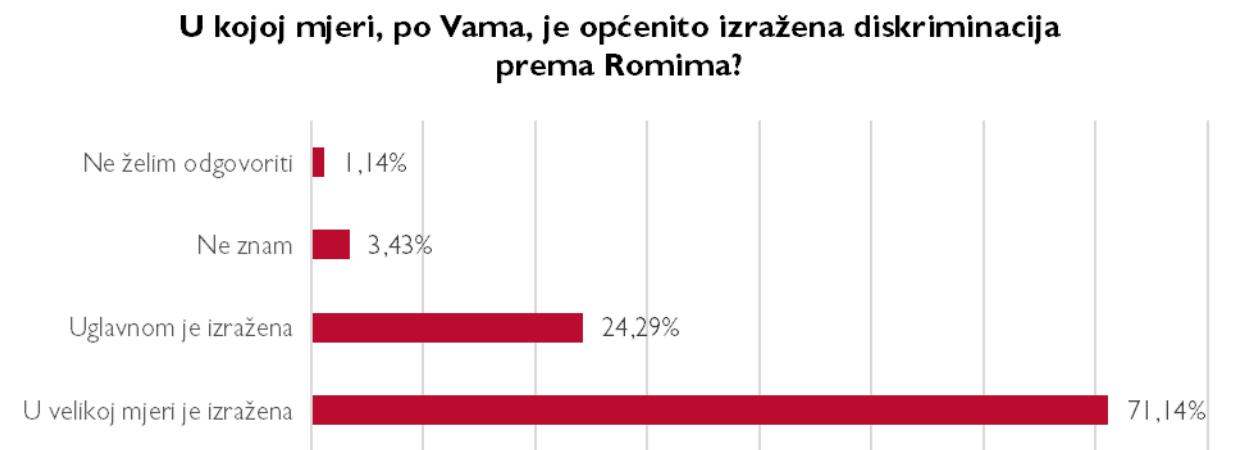
U prezentiranju rezultata istraživanja izvršili smo grupiranje anketnih pitanja po oblastima kako bismo olakšali postupak zaključivanja. U tom kontekstu pitanja će biti razvrstana po sljedećim oblastima, odnosno prema ranije utvrđenim istraživačkim pitanjima:

- *Koliko je pandemija COVID-19 utjecala na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava osoba romske populacije?*
- *Da li je pandemija dodatno stigmatizirala osobe romske populacije?*
- *Koje su najizraženije posljedice pandemije kod Roma i Romkinja?*
- *Da li je razvijena alternativna podrška osobama romske populacije i, ako jeste, da li je bila spontana ili institucionalna?*

a) Utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava

Prvo anketno pitanje: „**U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema Romima?**“, imalo je za cilj utvrditi kako ispitanici percipiraju pojam diskriminacije u općem smislu. Od 350 ispitanika, njih je 71,1% odgovorilo da je diskriminacija u velikoj mjeri izražena, dok 24,3% ispitanika smatra da je uglavnom izražena, 3,4% njih je odgovorilo da ne zna, te 1,1% ispitanika nije željelo odgovoriti na pitanje.

Iskazani stavovi učesnika fokusne grupe predstavnika romskih udruženja identična su nalazima anketnog istraživanja. Prema njihovom mišljenju, „najveći broj naselja u kojima Romi žive je izvan gradova i nema osnovnu infrastrukturu; brojna su naselja koja nemaju pristup vodosnabdijevanju i koja nemaju električnu energiju. Sve je to otežalo građanima romske populacije da se pridržavaju epidemioloških mjera“.

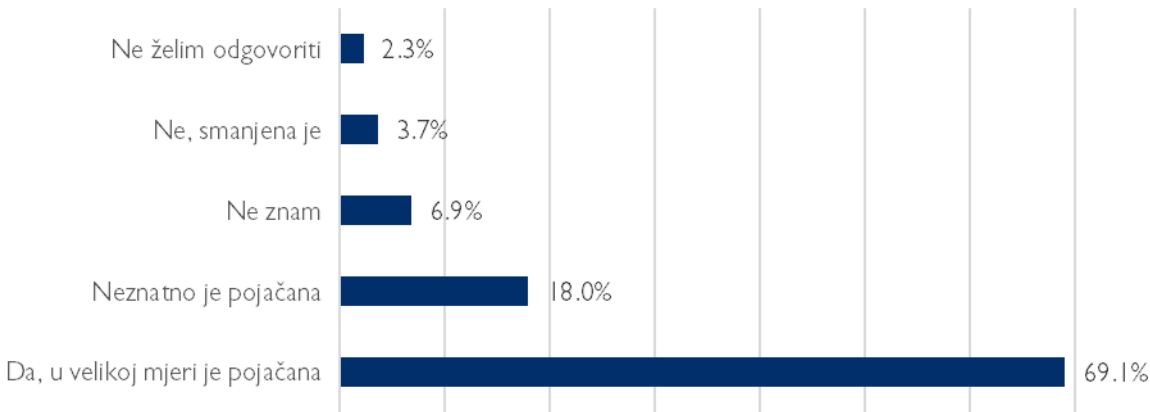

Grafikon 24. Izraženost diskriminacije prema Romima

Percepcija ispitanika o pojačanoj diskriminaciji nakon uvođenja epidemioloških mjera potvrđuje našu radnu hipotezu te je najveći postotak ispitanika na pitanje: „**U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema Romima uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?**“, odgovorio da je diskriminacija u velikoj mjeri pojačana, i to 69,1% ispitanika, dok 18% ispitanika smatra da je neznatno pojačana. Svega 3,7% ispitanika odgovorilo je da je diskriminacija smanjena, 6,9% ispitanika odgovorilo je da ne zna, a njih 2,3% da ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema Romima uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom epidemije COVID-19?

Grafikon 25. Pojaćanost diskriminacije prema Romima tokom pandemije

Na pitanje o **raširenosti diskriminacije prema romskoj populaciji u oblastima stanovanja, pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.), javnog informiranja, prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite, prava iz socijalne zaštite, oblasti sigurnosti i oblasti zapošljavanja**, ispitanici su dali sljedeće odgovore: njih 36% (od ukupno 350) smatra da je diskriminacija u oblasti stanovanja ponekad prisutna, 37,7% ispitanika smatra da je često prisutna, 20,6% da je uvijek prisutna, dok 4,6% ispitanika smatra da nema diskriminacije, odnosno da ona nimalo nije prisutna, te je još 1,1% njih odgovorilo da ne zna koliko je diskriminacija u ovoj oblasti prisutna.

Percepcija ispitanika o raširenosti diskriminacije u oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.) je sljedeća: njih 22,6% smatra da je diskriminacija uvijek prisutna, 32,3% ispitanika smatra da je često prisutna, 37,1% da je ponekad prisutna, 4,6% ispitanika smatra da ona nimalo nije prisutna, a 3,4% njih je odgovorilo da ne zna koliko je diskriminacija raširena u ovoj oblasti.

Po pitanju javnog informiranja i medija, viđenje ispitanika je sljedeće: 26,6% ispitanika je mišljenja da je diskriminacija prema ovoj grupi uvijek prisutna u medijima i sredstvima javnog informiranja, njih 37,4% smatra da je često prisutna, 28% da je ponekad prisutna, 5,7% ispitanika smatra da diskriminacija nimalo nije prisutna, 1,1% je odgovorilo da ne zna, a 1,1% ispitanika ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Ispitanici percipiraju prisutnost diskriminacije prilikom ostvarivanja prava iz oblasti zdravstvene zaštite na sljedeći način: 24,3% ispitanika smatra da je diskriminacija prilikom ostvarivanja zdravstvene zaštite uvijek prisutna, njih 43,4% smatra da je ona često prisutna, 25,4% da je ponekad prisutna, a broj onih koji misle da ona nimalo nije prisutna je 4,6% ispitanika, dok je po 1,1% njih odgovorilo da ne zna ili da ne želi odgovoriti. O raširenosti diskriminacije u oblasti ostvarivanja prava socijalne zaštite ispitanici su dali sljedeće odgovore:

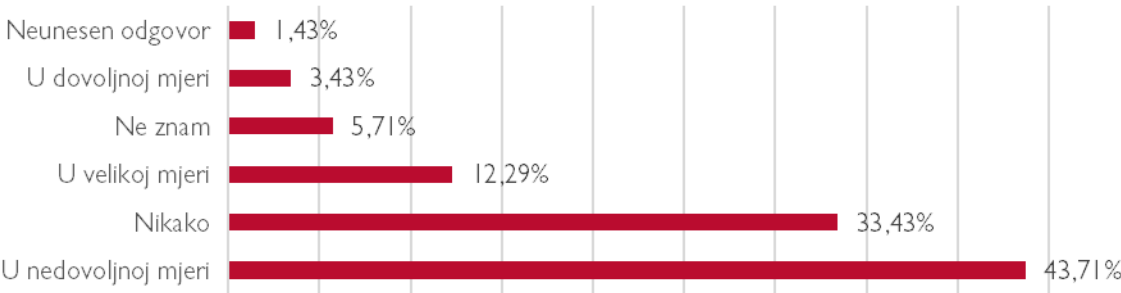
23,1% ih smatra da je diskriminacija uvijek prisutna u ovoj oblasti, 43,1% da je često prisutna, 26,9% da je ponekad prisutna, 3,4% ih je odgovorilo da ne zna koliko je diskriminacija raširena u ovoj oblasti. Kada je u pitanju percepcija prisutnosti diskriminacije u oblasti sigurnosti, ispitanici su dali sljedeće odgovore: 34,9% ih smatra da je diskriminacija uvijek prisutna u ovoj oblasti, 43,1% da je često prisutna, 18,6% da je ponekad prisutna, 1,1% smatra da nimalo nije prisutna, i 2,3% ih je odgovorilo da ne zna. Također, ispitanici smatraju da je diskriminacija prema romskoj populaciji raširena i u oblasti zapošljavanja. Odgovori ispitanika su sljedeći: njih 34,9% smatra da je diskriminacija u ovoj oblasti uvijek prisutna, 43,1% da je često prisutna, 18,6% da je ponekad prisutna, 1,1% ih smatra da ona nimalo nije prisutna, 2,3% njih je odgovorilo da ne zna. Za detaljnije informacije vidjeti tabelu 9.

Tabela 9. Percepcija o raširenosti diskriminacije prema romskoj populaciji

Po Vašem mišljenju, koliko je diskriminacija prema romskoj populaciji raširena u sljedećim područjima društva?						
	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti
U oblasti stanovanja	20,6%	37,7%	36%	4,6%	1,1%	0%
Trgovina, ugostiteljstvo itd.	22,6%	32,3%	37,1%	4,6%	3,4%	0%
Javno informiranje – mediji	26,6%	37,4%	28%	5,7%	1,1%	1,1%
Zdravstvena zaštita	24,3%	43,4%	25,4%	4,6%	3,4%	1,1%
Socijalna zaštita	23,1%	43,1%	26,9%	2,3%	3,4%	1,1%
U oblasti sigurnosti	25,4%	44,6%	24,3%	0%	5,7%	0%
U oblasti zapošljavanja	34,9%	43,1%	18,6%	1,1%	2,3%	0%

Mjere kriznih štabova koje su bile provodene posebno u početku pandemije nisu prepoznavale specifične potrebe romske populacije, što je stvaralo dodatne poteškoće za ovu marginaliziranu grupu. Na pitanje: „**U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe romske populacije?**“, ispitanici su u najvećem broju, njih 43,7%, odgovorili da odredbe kriznih štabova nisu u dovoljnoj mjeri prepoznale potrebe romske populacije. Njih 33,4% smatra da potrebe Roma nikako nisu prepoznate, 3,4% ispitanika smatra da su potrebe u dovoljnoj mjeri prepoznate, dok ih 12,3% smatra da su potrebe ove grupe u velikoj mjeri prepoznate.

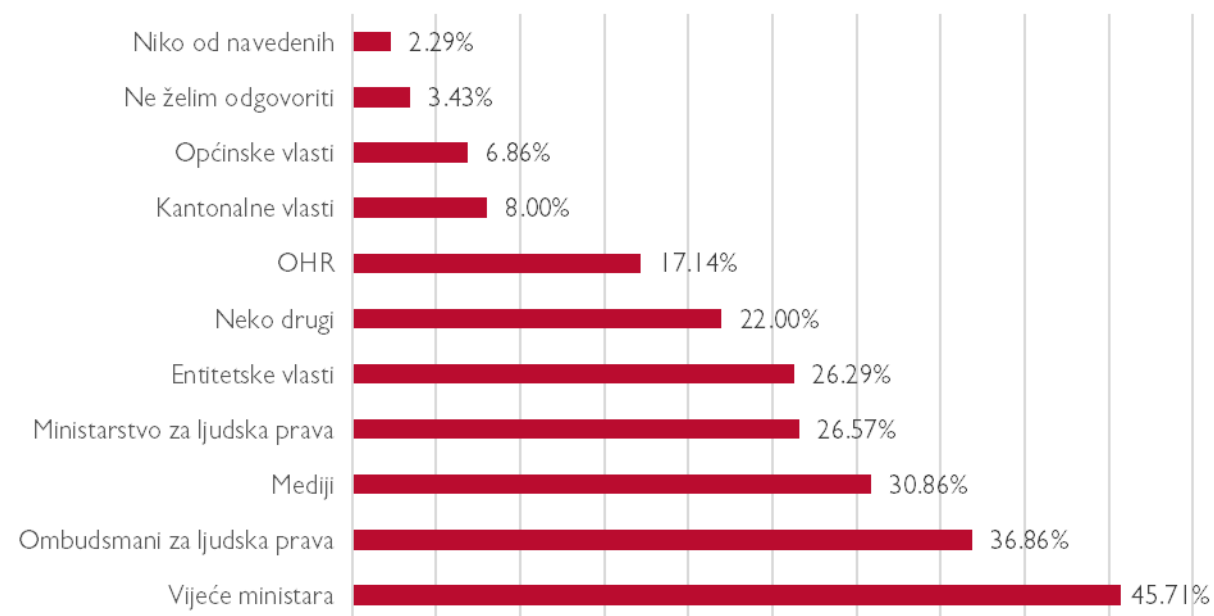
U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe romske populacije?

Grafikon 26. Prepoznatost potreba romske populacije u mjerama kriznih štabova

Na anketno pitanje: „**Koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema romskoj populaciji?**“, ispitanici su dali sljedeće odgovore: njih 160 (45,7%) smatra da je to Vijeće ministara, nešto manje, 36,9% ispitanika misli da su to ombudsmeni za ljudska prava, 17,1% da je to OHR, dok ih 30,9% smatra da su to mediji, što predstavlja veoma zanimljiv podatak. Značajan broj ispitanika, njih 26,6%, smatra da je to Ministarstvo za ljudska prava, 26,3% ih je mišljenja da su to entitetske vlasti, 8% smatra da su to kantonalne i 6,9% da su općinske vlasti. Čak 22% ispitanika smatra da neko drugi može doprinijeti suzbijanju i prevenciji diskriminacije nad marginaliziranim grupama, među kojima su i Romi. Njih 3,4% ne želi odgovoriti na ovo pitanje, dok je 2,3% ispitanika odgovorilo sa „niko od navedenih“. Napomena: ispitanici su kod ovog anketnog pitanja mogli zaokružiti maksimalno tri odgovora.

Koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema romskoj populaciji?

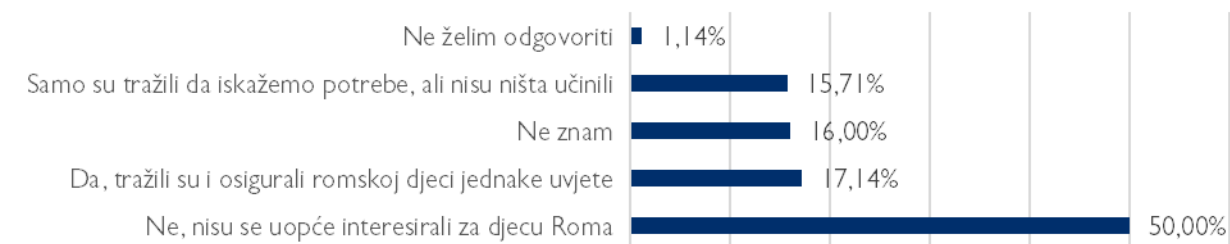
Grafikon 27. Doprinos institucija u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema romskoj populaciji

Pristup romske djece sistemu obrazovanja u vrijeme pandemije COVID-19 oblast je koja je bila predmet istraživanja. Anketno pitanje u tom kontekstu je glasilo: „**Da li su nadležni organi za obrazovanje u periodu pandemije COVID-19 tražili od predstavnika romske populacije da im iskažu potrebe djece školskog uzrasta kako bi im osigurali jednake uvjete za online nastavu?**“ Od ukupno 350 ispitanika, njih 50% smatra da se nadležni organi nisu uopće interesirali za djecu Roma, dok je 15,7% anketiranih odgovorilo da su nadležni organi samo tražili da se iskažu potrebe, ali nisu ništa učinili. 17,1% ispitanika je mišljenja da su nadležni osigurali romskoj djeci jednake uvjete, dok je 16% ispitanika odgovorilo da ne zna i neznatan broj nije želio odgovoriti na ovo pitanje.

U diskusiji učesnika fokusne grupe predstavnici udruženja Roma su iskazali slična razmišljanja kao i ispitanici anketnog istraživanja. Ovdje ćemo citirati učesnicu iz Bijeljine, koja kaže:

„*Određeni broj romske djece je dobio tablete, ali ne na vrijeme kako bi djeca pratila nastavu. Međutim, niko nije vodio računa o tome da mnoga romska naselja nemaju struju niti imaju internetske priključke. Tako da je bilo situacija da u jednom naselju djeca Romi u vrijeme nastave budu okupljena oko objekta lokalne pošte kako bi se priključila na internetsku vezu i tako pratila nastavu.*“

Da li su nadležni organi za obrazovanje u periodu epidemije COVID-19 tražili od predstavnika romske populacije da im iskažu potrebe djece školskog uzrasta kako bi im osigurali jednake uvjete za online nastavu?

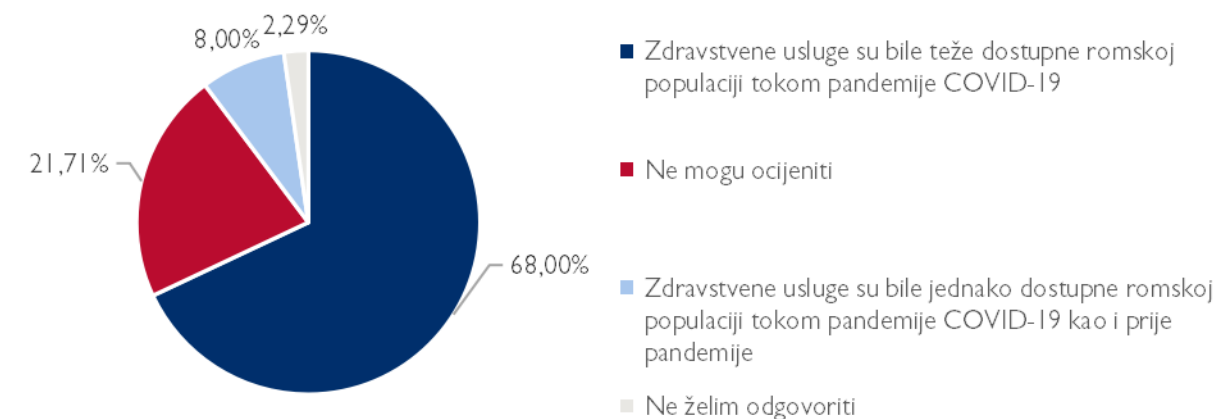

Grafikon 28. Potrebe romske djece u online nastavi

Jedna od ključnih oblasti koja je od velikog značaja za romsku populaciju je pristup zdravstvenom sistemu i njegovim uslugama, što se tokom pandemije COVID-19 manifestiralo kao dodatni rizik za marginalizirane grupe u BiH. Osnovne manifestacije ovih rizika su ukidanje ili odlaganje većine potrebnih terapija, otežan pristup uslugama zdravstvenog sistema zbog potpune orijentiranosti zdravstvenog sistema na borbu s pandemijom COVID-19, ili je on bio ograničen samo na hitne intervencije. U istraživanju smo ciljano pokušali doći do stavova ove populacije sljedećim pitanjem: „**Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema Romima i Romkinjama koji su tokom epidemioloških mjera trebali liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?**“ Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: od ukupnog broja anketiranih pripadnika romske populacije, njih 68% smatra da su zdravstvene usluge bile teže dostupne romskoj populaciji tokom pandemije, 21,7% ih je odgovorilo da to ne može ocijeniti, niko od ispitanika ne smatra da je sistem djelimično prepoznao njihove potrebe, dok je njih 8% mišljenja da su zdravstvene usluge bile jednako dostupne romskoj populaciji kao i prije pandemije, te njih 2,3% nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

Slična razmišljanja dijele učesnici fokusne grupe. Prema njima, pristup zdravstvenoj zaštiti je bitno otežan, a također jedan od problema je i obustava prijevoza iz romskih naselja prema gradu. Međutim, i da su imali prijevoz, većina ih nema novca da plati kartu do grada, navode učesnici u fokusnoj grupi.

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema Romima i Romkinjama koji su tokom epidemioloških mjera trebali liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

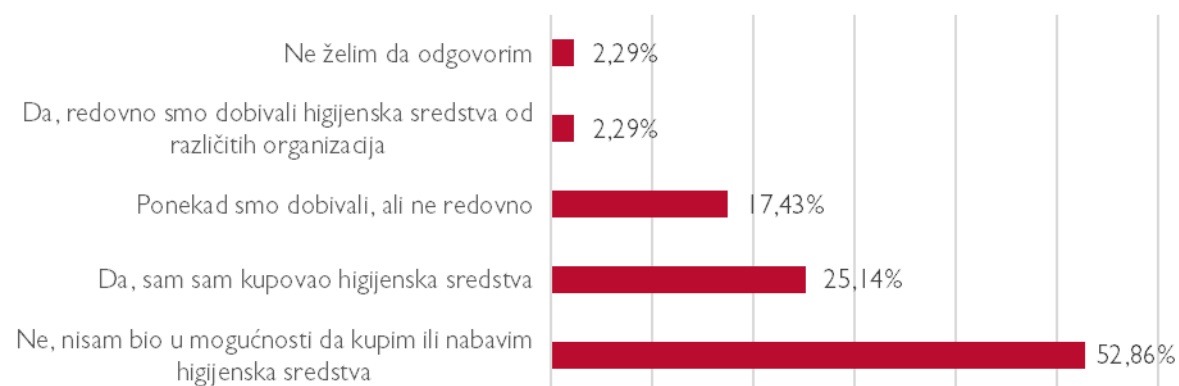

Grafikon 29. Dostupnost liječničke pomoći romskoj populaciji

Kvalitet zdravlja socijalno ugroženih i marginaliziranih osoba poput Roma i Romkinja bio je jasno ugrožen nemogućnošću nabavke sredstava za dezinfekciju, zaštitnih maski, higijenskih sredstava itd., a u cilju poštovanja epidemioloških mjera. Sam rizik s kojim se romska zajednica suočavala u ovoj sferi obuhvaćen je kroz dva pitanja. Prvo pitanje glasi: „**Da li ste tokom pandemije COVID-19 bili u stanju nabaviti ili kupiti higijenske potrepštine kao što su sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd., a u cilju poštovanja epidemioloških mjera?**“; gdje 52,9% ispitanika nije bilo u mogućnosti da kupi ili nabavi higijenska sredstva, 25,1% ispitanika je izjavilo da su ih sami kupovali, 17,4% odgovorilo je da su ih ponekad dobivali, ali ne redovno, dok je veoma mali broj (2,3%) ispitanika redovno dobijao higijenska sredstva od različitih organizacija.

Da li ste tokom epidemije COVID-19 bili u stanju nabaviti ili kupiti higijenske potrepštine kao što su sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd., a u cilju poštovanja epidemioloških mjera?

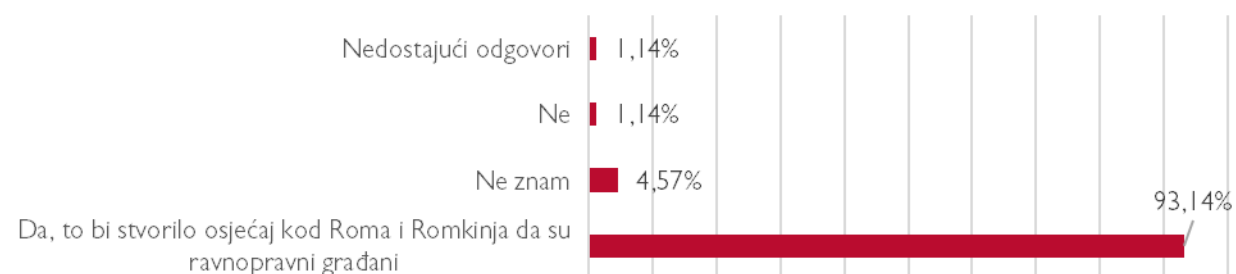

Grafikon 30. Mogućnosti nabavke higijenskih potrepština tokom pandemije

Pitanje: „**Da li su, po Vama, državne institucije trebale osigurati higijenske potrepštine (sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd.) za romsku populaciju u cilju zaštite njihovog zdravlja?**“, ukazuje na problematiku inkluzivnosti marginaliziranih grupa, te odnosu vlasti u ostvarivanju jednakih zdravstveno-epidemioloških uvjeta za njih.

Najveći postotak ispitanika, 93,1%, smatra da bi to stvorilo osjećaj ravnopravnosti Roma s drugim građanima, njih 4,6% je odgovorilo s „ne znam“, a svega je 1,1% njih izabralo „ne“ za svoj odgovor.

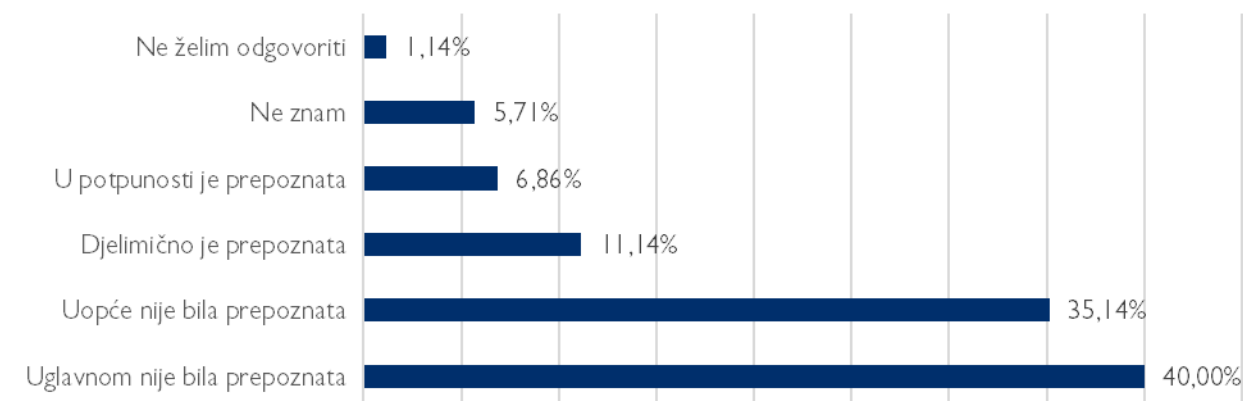
Da li su, po Vama, državne institucije trebale osigurati higijenske potrepštine (sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd.) za romsku populaciju u cilju zaštite njihovog zdravlja?

Grafikon 31. Pomoć državnih institucija u nabavci higijenskih potrepština

Odnos vlasti prema prepoznavanju potreba marginaliziranih grupa prilikom strogih epidemioloških mjera je kroz percepcije anketiranih učesnika također obuhvaćen u istraživanju. Do njih se pokušalo doći kroz pitanje: „**Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale romsku populaciju kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?**“ Većina ispitanika smatra da vlast nije njih prepoznala kao rizičnu grupu, dok relativno mali broj njih misli da su od vlasti prepoznati. Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: 35,1% njih smatra da od vlasti uopće nisu prepoznati, 40% smatra da uglavnom nisu bili prepoznati, 11,1% smatra da su djelimično prepoznati, dok njih 6,9% misli da su u potpunosti prepoznati.

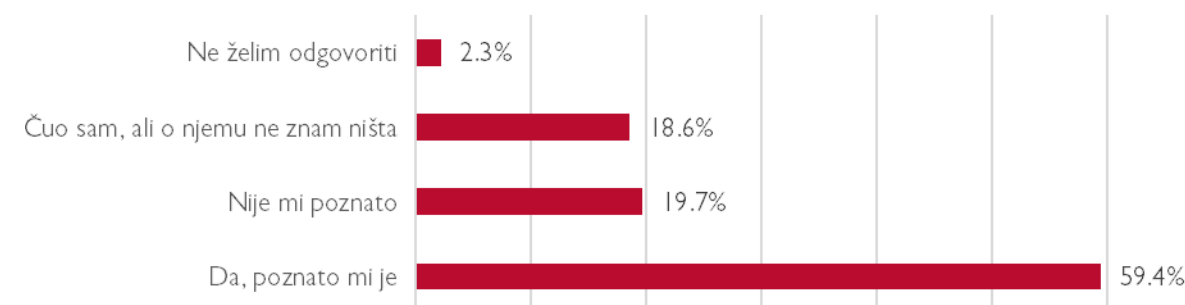
Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale romsku populaciju kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme epidemije COVID-19?

Grafikon 32. Prepoznatost romske populacije kao grupe s povećanim rizikom

Pitanje: „**Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?**“, formulirano je s ciljem dobivanja povratne informacije o tome koliko romska populacija poznaje zakonsku regulativu vezano za diskriminaciju. Interesantno je da je vrlo značajan broj ispitanika, njih 59,4%, odgovorio s „da, poznato mi je“; njih 19,7% je čulo za ovaj zakon, ali o njemu ne zna ništa; sličan broj ispitanika (18,6%) je odgovorio s „nije mi poznato“, dok 2,3% anketiranih ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?

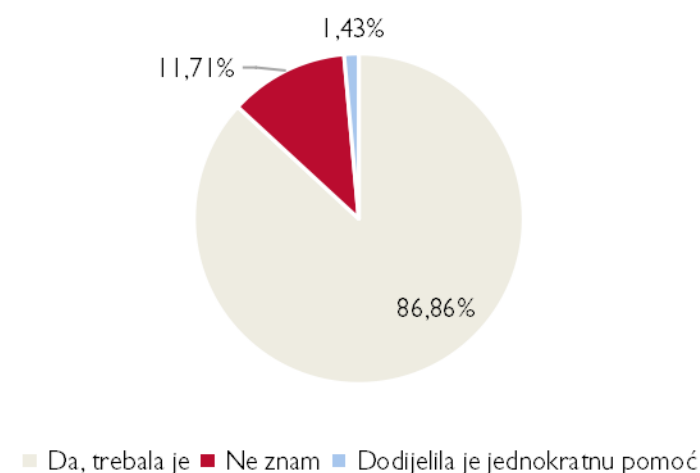

Grafikon 33. Upoznatost Roma s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije

Za vrijeme strogih epidemioloških mjera pomoć države marginaliziranim grupama izostala je. Na anketno pitanje: „**Da li je, po Vama, država u vrijeme pandemije trebala dodijeliti finansijsku pomoć**

rizičnim grupama kao što je romska populacija, a u cilju nabavke higijenskih sredstava, kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?“, većina anketiranih, njih 86,9%, smatra da je država to trebala učiniti, samo 1,4% ih je odgovorilo da je država dodijelila jednokratnu pomoć, dok je njih 11,7% odgovorilo da ne zna odgovor na ovo pitanje.

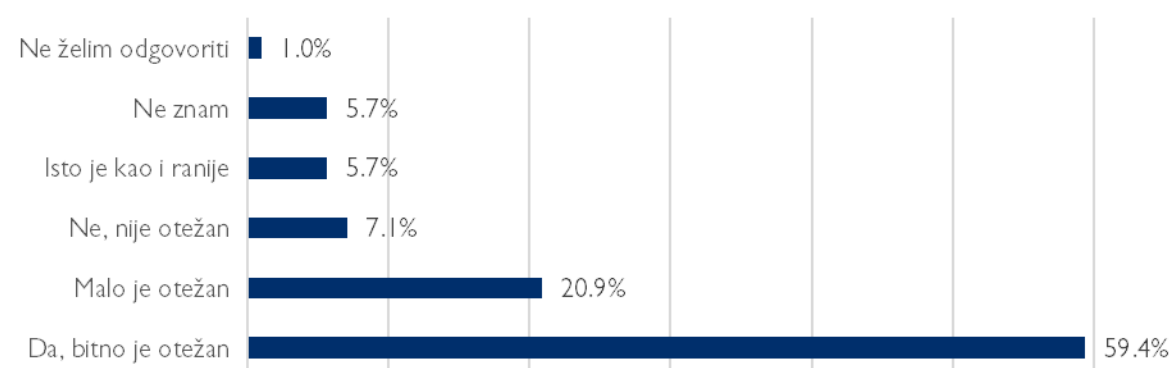
Da li je, po Vama, država u vrijeme epidemije trebala dodijeliti finansijsku pomoć rizičnim skupinama kao što su romska populacija, a u cilju nabavke higijenski sredstava kako bi ublažili posljedice korona virusa?

Grafikon 34. Dodjela finansijske pomoći Romima od strane države

Na pitanje: „Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?“, percepcija anketiranih učesnika se poklapa s dosadašnjim mišljenjem o pristupu zdravstvenom sistemu. Najveći broj ispitanika, njih 59,5%, odgovorio je da je pristup zdravstvenoj zaštiti bitno otežan, 20,2% da je malo otežan, i 7,1% da nije bio otežan. Također, 6% ih je odgovorilo da je isto kao i ranije, a odgovor „ne znam“ dalo je 6% anketiranih.

Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija na koji način bi ostvarili to pravo?

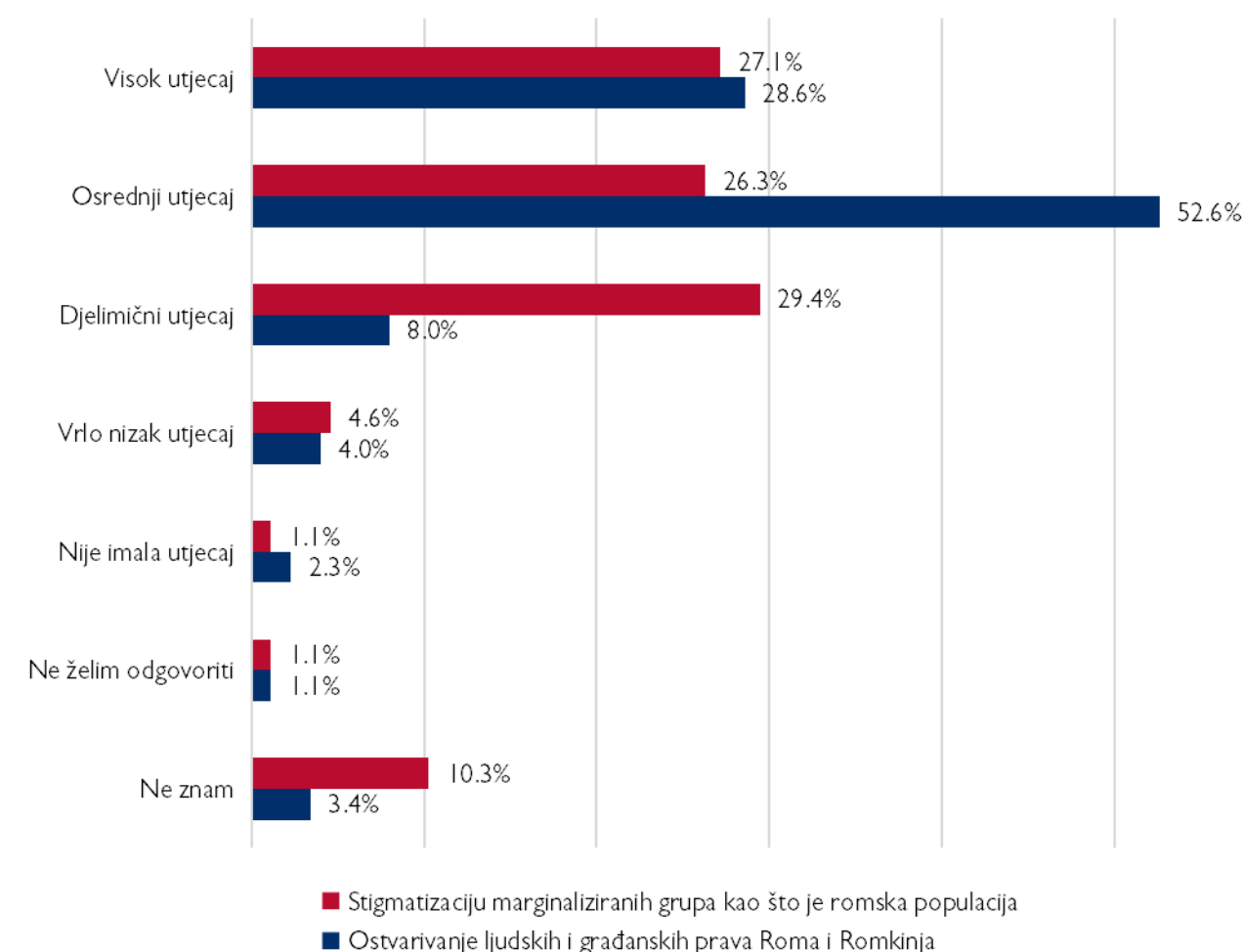
Grafikon 35. Otežan pristup zdravstvenoj zaštiti zbog ukidanja javnog prijevoza

e) Da li je pandemija dodatno stigmatizirala marginalizirane grupe kao što su osobe romske populacije?

U samom fokusu istraživanja je pitanje ostvarivanja prava i stigmatizacije marginaliziranih grupa u BiH. Anketno pitanje je glasilo: „Koliki je utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava romske populacije i moguću stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što Romi i Romkinje?“

Kada je u pitanju **ostvarivanje ljudskih prava** romske populacije, 52,6% ispitanika je odgovorilo da je pandemija imala osrednji utjecaj na ovo. Zanimljiv podatak je da njih svega 28,6% smatra da je pandemija imala visok utjecaj na ostvarivanje ljudskih prava, dok je broj ispitanika koji misle da ona nije imala utjecaj manji, svega 2,3%. Njih 8% je odgovorilo da je pandemija imala djelimičan utjecaj, 4% da je imala vrlo nizak utjecaj na ostvarivanje ovih prava, dok se veliki broj ispitanika, njih 3,4%, izjasnio da ne zna koliki je taj utjecaj bio i je li ga uopće bilo.

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

Grafikon 36. Ocjena utjecaja pandemije na stigmatizaciju i ljudska prava Roma

Sličnu percepciju ispitanika uočavamo u **utjecaju pandemije na stigmatizaciju** osoba iz romske populacije, tako da imamo sljedeće odgovore: svega 27,1% ispitanika smatra da je pandemija imala visok utjecaj u stigmatizaciji osoba s invaliditetom, 26,3% navodi osrednji utjecaj, 29,4% ispitanika smatra da je djelimično utjecala, a 1,1% da pandemija nije imala utjecaja na stigmatizaciju osoba s invaliditetom.

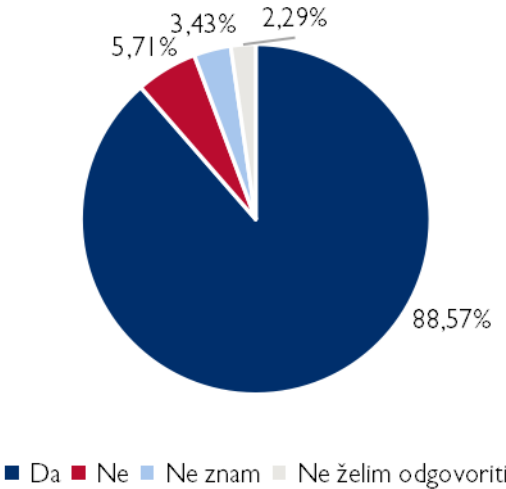
f) **Koje su najizraženije posljedice pandemije kod marginaliziranih grupa kao što su osobe romske populacije?**

Jedna od hipoteza na kojoj je bazirano samo istraživanje jeste da je pandemija COVID-19 ostavila mnogobrojne posljedice na marginalizirane grupe, u kojoj se nalaze i Romi. Također, jedan od istraživačkih ciljeva je svakako utvrditi koje su to posljedice i u kojoj mjeri su utjecale na život osoba romske populacije. Kako bismo došli do relevantnih podataka, u anketi je kreirana grupa pitanja koja se odnosi na najučestalije posljedice pandemije.

Prvo pitanje iz ove grupe glasi: „**Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom pandemije COVID-19?**“ Odgovori anketiranih ispitanika su sljedeći: najveći broj odgovora, njih 88,5%, ukazivao je na postojanje osjećaja izoliranosti i bespomoćnosti, a svega njih 5,7% reklo je da kod njih nije bio izražen taj osjećaj, 3,4% ispitanika je odgovorilo da ne zna, a 2,3% da ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Jedna od posljedica pandemije, koju je iskazalo više učesnika fokusne grupe, jeste pojačano nasilje u okviru romskih porodica. Najveći broj romskih porodica **dijeli vrlo mali prostor**, tako da u dvije sobe najčešće žive po dvije porodice. Prema njima, to je jedan od razloga (nedostatak prostora) pojačanog porodičnog nasilja u periodu potpune zatvorenosti i zabrane kretanja.

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom COVID-19 pandemije?

Grafikon 37. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti tokom pandemije kod Roma

Također, postojao je istraživački interes da se utvrdi šta je to i u kojoj mjeri osobama romske populacije najviše nedostajalo u toku pandemije. Anketno pitanje je u tom smjeru i formulirano, a glasi: „**U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali: ekonomska sigurnost, fizička sigurnost, higijenska sredstva, kompjuter, internet?**“

Odgovori vezani za **ekonomsku sigurnost** bili su sljedeći: 16% ispitanika je odgovorilo da im je ona ponekad nedostajala, njih 46,6% da je često nedostajala, a 27,1% da je uvijek nedostajala. S druge strane, svega 2,3% ispitanika odgovorilo je da im ekonomska sigurnost uopće nije nedostajala, a 3,4% da im uglavnom nije nedostajala.

Kada je u pitanju nedostatak **fizičke sigurnosti** tokom pandemije, mišljenja ispitanika su nešto drugačija: 23,4% anketiranih odgovorilo je da im je ona ponekad nedostajala, njih 41,4% da je često nedostajala, a 17,7% da je uvijek nedostajala. Postotak anketiranih koji su odgovorili da im nije nedostajala fizička sigurnost je 6,9%, a njih 6% je odgovorilo da im ona uglavnom nije nedostajala.

Za nedostatak **higijenskih sredstava** tokom pandemije ispitanici su imali sljedeća razmišljanja: 26,3% ispitanika odgovorilo je da su im ponekad nedostajala higijenska sredstva, 35,7% da su često nedostajala, 22,6% da su uvijek nedostajala, 1,1% ispitanika reklo je da im uopće nisu nedostajala, a 9,7% da im ova sredstva uglavnom nisu nedostajala.

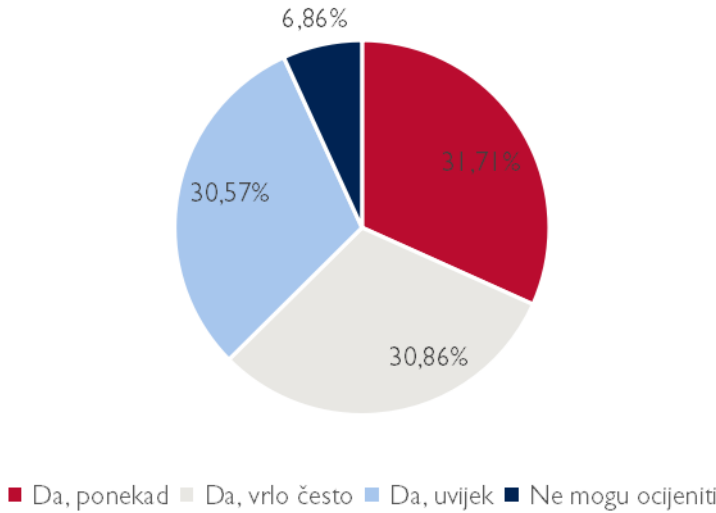
Kada je u pitanju nedostatak **kompjutera i interneta** tokom pandemije, odgovori anketiranih su dosta slični te tako imamo najveći postotak (kompjuter 21,7% i internet 23,1%) onih koji su odgovorili da su im oni ponekad nedostajali, za 25,1% (kompjuter) i 24% (internet) ispitanika su ove dvije komponente često nedostajale, a onih kojima uopćenije nije nedostajao kompjuter ima 16,3%, odnosno 17,7% ispitanika nije prepoznalo nedostatak interneta. Broj ispitanika koji su odgovorili da im kompjuter i internet uglavnom nisu nedostajali je 14,6%, odnosno 14,3%, dok je onih koji su odgovorili da su im oni uvijek nedostajali 17,7% (kompjuter), odnosno 16,3% (internet). Kod tumačenja ovih rezultata treba imati u vidu da pristup internetu, odnosno posjedovanje kompjutera među romskim porodicama nije toliko infrastrukturno uređeno i učestalo kao kod opće populacije.

Tabela 10. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti tokom pandemije COVID-19 kod pripadnika romske populacije

U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:							
	Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ekonomska sigurnost	2,3%	3,4%	16%	46,6%	27,1%	3,4%	1,1%
Fizička sigurnost	6,9%	6%	23,4%	41,4%	17,7%	3,4%	1,1%
Higijenska sredstva	1,1%	9,7%	26,3%	35,7%	22,6%	3,4%	1,1%
Kompjuter	16,3%	14,6%	21,7%	25,1%	17,7%	2,3%	2,3%
Internet	17,7%	14,3%	23,1%	24%	16,3%	2,3%	2,3%

Pitanje: „**Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?**“, imalo je za cilj da se od ispitanika dobije povratna informacija o psihičkom zdravlju, odnosno o tome u kojoj mjeri je pandemija ostavila posljedice na njih. Zanimljivo je da niko od ispitanika nije odgovorio da nije imao osjećaj neizvjesnosti koji ih je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti. Najveći broj odgovora, njih 31,7%, bio je da su ponekad imali taj osjećaj, 30,9% ih je odgovorilo da su ga često imali, 30,6% ispitanika tvrdi da su uvijek imali taj osjećaj, dok 6,9% ne može ocijeniti da li su imali ovaj osjećaj.

Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti:

Grafikon 38. Osjećaj neizvjesnosti i utjecaj na psihičko zdravlje

Rizične grupe u društvu su posebno osjetljive i ranjive u vanrednim situacijama, kada dolazi češće do nepredvidivih ponašanja okoline. Takva ponašanja mogu direktno ili indirektno utjecati na članove rizičnih grupa. Na osnovu takve činjenice bila je formulacija jednog od anketnih pitanja, a s ciljem utvrđivanja posljedica pandemije COVID-19: „Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima: zanemarivanje, psihičko zlostavljanje, fizičko zlostavljanje, socijalna izolacija, povećan rizik od siromaštva?“

Rezultati anketiranih za ovih pet oblika ponašanja okoline navedeni su u nastavku teksta.

Kada govorimo o **izloženost zanemarivanju**, ispitanici su dali sljedeće odgovore: 6,9% anketiranih je odgovorilo da nikada nisu bili zanemarivani, 2,3% ih je odgovorilo da je to bilo rijetko, 33,1% da je bilo ponekad, dok je njih 32% odgovorilo da su često bili izloženi zanemarivanju. Veliki postotak (22,3%) ispitanika je uvijek bio izložen zanemarivanju, a 2,3% njih je odgovorilo da ne zna odgovor na ovo pitanje.

Prilikom procjene **izloženosti psihičkom zlostavljanju**, 9,1% ispitanika je izjavilo da nikada nisu bili izloženi ovoj vrsti nasilja, 8,3% tvrdi da jesu bili izloženi, ali rijetko, ali je visok broj ispitanika (48,3%) koji tvrde da su ponekad bili izloženi psihičkom nasilju.

Na pitanje o izloženosti **fizičkom zlostavljanju** dobili smo prilično zabrinjavajuće odgovore, gdje 46,9% ispitanika tvrdi da je ponekad bilo izloženo fizičkom zlostavljanju, njih 12,6% tvrdi da su često izloženi ovakvom vidu zlostavljanja, 13,7% je izjavilo da nije nikad bilo izloženo ovoj vrsti nasilja, dok ih je 11,7% reklo da su rijetko bili izloženi fizičkom nasilju.

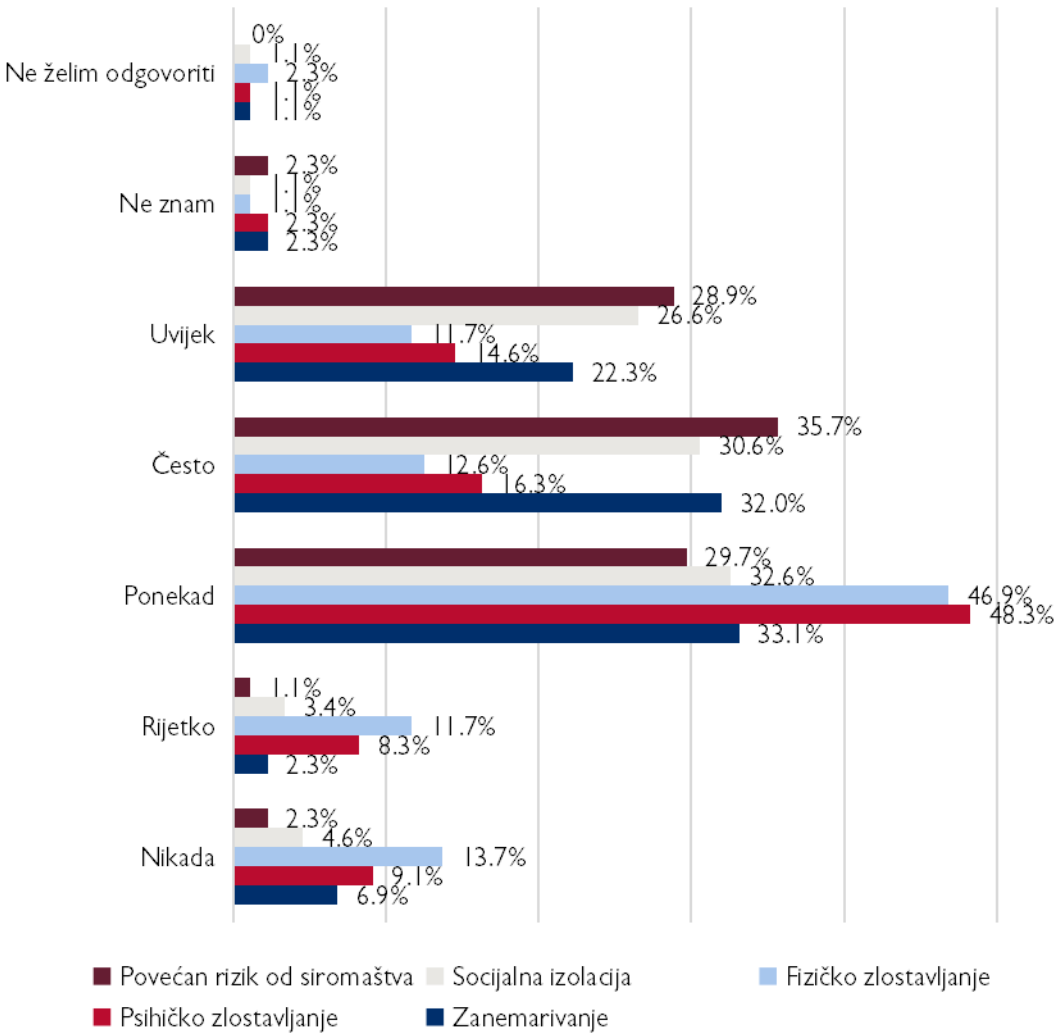
Kod procjene **izloženosti socijalnoj izolaciji** odgovori su sljedeći: 4,6% ispitanika nikada nije bilo izloženo socijalnoj izolaciji, 30,6% jeste bilo, i to često, njih 26,6% tvrdi da su uvijek bili izloženi, te skoro jedna trećina ispitanika (32,6%) tvrdi da su ponekad bili izloženi socijalnoj izolaciji.

Procjena **izloženosti povećanom riziku od siromaštva** dala je sljedeće rezultate: od ukupno anketiranog broja Roma, njih svega 2,3% tvrdi da nikada nisu bili izloženi riziku od siromaštva, 1,1% njih kaže da su ovom riziku izloženi rijetko te njih 35,7% tvrdi da su često bili izloženi riziku od siromaštva. Bitno je istaknuti da 28,9% anketiranih Roma tvrdi da su uvijek izloženi povećanom riziku od siromaštva.

Tabela 11. Izloženost romske populacije situacijama i ponašanjima

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima:							
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	6,9%	2,3%	33,1%	32,0%	22,3%	2,3%	1,1%
Psihičko zlostavljanje	9,1%	8,3%	48,3%	16,3%	14,6%	2,3%	1,1%
Fizičko zlostavljanje	13,7%	11,7%	46,9%	12,6%	11,7%	1,1%	2,3%
Socijalna izolacija	4,6%	3,4%	32,6%	30,6%	26,6%	1,1%	1,1%
Povećan rizik od siromaštva	2,3%	1,1%	29,7%	35,7%	28,9%	2,3%	0%

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima?

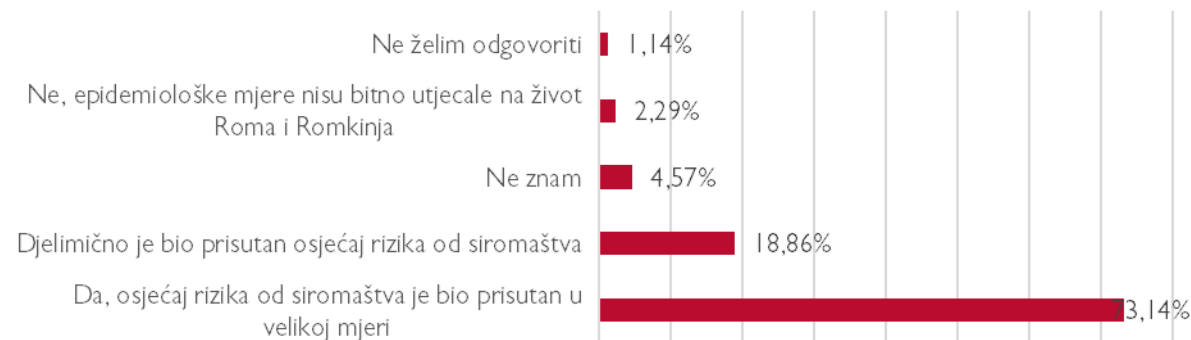
Grafikon 39. Izloženost romske populacije situacijama i ponašanjima

Kao jedna od posljedica pandemije navodi se i ekonomsko osiromašenje rizičnih kategorija stanovništva, naročito romske populacije. Tokom vanrednih situacija došlo je do zatvaranja pijaca, zabrane kretanja i zabrane sezonskih poslova, što je značajno pogoršalo ekonomski položaj Roma i stvaralo strah za egzistenciju. Jedno od pitanja imalo je za cilj utvrditi utjecaj gore navedenih faktora, a ono glasi: „**Da li su, po Vama, epidemiološke mjere kao što su: ograničeno kretanje, zabrana rada pijace, zabrana ulične prodaje, prestanak sakupljanja sekundarnih sirovina, prekid sezonskih poslova itd. dodatno stvorile osjećaj rizika od siromaštva kod romskih porodica?**“

Odgovori ispitanika su sljedeći: 73,1% anketiranih smatra da je osjećaj rizika od siromaštva bio prisutan u velikoj mjeri; 18,9% ih se izjasnilo da je djelimično bio prisutan osjećaj rizika, a 2,3% da epidemiološke mjere nisu bitno utjecale na njihov ekonomski status.

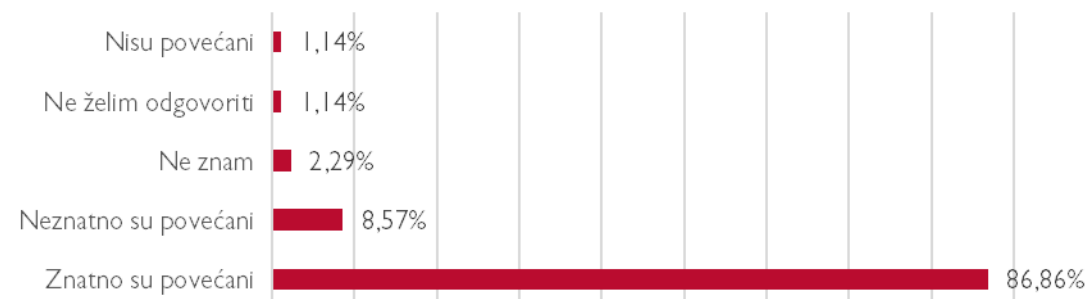
Da li su, po Vama, epidimiološke mjere kao što su: ograničeno kretanje, zabrana rada pijace, zabrana ulične prodaje, prestanak sakupljanja sekundarnih sirovina, prekid sezonskih poslova itd. dodatno stvorile osjećaj rizika od siromaštva kod romskih porodi

Grafikon 40. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj rizika od siromaštva u romskim porodicama

Na pitanje: „**Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe romske populacije?**“, ispitanici su dali sljedeće odgovore: 86,9% ispitanika je mišljenja da su znatno povećani troškovi i životne potrebe Roma, njih 8,6% smatra da su ovi troškovi neznatno povećani. Odgovor „ne znam“ ponudilo je 2,3% ispitanika, dok njih 1,1% nije željelo odgovoriti.

Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe romske populacije?

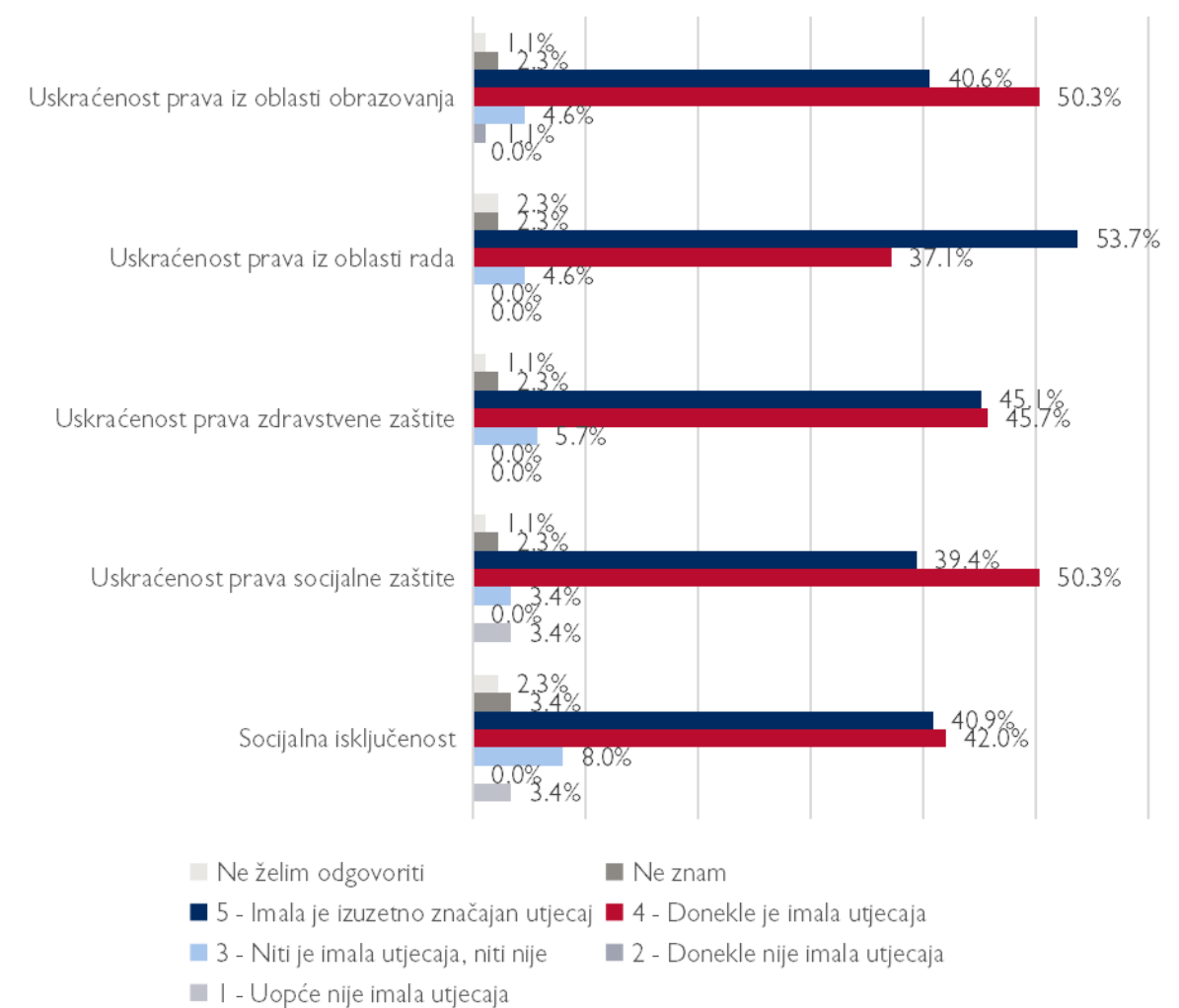

Grafikon 41. Utjecaj pandemije na povećanje troškova i životnih potreba Roma

Pitanje u kojem su ispitanici na skali od 1 do 5 (1 = nema utjecaj, 5 = značajan utjecaj) ocjenjivali **najčešće posljedice pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca** ponudilo je sljedeće odgovore:

- **socijalna isključenost** kao posljedica pandemije dobila je ocjenu 4 od 42% ispitanika, a ocjenu 5 od 40,9% ispitanika;
- jedna od posljedica je **uskraćenost prava socijalne zaštite**, te je 50,3% ispitanika dalo ocjenu 4, a 39,4% ocjenu 5;
- **uskraćenost prava zdravstvene zaštite** kao posljedici pandemije 45,7% ispitanika je dalo ocjenu 4, a 45,1% ocjenu 5;
- **uskraćenosti prava iz oblasti rada** 37% anketiranih je dalo ocjenu 4, a čak 53,7% ocjenu 5;
- **uskraćenosti prava iz oblasti obrazovanja** 50,3% je dalo ocjenu 4, a 40,6% ispitanika ocjenu 5.

Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 42. Posljedice pandemije i njihov utjecaj na život Roma

g) *Da li je razvijena alternativna podrška marginaliziranim grupama i osobama (ako je ima) i da li je bila spontana ili institucionalna?*

Pitanje: „Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija romskoj populaciji u vrijeme epidemioloških mjera?“, imalo je za cilj utvrditi prisutnost alternativne podrške marginaliziranim grupama, odnosno romskoj populaciji. Iz odgovora ispitanika može se zaključiti da je ta pomoć povremeno dolazila od humanitarnih organizacija, vjerskih organizacija, NVO i socijalne službe, ali da nije bila ni redovna niti je zadovoljavala potrebe romske populacije. Zajednička percepcija ispitanika o nedovoljnoj pomoći organizacija (humanitarnih, vjerskih, NVO, socijalne službe države) ogleda se u sličnoj zastupljenosti odgovora o pomoći koja nije uopće ili nije dovoljno pružena. Veoma mali postotak ispitanika smatra kako je pomoć koja je pružena bila i dovoljna, dok je dosta visok postotak ispitanika koji misle da ta pomoć nije bila dovoljna. Također se može zapaziti da je vrlo visok postotak onih koji su dali odgovor „ne znam“ na ovo pitanje, a što ilustrira tabela 12 u nastavku.

Tabela 12. Podrška organizacija romskoj populaciji tokom pandemije

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija romskoj populaciji u vrijeme epidemioloških mjera?						
	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Humanitarne organizacije	4,6%	12,9%	46,0%	18,0%	18,6%	0,0%
Vjerske organizacije	4,6%	8,3%	42,0%	25,4%	19,7%	0,0%
Nevladine organizacije	8,0%	12,9%	24,3%	32,3%	19,1%	3,4%
Socijalne službe države	5,7%	8,3%	25,4%	35,7%	20,0%	4,9%

LGBTQI POPULACIJA

ANALIZA: LGBTQI POPULACIJA

UVOD

LGBT predstavlja sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označila heterogena grupa koja obuhvata lezbijke, gej muškarce, biseksualne i transrodne osobe u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBT može biti proširen i uključivati i interseksualne i queer osobe (LGBTQI). Iako u BiH postoji značajna zakonska regulativa, kao što su Zakon o ravnopravnosti spolova BiH iz 2003. godine i Zakon o zabrani diskriminacije, koji je donesen 2009. godine, zakoni više indirektno ili usput adresiraju LGBTQI populaciju. I dalje, zbog široko rasprostranjenih predrasuda prema ovoj populaciji, širenje ovih okvira sistematski se inhibira, a nadležne institucije u mentalitetu i generalnim stavovima koji vladaju u općoj populaciji u BiH nerijetko nalaze izgovor i za vlastitu nedovoljnu upoznatost i nedovoljan angažman u jednakom pravnom tretmanu LGBTQI osoba.

Ono što je posebno nezadovoljavajuće po pitanju LGBTQI populacije u Bosni i Hercegovini jeste njihov nivo vidljivosti, koji se ogleda u dva ključna nedostatka zakonskog okvira u Bosni i Hercegovini. Jedan je neadekvatno pridavanje pažnje ovoj populaciji u postojećim zakonima gdje bi to bilo potrebno, kao što su, primjera radi, krivični zakoni. Drugi je nepostojanje zakona koji su potrebni da se tretira problematika djelimično ili u potpunosti specifična za ovu zajednicu, kao što je zakonsko sankcioniranje govora mržnje ili regulacija prava transrodnih osoba u zdravstvu i birokratiji, pa i nasljedstvu imovine od partnera.

S ciljem davanja na važnosti grupama koje su u mnogim procesima i dešavanjima oko nas zanemarene, kao što je slučaj i s pandemijom COVID-19, provedeno je istraživanje o položaju i i pravima LGBTQI populacije za vrijeme trajanja pandemije i mjera koje su uz nju išle. Neka od pitanja kojih se dotaklo istraživanje bazirana su na:

- diskriminaciji pripadnika LGBTQI populacije generalno te u posebnim područjima društva;
- utjecaju pandemije COVID-19 na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava LGBTQI osoba;
- izloženosti zanemarivanju, psihičkom i fizičkom zlostavljanju, socijalnoj izolaciji ili povećanom riziku od siromaštva.

Stanovništvo u Bosni i Hercegovini ima velike predrasude o pripadnicima LGBTQI grupe, čime ne samo da su im ugrožena osnovna prava nego su u većini slučajeva bez obzira na svoje sposobnosti i profesionalne kvalitete često ostavljeni u sjeni drugih ljudi. Pandemija COVID-19 pogoršala je ionako tešku situaciju u kojoj se nalaze pripadnici LGBTQI populacije, posebno kada je riječ o zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti.

Socio-demografski podaci ispitanika

Ukupan broj anketiranih bio je 147 osoba pripadnika/ca LGBTQI populacije, od toga je iz Federacije Bosne i Hercegovine 63,3% ispitanih, dok je iz Republike Srpske bilo 36,7% anketiranih osoba. Obuhvat anketiranih ispitanika po mjestu prebivališta je sljedeći: Tuzla 11,6%, Sarajevo 21,1%, Mostar 14,3%, USK (Bihać, Bužim) 5,4%, Banja Luka 19,7%, Bijeljina 10,2%, Trebinje 6,8%, Kanton 10 – Livno 6,1%, te ostali anketirani čine 4,8% od ukupnog broja.

Tabela 13. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta

Tuzla	Sarajevo	Mostar	USK (Bihać, Bužim)	Banja Luka	Bijeljina	Trebinje	Kanton 10 – Livno	Ostalo
11,6%	21,1%	14,3%	5,4%	19,7%	10,2%	6,8%	6,1%	4,8%

Kada je riječ o stepenu obrazovanja anketiranih ispitanika: s osnovnom školom bilo je 12,9% ispitanika, sa srednjom stručnom spremom 51,7% učesnika, sa završenim fakultetom 27,9% učesnika, 6,8% učesnika imalo je završen II ciklus studija, odnosno stepen magistra, a 0,7% ispitanika imalo je završen III ciklus studija.

Također, u obzir je uzet i radni status ispitanika prilikom iskazivanja demografskih podataka ispitanika, tako da od ukupnog broja anketiranih (147) imamo 24,5% osoba koje su zaposlene u javnom sektoru, 17,7% u privatnom sektoru, 15% je samozaposlenih, 2,7% penzionera i 40,1% onih koji nisu zaposleni.

Tabela 14. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika

Obrazovanje					Radni status				
OS	SSS	Fakultet	Magisterij	Doktorat	Zaposlen/a u javnom sektoru	Zaposlen/a u privatnom sektoru	Samozaposlen/a	Penzioner/ka	Nezaposlen/a
12,9%	51,7%	27,9%	6,8%	0,7%	24,5%	17,7%	15%	42,7%	40,1%

Prilikom istraživanja uzete su u obzir spolna struktura i starosna dob ispitanika, te od ukupnog broja ispitanika (147) imamo 64,6% muškaraca i 35,4% žena. Nije bilo onih koji su se izjasnili na neki treći način. Starosna dob ispitanika varirala je od 10 pa sve do preko 65 (vidi tabelu 15).

Tabela 15. Spolna zastupljenost i starosna dob ispitanika

Spolna zastupljenost		Starosna dob				
Muško	Žensko	10-18	18-35	35-50	50-65	65+
64,6%	35,4%	11,6%	49,7%	32%	3,4%	3,4%

Rezultati anketnog istraživanja

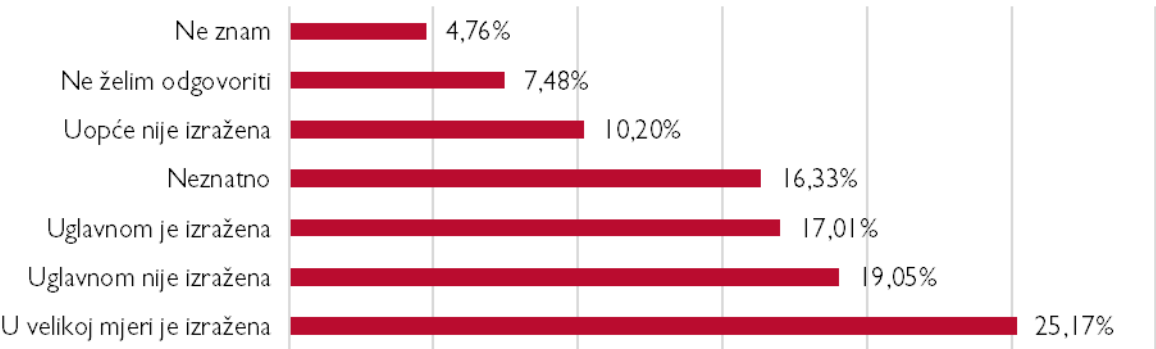
U prezentiranju rezultata istraživanja izvršili smo grupiranje anketnih pitanja po oblastima kako bismo olakšali postupak zaključivanja. U tom kontekstu pitanja će biti razvrstana po sljedećim oblastima, odnosno prema ranije utvrđenim istraživačkim pitanjima:

- *Koliko je pandemija COVID-19 utjecala na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava osoba LGBTQI populacije?*
- *Da li je pandemija dodatno stigmatizirala LGBTQI osobe?*
- *Koje su najizraženije posljedice pandemije kod LGBTQI osoba?*
- *Da li je razvijena alternativna podrška LGBTQI osobama i, ako jeste, da li je bila spontana ili institucionalna?*

a) Utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava

Prvo pitanje u anketi o utjecaju pandemije COVID-19 na pripadnike LGBTQI zajednice odnosilo se na generalni pojam diskriminacije ove populacije u bilo kojem pogledu. Na pitanje: „**U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema osobama LGBTQI zajednice?**“, od ukupno 147 anketiranih ispitanika, njih 25,2% je odgovorilo da je diskriminacija ove populacije u velikoj mjeri izražena, 17% ispitanika smatra da je diskriminacija uglavnom izražena, svaki šesti ispitanik (16,3%) je izjavio da je diskriminacija neznatno izražena, dok skoro svaka peta LGBTQI osoba (19%) smatra da diskriminacija uglavnom nije izražena, a svaka deseta osoba (10,2%) tvrdi da ona nije izražena.

U kojoj mjeri, po Vama, je općenito izražena diskriminacija prema osobama LGBTQI populacije?

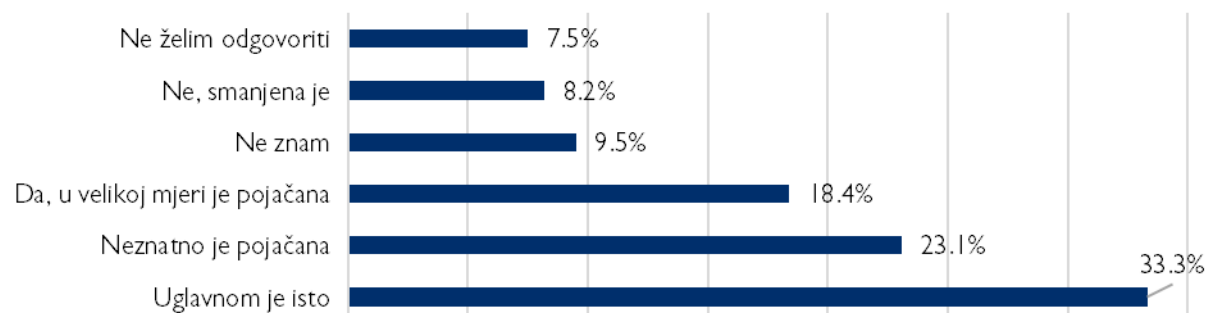

Grafikon 43. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema LGBTQI populaciji

Kada je riječ o LGBTQI populaciji za vrijeme trajanja pandemije COVID-19, zanimalo nas je sljedeće: „**U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema osobama LGBTQI populacije uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?**“ Od 147 ispitanika, njih 18,4% je mišljenja da je diskriminacija uvođenjem epidemioloških mjera u velikoj mjeri bila izražena. 23,1% ispitanika smatra da se diskriminacija neznatno povećala u odnosu na stanje prije pandemije, 33,3% ispitanika smatra da je diskriminacija prema pripadnicima LGBTQI populacije ista i prije i poslije pandemije, 8,2% ispitanika vjeruje da se diskriminacija smanjila, za opciju „ne znam“ opredijelilo se 9,5% ispitanika, dok je 7,5% ispitanika odbilo odgovoriti na pitanje.

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema osobama LGBTQI populacije uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 44. Pojačanje diskriminacije prema LGBTQI populaciji zbog uvođenja epidemioloških mjera

Na pitanje koje se tiče diskriminacije prema LGBTQI osobama ispitanicima smo ponudili različite domene društvenog djelovanja na koje se odnosi diskriminacija prema njima.

Od 147 anketiranih ispitanika, po pitanju diskriminacije LGBTQI osoba **u oblasti stanovanja** 4,1% ispitanika se izjasnilo da je diskriminacija uvijek raširena u ovoj domeni, 8,8% ispitanika misli da je diskriminacija često prisutna u oblasti stanovanja, 41,5% ispitanika se izjasnilo da je ona ponekad prisutna, a 30,6% ispitanika smatra da nema diskriminacije.

Drugo područje u kojem se iskazuje diskriminacija je u **oblasti pružanja roba i usluga trgovine, ugostiteljstva i sl.** U ovom kontekstu, 5,4% ispitanika smatra da je diskriminacija uvijek prisutna, 6,8% ispitanika misli da je ona često prisutna, 42,9% ispitanika da je ponekad izražena, a 29,9% ispitanika odgovorilo je da ona nije nimalo prisutna.

Kada je riječ o javnom informiranju i medijima, 4,8% ispitanika smatra da je diskriminacija prema LGBTQI osobama uvijek izražena u medijskom prostoru, 7,5% osoba smatra da je diskriminacija često prisutna u javnom prostoru, 45,6% ispitanika misli da je prisutna ponekad, dok se 27,2% ispitanika opredijelilo za opciju „nimalo“.

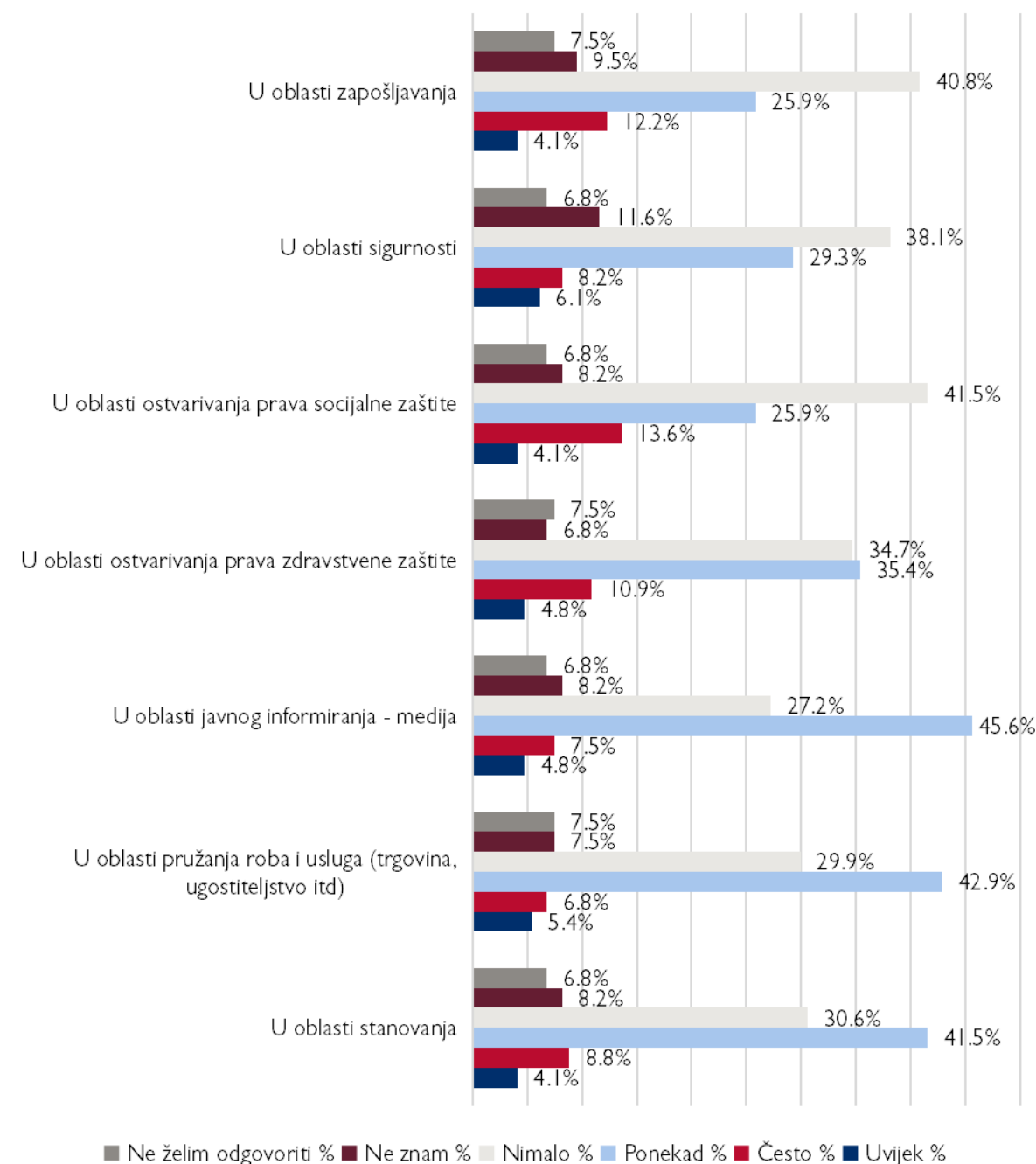
Kada govorimo o **diskriminaciji prema LGBTQI populaciji po pitanju zdravstvene zaštite**, 4,8% ispitanika smatra da je u zdravstvu diskriminacija prema LGBTQI populaciji uvijek izražena, 10,9% osoba smatra da je diskriminacija često prisutna, 35,4% ispitanika da je diskriminacija u zdravstvu prisutna ponekad, a 34,7% ispitanika opredijelilo se za odgovor „nimalo nije prisutna“.

Kada je u pitanju ostvarivanje **prava iz domena socijalne zaštite LGBTQI populacije**, 4,1% ispitanika je stava da je diskriminacija u ovoj oblasti uvijek izražena, 13,6% ispitanika smatra da je diskriminacija često prisutna, a 25,9% ispitanika da je prisutna ponekad. Zanimljivo je da 41,5% ispitanika smatra da ona nije nimalo prisutna u domenu socijalne zaštite.

Da su pripadnici LGBTQI populacije po pitanju **sigurnosti** uvijek diskriminirani odgovorilo je 6,1% ispitanika, dok njih 8,2% smatra da su diskriminirani često po pitanju sigurnosti. Skoro jedna trećina (29,3%) ispitanika smatra da je diskriminacija po pitanju sigurnosti prisutna ponekad, a 38,1% tvrdi da ona nije prisutna.

O prisutnosti diskriminacije u **oblasti zapošljavanja** anketirani ispitanici su iskazali sljedeće mišljenje: da je diskriminacija uvijek prisutna prema ovoj grupi prilikom zapošljavanja smatra 4,1% ispitanika, da je često prisutna tvrdi 12,2% njih, da su pripadnici LGBTQI populacije ponekad diskriminirani po pitanju zaposlenja misli 25,9% ispitanika, a 9,5% ispitanika smatra da nema diskriminacije prema ovoj populaciji kod zapošljavanja.

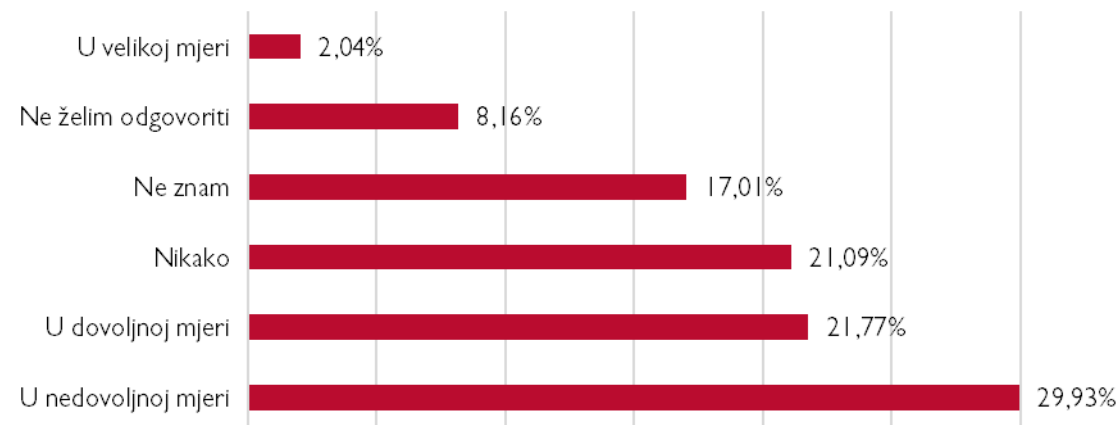
Po Vašem mišljenju, koliko je raširena diskriminacija prema LGBTQI osobama u sljedećim područjima društva?

Grafikon 45. Mišljenje o izraženosti diskriminacije prema LGBTQI osobama po područjima društva

Pitanje: „**U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova u svojim odredbama prepoznale potrebe osoba LGBTQI populacije tokom pandemije COVID-19?**“, imalo je za cilj da utvrdi prepoznatost ove ciljane grupe od strane odgovornih tokom pripremanja mjera koje su obuhvatile širu populaciju. Odgovori su pokazali da samo 2% ispitanika smatra da su u velikoj mjeri poduzete mjere prepoznale potrebe ove ciljane grupe. Da su potrebe bile prepoznate u dovoljnoj mjeri, smatra 21,8% ispitanika, dok 29,9% ispitanika misli da je reakcija kriznih štabova ipak bila takva da su u nedovoljnoj mjeri prepoznali potrebe LGBTQI populacije, a 21,1% ispitanika smatra da potrebe LGBTQI populacije uopće nisu uzete u obzir prilikom kreiranja mjera kriznih štabova. Bitno je istaknuti da je 17% ispitanika reklo da ne zna da li su mjere prepoznavale ovu ciljnu grupu te 8,2% ispitanika nije dalo odgovor na pitanje.

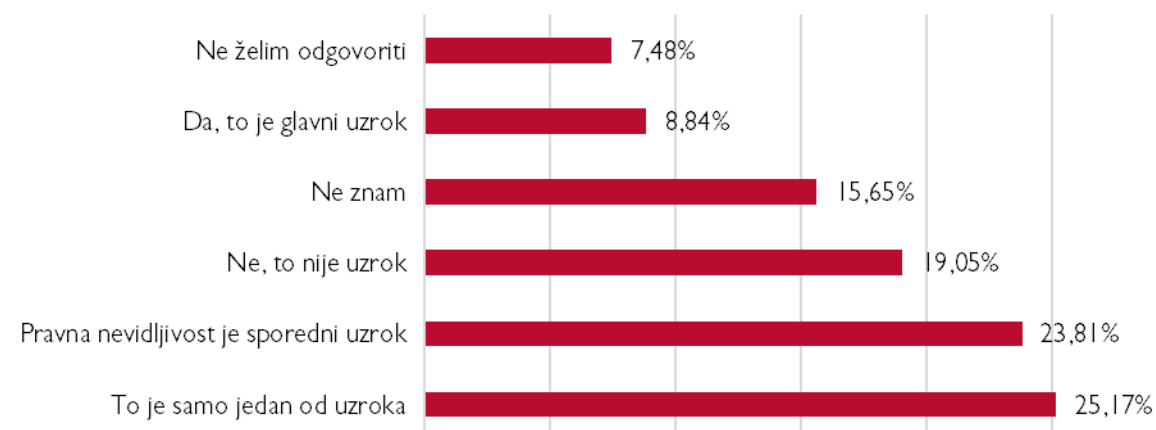
U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova u svojim odredbama prepoznavale potrebe osoba LGBTQI populacije tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 46. Prepoznatost potreba osoba LGBTQI populacije u mjerama kriznih štabova

Na pitanje: „**Da li je, po Vama, diskriminacija koja se manifestira prema LGBTQI osobama uzrokovana činjenicom da LGBTQI osobe nisu pravno vidljive?**“, od 147 ispitanika, njih 8,8% misli da je nedostatak pravne vidljivosti glavni razlog diskriminacije prema ovoj grupi, 25,2% ispitanika smatra da je to samo jedan od razloga manifestiranja diskriminacije, dok 23,8% ispitanika misli da je pravna nevidljivost samo sporedni uzrok diskriminacije. S druge strane, 19% ispitanika smatra da pravna nevidljivost nije uzrok diskriminacije, dok 15,6% ispitanika ne zna odgovor na pitanje, a 7,5% ispitanika ne želi dati odgovor na njega.

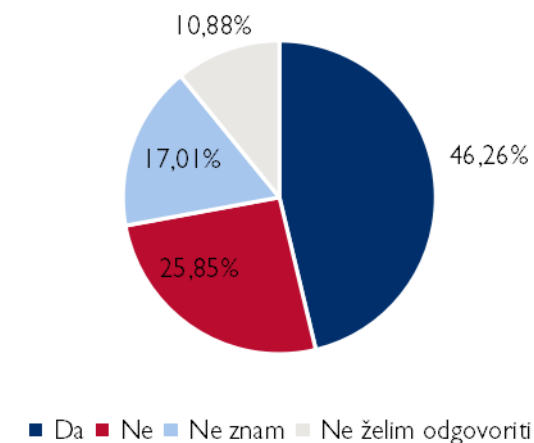
Da li su, po Vama, mnogi oblici diskriminacije koji se manifestiraju prema LGBTQI osobama uzrokovani činjenicom da LGBTQI osobe nisu pravno vidljive?

Grafikon 47. Pravna vidljivost LGBTQI populacije i diskriminacija

Na pitanje: „**Da li ste se osjećali izolirano i bespomoćno tokom pandemije COVID-19?**“, potvrdno je odgovorilo 46,3% ispitanika, dok je negativno odgovorilo 25,9% ispitanika. Za opciju „ne znam“ se odlučilo 17% ispitanika, dok njih 10,9% nije htjelo dati odgovor na ovo pitanje.

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom COVID-19 epidemije?

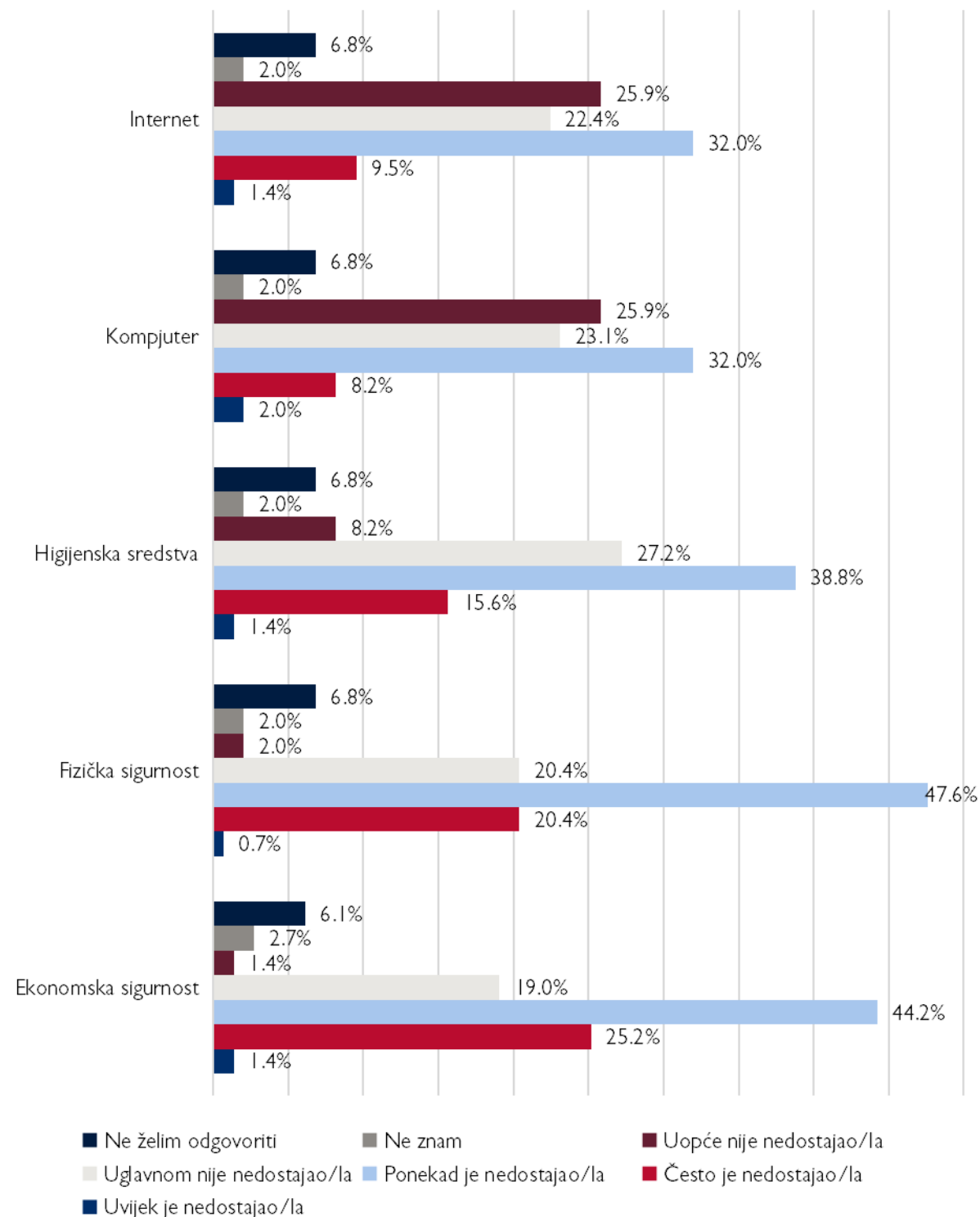
Grafikon 48. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti kod LGBTQI osoba tokom pandemije COVID-19

Naše ispitanike smo dalje pitali koliko su im za vrijeme pandemije COVID-19 nedostajale neke od navedenih potreba:

- **ekonomska sigurnost** – 1,4% ispitanika smatra da im ekonomska sigurnost uopće nije nedostajala, 19% ispitanika tvrdi da uglavnom nije nedostajala, dok je skoro polovina ispitanika (44,2%) mišljenja da je ponekad nedostajala. Četvrtina ispitanih (25,2%) je odgovorila da im je ova vrsta sigurnosti često nedostajala. Važno je istaknuti da 1,4% ispitanika tvrdi da im je ekonomska sigurnost u njihovom slučaju uvijek nedostajala tokom pandemije;
- **fizička sigurnost** – za 2% ispitanika fizička sigurnost uopće nije bila problem i uopće nije nedostajala, 20,4% ispitanika izjavilo je da im ona uglavnom nije nedostajala, za 47,6% ispitanika fizička sigurnost je ponekad nedostajala, 20,4% ih je odgovorilo da im je ona često nedostajala, a 0,7% ispitanika smatra da je ekonomska sigurnost u njihovom slučaju uvijek nedostajala tokom pandemije;
- **higijenska sredstva** – 8,2% ispitanika tvrdi da im tokom pandemije higijenska sredstva uopće nisu nedostajala, za 27,2% ispitanika ova sredstva uglavnom nisu nedostajala, 38,8% ispitanika izjavljuje da su im ona ponekad nedostajala. Potrebno je istaknuti da je 15,6% ispitanih reklo da su im higijenska sredstva često nedostajala, dok 1,4% tvrdi da su higijenska sredstva u njihovom slučaju uvijek nedostajala;
- **kompjuter** – jedna četvrtina ispitanih (25,9%) tvrdi da im tokom pandemije kompjuer uopće nije nedostajao, 23,1% je izjavilo da im on uglavnom nije nedostajao, dok je 32% ispitanih reklo da im je kompjuer ponekad nedostajao. Skoro svaka deseta ispitanica osoba (8,2%) odgovorila je da joj je kompjuer često nedostajao, a 2% ih smatra da im je kompjuer uvijek nedostajao tokom pandemije;
- **internet** – svaka četvrtina ispitanica osoba (25,9%) izjavila je da im internet uopće nije nedostajao, dok je 22,4% njih reklo da im internet uglavnom nije nedostajao. Jednoj trećini ispitanih (32%) internet je ponekad nedostajao, a 9,5% ih je odgovorilo da im je internet često nedostajao. Važno je istaknuti da samo 1,4% ispitanih smatra da je internet u njihovom slučaju uvijek nedostajao tokom pandemije.

U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:

Grafikon 49. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti LGBTQI populaciji tokom pandemije

Na pitanje: „**Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe LGBTQI populacije u vrijeme pandemije COVID-19?**“, 5,4% ispitanih je odgovorilo da su potrebe bile prepoznate u sistemu zdravstvene zaštite, njih 24,5% je reklo da su potrebe djelimično prepoznate, 28,6% ih je odgovorilo da ove potrebe uopće nisu prepoznate, dok je s „ne znam“ odgovorilo 34%, a njih 7,5% nije dalo odgovor na ovo pitanje.

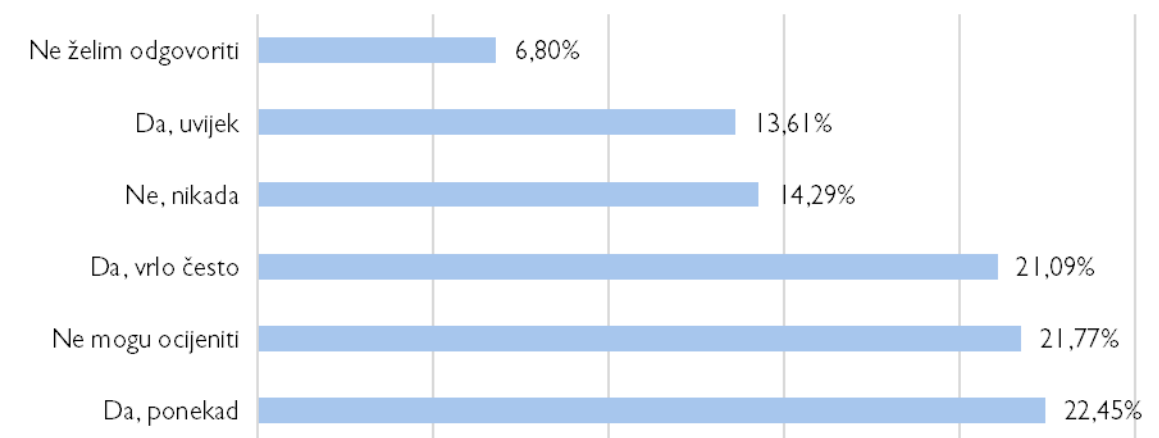
Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe LGBTQI populacije u vrijeme pandemije COVID-19?

Grafikon 50. Mišljenje o orijentiranosti zdravstvenog sistema potrebama LGBTQI populacije u vrijeme pandemije

Na pitanje: „**Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?**“, dobili smo sljedeće odgovore: 13,6% ispitanika odgovorilo je su uvijek imali osjećaj neizvjesnosti koji je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti, 21,1% ispitanika tvrdi da su takav osjećaj imali vrlo često, 22,4% ispitanika je mišljenja da su takav osjećaj imali samo ponekad, dok 14,3% ispitanika smatra da nikada nisu bili na rubu psihičke izdržljivosti.

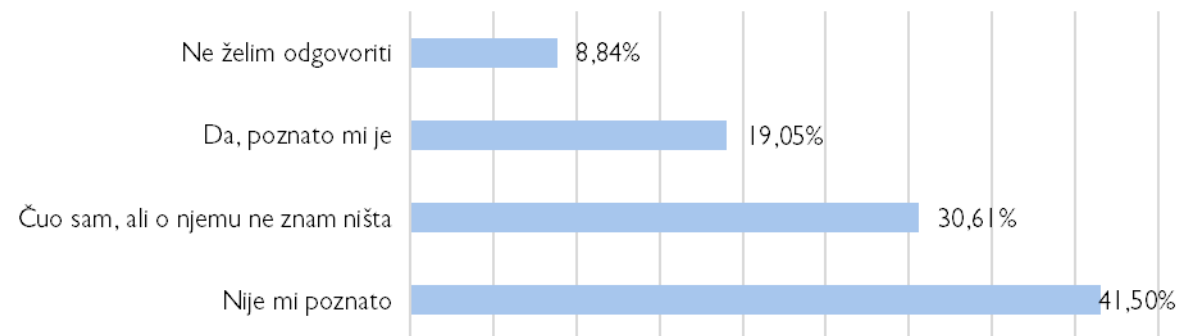
Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti:

Grafikon 51. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj neizvjesnosti i psihičko zdravlje kod osoba LGBTQI populacije

Naredno pitanje je bilo pitanje pravnog karaktera, a odnosilo se na poznavanje zakonske regulative koja se tiče diskriminacije, i glasilo je: „**Da li Vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?**“ Njih 19% upoznato je s tim da postoji Zakon o zabrani diskriminacije, 30,6% ispitanika zna da on postoji, ali o njemu ne zna ništa, a 41,5% ispitanika uopće ne zna za postojanje ovog zakona, što ukazuje na vrlo visoku stopu neinformiranosti ove ciljane grupe o jednoj od zakonskih regulativa koje štite njihova prava, dok je preostalih 8,8% ispitanika odbilo dati odgovor na ovo pitanje.

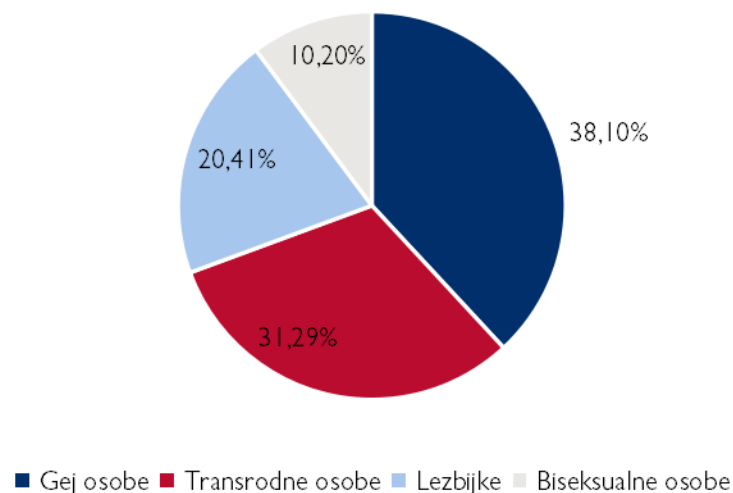
Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?

Grafikon 52. Upoznatost LGBTQI populacije s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije

Također, u okviru istraživanja smo željeli procijeniti koje od podgrupa unutar LGBTQI populacije su najugroženije, odnosno najpodložnije nasilju, te je u tu svrhu formulirano pitanje: „**Možete li ocijeniti koje LGBTQI osobe su najpodložnije nasilju, zlostavljanju i diskriminaciji od strane društva?**“ Od 147 ispitanika, njih 38,1% smatra da su diskriminaciji najviše izložene gej osobe, 20,4% ispitanika misli da su to lezbijke, 10,2% ispitanika smatra da su najugroženiji biseksualci, dok preostalih 31,3% smatra da su to transrodne osobe.

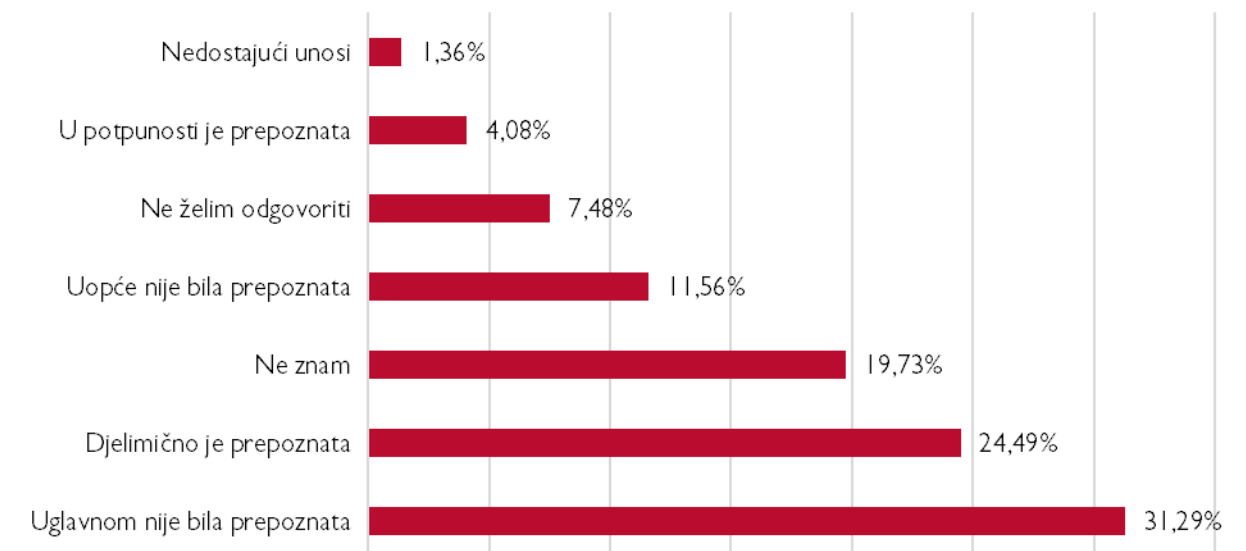
Možete li ocijeniti koje LGBTQI osobe su najpodložnije nasilju, zlostavljanju i diskriminaciji od strane društvenog okruženja?

Grafikon 53. Podložnost diskriminaciji različitih kategorija LGBTQI populacije

Naredno pitanje za ispitanike bilo je: „**Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale LGBTQI populaciju kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?**“ Iskazani stavovi anketiranih su sljedeći: 4,1% ispitanika smatra da je vlast prepoznala ovu grupu kao grupu s povećanim rizikom, 24,5% ispitanika misli da je ova grupa djelimično prepoznata, 31,3% smatra da ona uglavnom nije prepoznata, dok njih 11,6% smatra da uopće nisu bili prepoznati, te je 19,7% ispitanika odgovorilo da ne zna.

Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale LGBTQI populaciju kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?

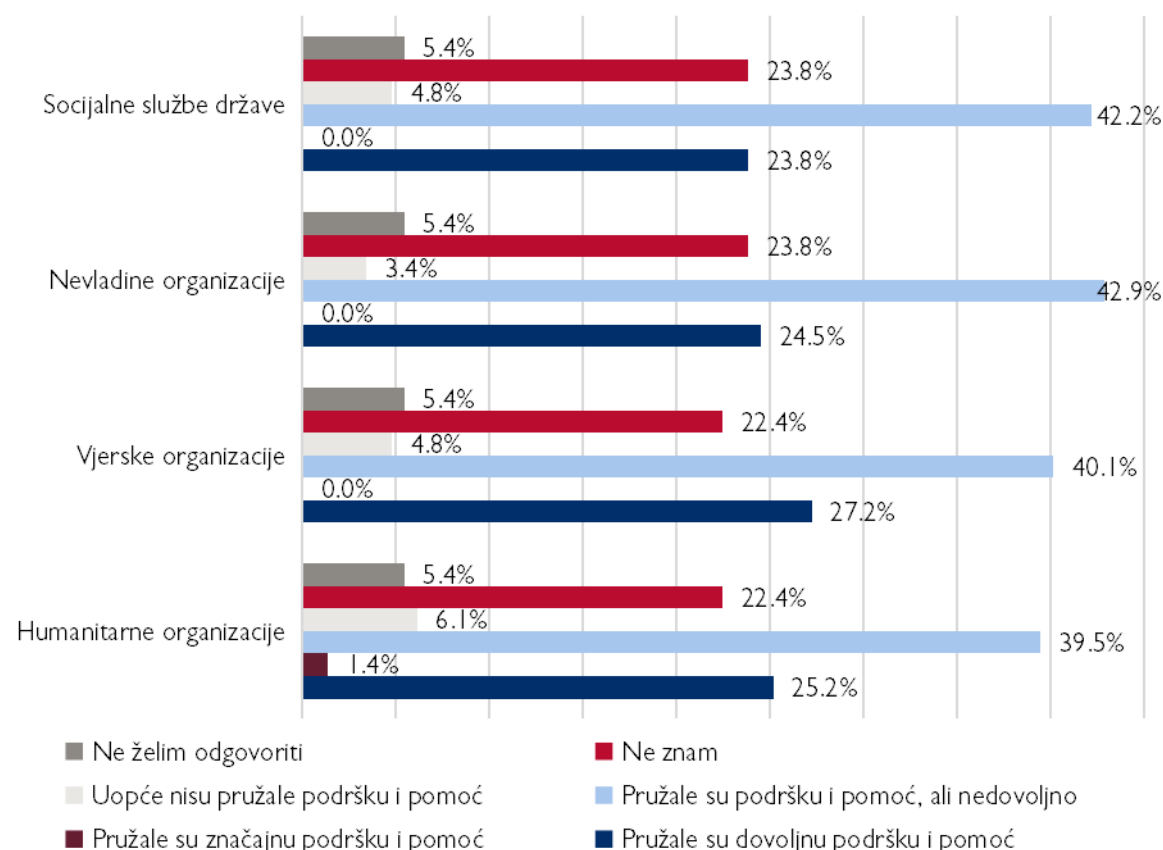
Grafikon 54. Prepoznatost LGBTQI populacije kao grupe s povećanim rizikom

Različita iskustva različitih grupa ispitanika o ulozi i podršci određenih organizacija u društvu tokom pandemije COVID-19 bila su motiv da u anketni upitnik uvrstimo sljedeće pitanje: „**Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema LGBTQI populaciji u vrijeme epidemioloških mjera?**“ Mišljenje ispitanika iskazat ćemo prema sljedećem redu:

- **humanitarne organizacije** – 1,4% ispitanika smatra da su humanitarne organizacije pružale značajnu podršku i pomoć tokom pandemije, 25,2% misli da su pružale dovoljnu podršku i pomoć, 39,5% smatra da su pružile podršku i pomoć, ali nedovoljno, a 6,1% je odgovorilo da uopće nisu pružile podršku i pomoć;
- **vjerske organizacije** – nijedan ispitanik ove populacije ne smatra da su vjerske organizacije pružale značajnu podršku i pomoć tokom pandemije ovoj ciljnoj grupi, 27,2% njih smatra da su pružale dovoljnu podršku i pomoć, 40,1% da su pružile podršku i pomoć, ali nedovoljno, 4,8% je odgovorilo da uopće nisu pružile podršku i pomoć, a njih 22,4% odgovorilo je da ne zna odgovor na ovo pitanje;
- **nevladine organizacije** – nijedan ispitanik ne smatra da su pružale značajnu podršku i pomoć tokom pandemije, 24,5% misli da su pružale dovoljnu podršku i pomoć, 42,9% da su pružile podršku i pomoć, ali nedovoljno, a 3,4% ih je odgovorilo da uopće nisu pružile podršku i pomoć, dok je 23,8% ispitanika odgovorilo da ne zna da li su nevladine organizacije pružale podršku i pomoć tokom pandemije;
- **socijalne službe države** – nijedan ispitanik ne smatra da su nadležne socijalne službe pružale značajnu podršku i pomoć tokom pandemije, 23,8% misli da su pružale dovoljnu podršku i pomoć, za 42,2% ispitanika one su pružile podršku i pomoć, ali nedovoljno, a 4,8% ispitanika odgovorilo je da uopće nisu pružile podršku i pomoć, dok je njih 23,8% odgovorilo s „ne znam“.

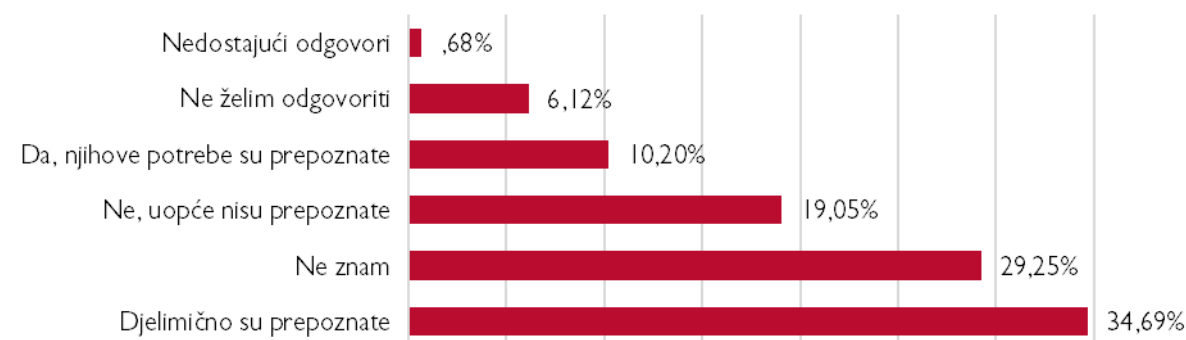
Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema LGBTQI populaciji u vrijeme epidemioloških mjera:

Grafikon 55. Podrška organizacija LGBTQI populaciji u vrijeme epidemioloških mjera

Za pitanje: „**Da li su, po Vama, bolnice i domovi zdravlja imali u vidu i prepoznali potrebe pojedinih kategorija LGBTQI populacije kao što su transrodne osobe i njihovu potrebu za hormonskom terapijom u vrijeme pandemije COVID-19?**“, mišljenja ispitanika su sljedeća: 10,2% odgovorilo je da su njihove potrebe prepoznate, 34,7% da su njihove potrebe djelimično prepoznate, 19,1% smatra da potrebe uopće nisu prepoznate, a 29,3% je odgovorilo s „ne znam“.

Da li su, po Vama, bolnice i domovi zdravlja imali u vidu i prepoznali potrebe pojedinih kategorija LGBTQI populacije kao što su transrodne osobe i njihovu potrebu za hormonskom terapijom u vrijeme pandemije COVID-19?

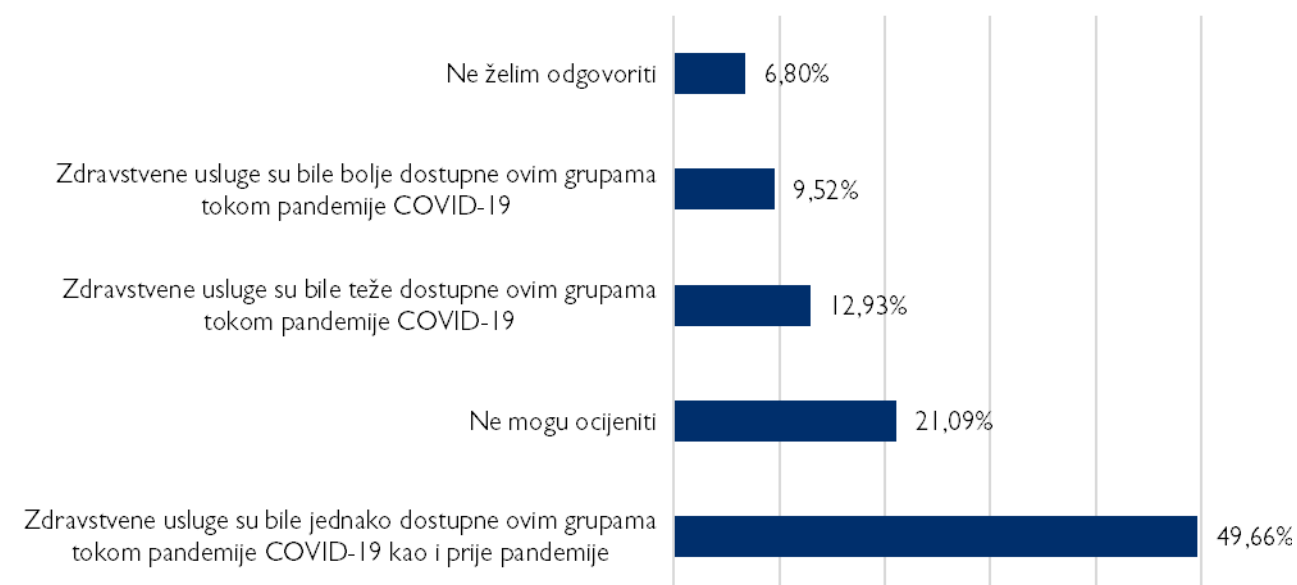

Grafikon 56. Prepoznatost potreba LGBTQI populacije od strane zdravstvenog sistema

U cilju da saznamo mišljenje ispitanika o dostupnosti liječničke pomoći i zdravstvenih usluga tokom pandemije COVID-19 formuliраli smo sljedeće anketno pitanje: „**Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga LGBTQI osobama koje su tokom epidemioloških mjera trebale liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?**“ Odgovori ispitanika su sljedeći: 12,9% ispitanika smatra da su zdravstvene usluge bile teže dostupne ovim grupama tokom pandemije, 49,7% ispitanika smatra da su zdravstvene usluge bile jednako dostupne ovim grupama tokom pandemije kao i prije, 9,5% ih misli da su zdravstvene usluge bile bolje dostupne ovim grupama, dok je njih 21% odgovorilo da to ne mogu ocijeniti, a 6,8% da ne žele odgovoriti.

Kada su u pitanju iskazani stavovi učesnika LGBTQI populacije u fokusnoj grupi, oni su posebno izdvojili probleme u zdravstvenom sistemu vezano za potrebe trans zajednice, a kojima je bio onemogućen pristup hormonalnoj terapiji uslijed poteškoća prelaska granica u periodu pandemije COVID-19. Bitno je uzeti u obzir da trans¹ zajednica nema pristup zdravstvenoj zaštiti u Bosni i Hercegovini, te da je primorana da zdravstvenu zaštitu traži u Hrvatskoj ili u Srbiji, te su iz tih razloga imali potrebu da prelaze granicu.

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga LGBTQI osobama koje su tokom epidemioloških mjera trebale liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

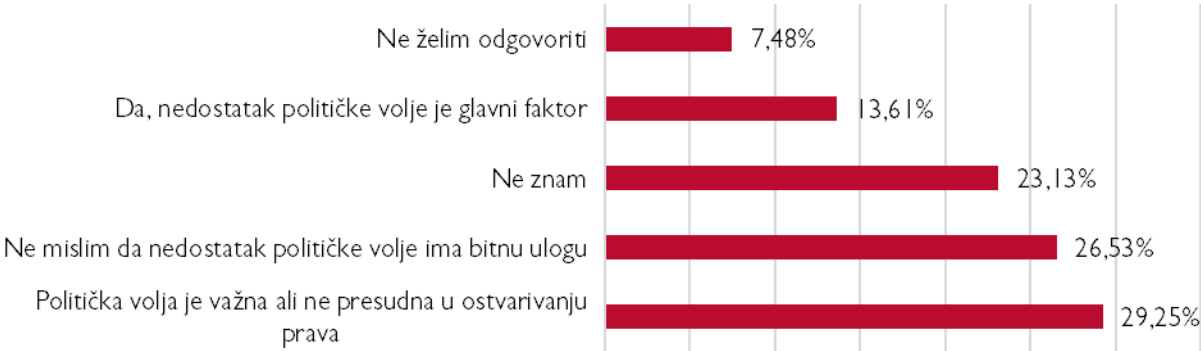

Grafikon 57. Ocjena dostupnosti liječničke pomoći LGBTQI osobama tokom epidemioloških mjera

Na pitanje: „**Da li je, po Vama, nedostatak političke volje jedan od ključnih faktora zbog kojeg LGBTQI osobe još uvijek žive na marginama društva i što ne uspijevaju ostvariti svoja osnovna ljudska i građanska prava?**“, dobili smo sljedeća razmišljanja anketiranih ispitanika: njih 13,6% je odgovorilo da je nedostatak političke volje glavni faktor, 29,3% ispitanika smatra da je politička volja važna, ali ne presudna u ostvarivanju prava, a 26,6% ih ne smatra da nedostatak političke volje ima bitnu ulogu.

¹ Pojam "trans" je skraćeni pojam za transrodnu osobu, odnosno osobu čiji se rodni identitet razlikuje od rodno identiteta očekivanoga za spol koji joj je pripisan pri rođenju.

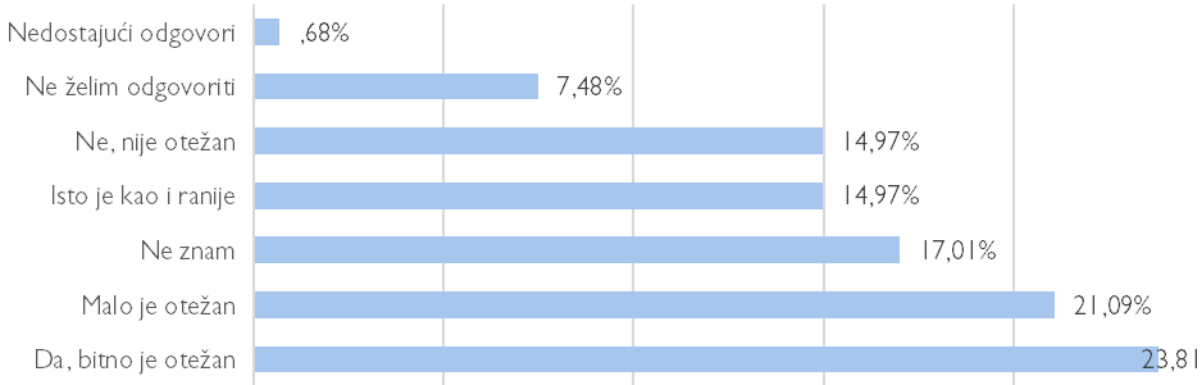
Da li je, po Vama, nedostatak političke volje jedan od ključnih faktora zbog čega LGBTQI osobe još uvijek žive na marginama društva i što ne uspijevaju ostvariti svoja osnovna ljudska i građanska prava?

Grafikon 58. Nedostatak političke volje i marginaliziranost LGBTQI populacije

Na pitanje: „Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?“, dobili smo sljedeća mišljenja ispitanika: 15% anketiranih smatra da zbog promjene načina zakazivanja pregleda nije otežan pristup zdravstvenoj zaštiti, 21,1% ispitanika je odgovorilo da je pristup malo otežan, a njih 23,8% odgovorilo je da je bitno otežan, dok je 15% dalo odgovor da je on isti kao i ranije.

Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informac. o tome na koji način ostvariti to pravo?

Grafikon 59. Utjecaj ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije na pristup zdravstvenoj zaštiti LGBTQI populacije

S obzirom na to da vanredne situacije sa sobom nose nepredvidiva ponašanja okoline koja mogu direktno ili indirektno utjecati na rizične grupe, u tom kontekstu je bila formulacija jednog od anketnih pitanja, a s ciljem utvrđivanja posljedica pandemije COVID-19. Pitanje je glasilo: „Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima: zanemarivanje, psihičko zlostavljanje, fizičko zlostavljanje, socijalna izolacija, povećan rizik od siromaštva?“

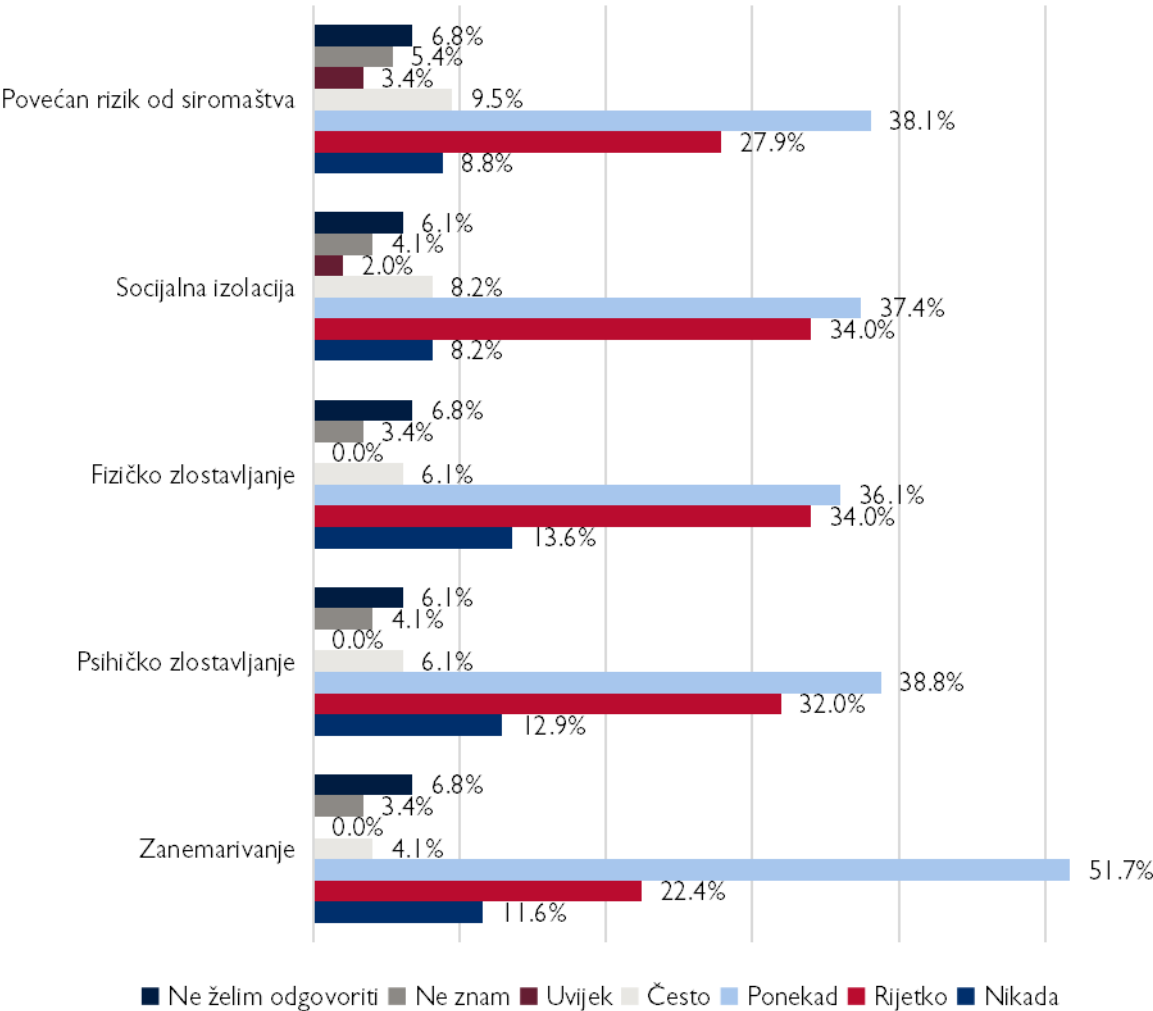
- Prilikom procjene **izloženosti zanemarivanju** ispitanici su dali sljedeće odgovore: 11,6% je odgovorilo da nikada nisu bili zanemarivani, 22,4% ispitanika odgovorilo je da su rijetko bili zanemarivani, 51,7% je mišljenja da su bili ponekad zanemarivani, dok dosta manji broj, njih 4,1%, smatra da su često zanemarivani tokom pandemije.
- Kada govorimo o **izloženosti psihičkom zlostavljanju**, odgovori su sljedeći: 12,9% ispitanika smatra da nikad nisu bili psihički zlostavljani, skoro trećina (32%) tvrdi da su bili rijetko psihički zlostavljani tokom pandemije, da su ponekad bili žrtve psihičkog zlostavljanja tvrdi 38,8% ispitanika, da su često bili žrtve psihičkog zlostavljanja smatra 6,1% ispitanika, dok nije bilo osoba koje su izjavile da su uvijek bile žrtve psihičkog zlostavljanja.
- Procjena **izloženosti fizičkom zlostavljanju** iznjedrila je sljedeće rezultate: 13,6% ispitanika tvrdi da nikada nisu bili žrtve fizičkog zlostavljanja tokom pandemije, jedna trećina (34%) ispitanika smatra da su rijetko bili žrtve fizičkog zlostavljanja, 36,1% njih tvrdi da su ponekad bili žrtve nasilja, dok je 6,1% ispitanika izjavilo da su često bili žrtve fizičkog nasilja, a nije bilo osoba koje su izjavile da su uvijek bile žrtve nasilja.
- Prilikom procjene **izloženosti socijalnoj izolaciji** odgovori su sljedeći: socijalnoj izolaciji tokom pandemije nikada nije bilo izloženo 8,2% ispitanika, njih 34% je bilo rijetko izolirano, dok je ponekad bilo izolirano 37,4% ispitanika. S druge strane, 8,2% ispitanika je izjavilo da su često bili izloženi socijalnoj izolaciji, a 2% ispitanika je reklo da su uvijek bili socijalno izolirani tokom pandemije.
- Procjena **izloženosti povećanom riziku od siromaštva** detektirala je sljedeće podatke: 8,8% ispitanika tvrdi da nikada nisu bili izloženi povećanom riziku od siromaštva, njih 27,9% tvrdi da su rijetko izloženi ovakvom riziku, dok 38,1% ispitanika tvrdi da su ponekad bili izloženi riziku od siromaštva tokom trajanja pandemije. Skoro svaka deseta osoba (9,5%) tvrdi da je često bila izložena povećanom riziku od siromaštva, dok 3,4% ispitanika tvrdi da su ovakvom riziku bili izloženi uvijek.

Tabela 16. Izloženost LGBTQI populacije situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja i nasilja tokom pandemije

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima?							
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	11,6%	22,4%	51,7%	4,1%	0,0%	3,4%	6,8%
Psihičko zlostavljanje	12,9%	32,0%	38,8%	6,1%	0,0%	4,1%	6,1%
Fizičko zlostavljanje	13,6%	34,0%	36,1%	6,1%	0,0%	3,4%	6,8%
Socijalna izolacija	8,2%	34,0%	37,4%	8,2%	2,0%	4,1%	6,1%
Povećan rizik od siromaštva	8,8%	27,9%	38,1%	9,5%	3,4%	5,4%	6,8%

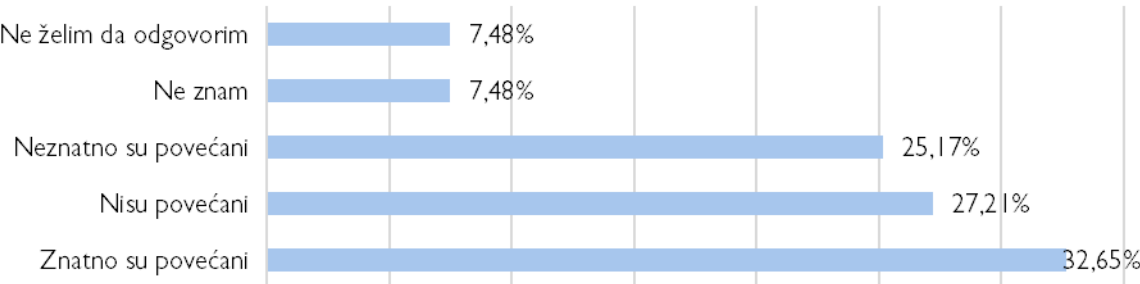
Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da u kojoj mjeri, bili izloženi slijedećim situacijama i ponašanjima?

Grafikon 60. Izloženost LGBTQI populacije situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja i nasilja tokom pandemije

Kada je riječ o troškovima za vrijeme pandemije, zanimalo nas je: „Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe LGBTQI populacije?“ Jedna trećina ispitanih (32,7%) misli da su se troškovi znatno povećali tokom pandemije, dok jedna četvrtina (25,2%) ispitanika smatra da su se troškovi neznatno povećali. Njih 27,2% vjeruje da se troškovi nisu povećali tokom trajanja pandemije.

Da li su tokom pandemije COVID-19 povećani troškovi i životne potrebe LGBTQI populacije?

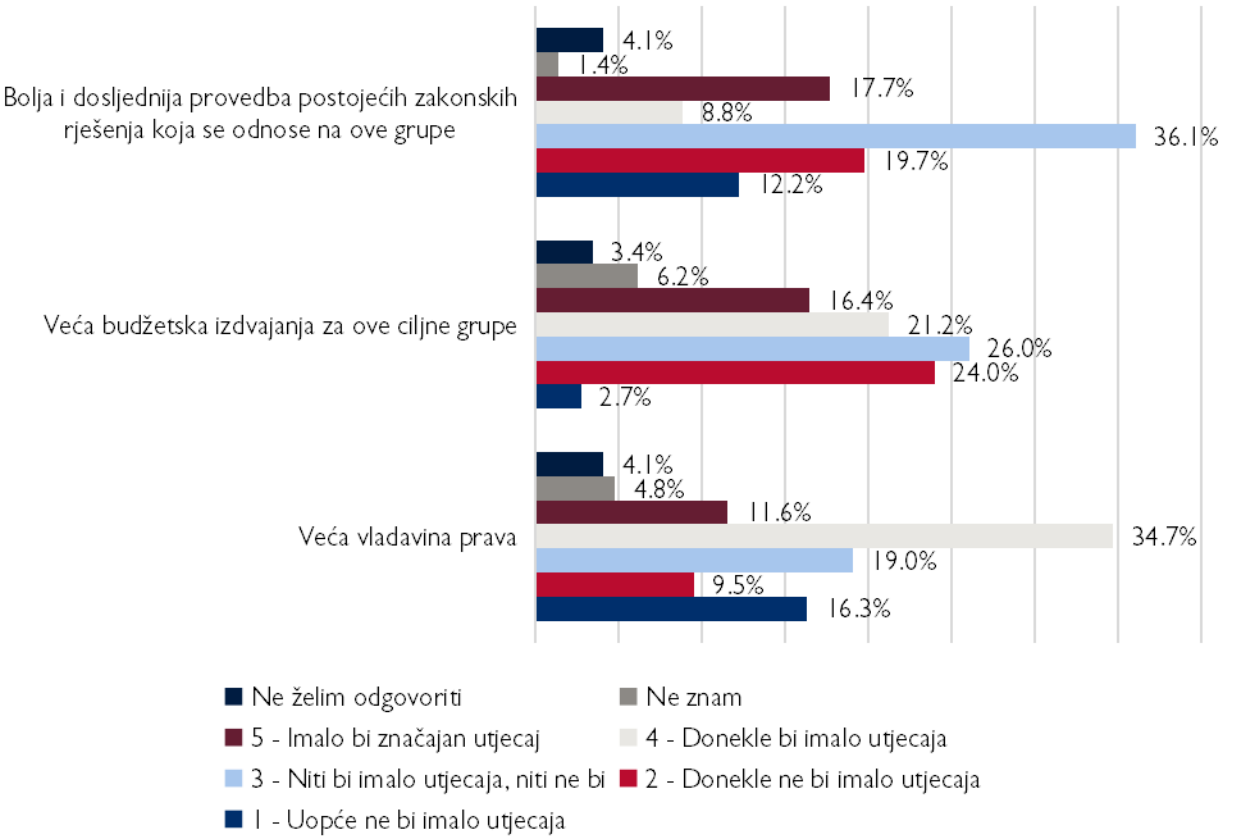
Grafikon 61. Utjecaj pandemije COVID-19 na povećanje troškova i potreba LGBTQI populacije

U cilju procjene toga koje mjere vlasti mogu uvesti, a koje bi imale određeni utjecaj na ostvarivanje građanskih prava LGBTQI populacije, ponudili smo ispitanicima da na skali od 1 do 5 (najniža ocjena 1 = nema utjecaj, a najviša 5 = značajan utjecaj) procijene kako bi oni ocijenili utjecaj određenih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava LGBTQI populacije. Mišljenja ispitanika prikazana su u tabeli 17.

Tabela 17. Mišljenje ispitanika o instrumentima i mjerama koje mogu poboljšati ostvarivanje ljudskih i građanskih prava

	Ocjena 1 (uopće ne bi imalo utjecaja)	Ocjena 2 (donekle ne bi imalo utjecaja)	Ocjena 3 (niti bi imalo utjecaja niti ne bi)	Ocjena 4 (donekle bi imalo utjecaja)	Ocjena 5 (imalo bi značajan utjecaj)	Ne zna ili ne želi dati odgovor
Veća vladavina prava	16,3%	9,5%	19%	34,7%	11,6%	8,9%
Veća budžetska izdvajanja za ove ciljne grupe	2,7%	24%	26%	21,2%	16,4%	9,5%
Bolja i dosljednija provedba postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na ove grupe	12,2%	19,7%	36,1%	8,8%	17,7%	5,5%

Mišljenje ispitanika o instrumentima i mjerama koje mogu poboljšati ostvarivanje ljudskih i građanskih prava.

Grafikon 62. Mišljenje ispitanika o instrumentima i mjerama koji mogu poboljšati ostvarivanje ljudskih i građanskih prava

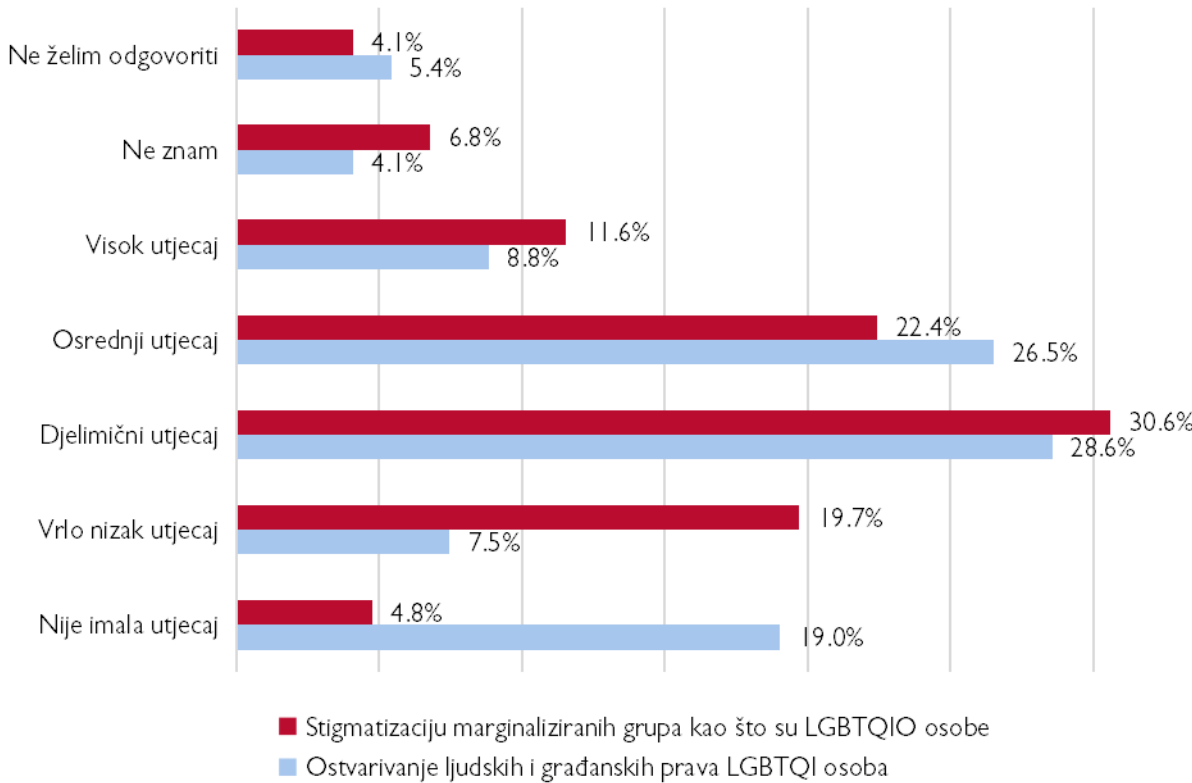
U samom fokusu istraživanja obuhvaćeno je pitanje ostvarivanja prava, s jedne, i stigmatizacije marginaliziranih grupa u BiH, s druge strane. Naše anketno pitanje je glasilo: „**Koliki je utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava LGBTQI populacije i moguću stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što su pripadnici ove grupe?**“

Kada je u pitanju **ostvarivanje ljudskih prava** LGBTQI populacije, 19% ispitanika smatra da pandemija nije imala utjecaj na ostvarivanje ljudskih prava ove grupe, za 7,5% ispitanih pandemija je imala vrlo nizak utjecaj, dok preko trećine ispitanih (28,6%) smatra da pandemija jeste imala djelimičan utjecaj na ostvarivanje prava ove grupe. 26,5% ispitanih je procijenilo da je pandemija imala osrednji utjecaj kod ostvarivanja ljudskih prava, dok je skoro svaka deseta osoba (8,8%) procijenila da je pandemija imala visoki utjecaj prilikom ostvarivanja ljudskih prava LGBTQI populacije.

Sličnu percepciju ispitanika uočavamo prilikom procjene **utjecaja pandemije na stigmatizaciju** osoba iz LGBTQI populacije, tako da imamo sljedeće odgovore: za 4,8% ispitanika pandemija nije imala utjecaja na stigmatizaciju ove grupe, da je vrlo nizak utjecaj pandemija imala na stigmatizaciju smatra 19,7% ispitanika, dok njih 30,6% smatra da je pandemija imala djelimičan utjecaj. Osrednji utjecaj je pandemija imala na stigmatizaciju ove grupe za 22,4% ispitanika. Važno je istaknuti da 11,6% ispitanih smatra da je pandemija imala visok utjecaj na stigmatizaciju LGBTQI populacije.

Učesnici fokusne grupe su mišljenja da je tokom pandemije primjetan pojačan govor mržnje na društvenim mrežama prema ovoj grupi, da se povećao intenzitet radikalizacije LGBTQI zajednice od strane medija, te da je stanje s govorom mržnje u online prostoru više zastupljeno nakon pandemije COVID-19, a zbog neetičkog izvještavanja o LGBTQI zajednici za vrijeme trajanja pandemije, što je stvorilo dodatne miskonceptije i predrasude o LGBTQI zajednici.

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

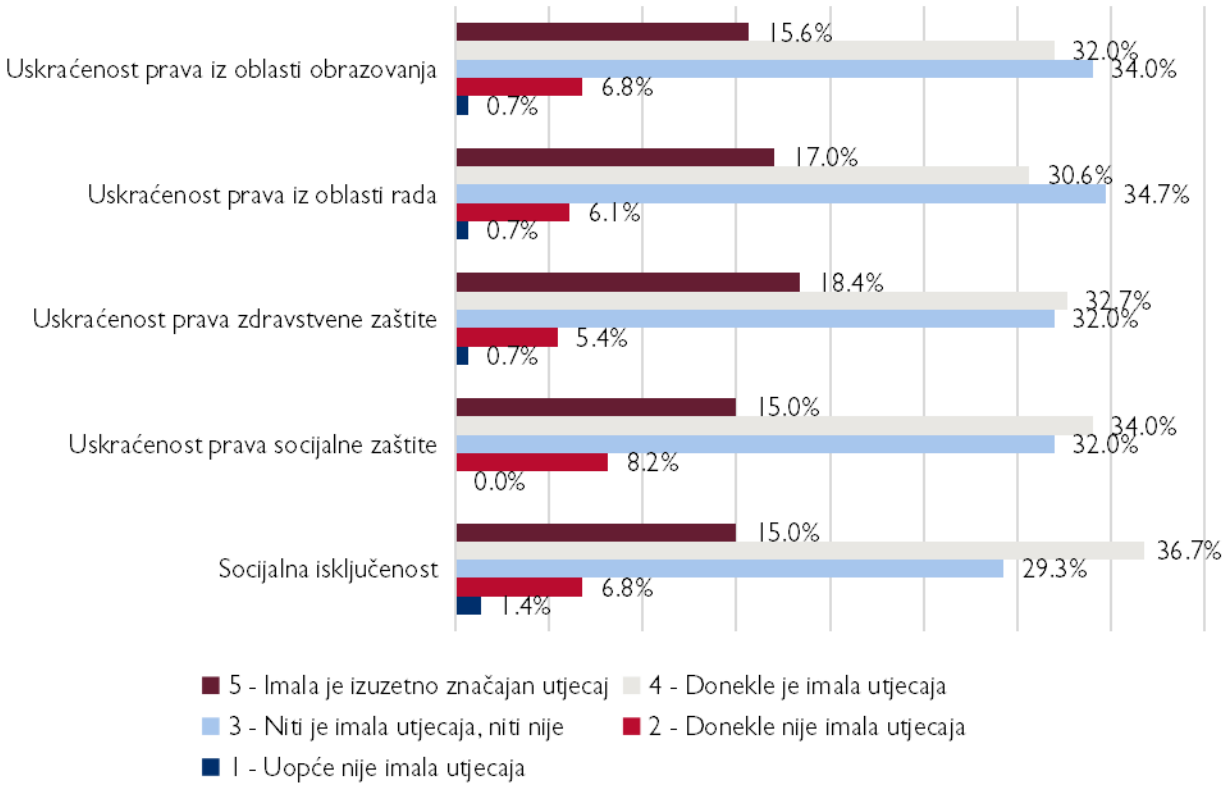
Grafikon 63. Utjecaj pandemije na stigmatizaciju i ljudska prava LGBTQI populacije

Pitanje u kojem su ispitanici na skali od 1 do 5 (najniža ocjena 1 = nema utjecaj, a najviša 5 = značajan utjecaj) **ocjenjivali najčešće posljedice pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca** ponudilo je odgovore koji su prikazani u tabeli 18. Kao najizraženiju posljedicu pandemije, a koja je značajno utjecala na kvalitet života osoba, pripadnici LGBTQI populacije su prepoznali uskraćenost prava zdravstvene zaštite.

Tabela 18. Najčešće posljedice pandemije COVID-19 u LGBTQI populaciji

	Ocjena 1 = nema utjecaja	Ocjena 2	Ocjena 3	Ocjena 4	Ocjena 5 = značajan utjecaj	Ne zna ili ne želi dati odgovor
Socijalna isključenost	1,4%	6,8%	29,3%	36,7%	15,0%	5,4%
Uskraćenost prava socijalne zaštite	0,0%	8,2%	32,0%	34,0%	15,0%	5,4%
Uskraćenost prava zdravstvene zaštite	0,7%	5,4%	32,0%	32,7%	18,4%	5,4%
Uskraćenost prava iz oblasti rada	0,7%	6,1%	34,7%	30,6%	17,0%	4,8%
Uskraćenost prava iz oblasti obrazovanja	0,7%	6,8%	34,0%	32,0%	15,6%	5,4%

Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 64. Najčešće posljedice pandemije COVID-19 u LGBTQI populaciji

ŽENE ŽRTVE NASILJA,
ŽRTVE TRGOVINE
LJUDIMA, SAMOHRANE
MAJKE I ŽENE IZ
RURALNIH PODRUČJA

ANALIZA: ŽENE ŽRTVE NASILJA, ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA, SAMOHRANE MAJKE I ŽENE IZ RURALNIH PODRUČJA

UVOD

Prema podacima Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini, svaka treća žena je žrtva nasilja, a svaka druga starija od 15 godina doživjela je neki oblik psihičkog, ekonomskog ili fizičkog maltretiranja.

U BiH djeluje ukupno osam sigurnih kuća koje djeluju u okviru nevladinih organizacija sa smještajnim kapacitetima od ukupno 181 kreveta. Na području entiteta Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) trenutno postoji pet sigurnih kuća koje djeluju u okviru nevladinih organizacija s ukupno 126 kreveta, dok u Republici Srpskoj (RS) djeluju tri sigurne kuće, koje raspolažu s 55 mjesta.

Smještaj u sigurnu kuću vrši se po preporuci nadležnog centra za socijalni rad ili policijske uprave, a na osnovu potpisanog protokola o saradnji s nadležnim centrom za socijalni rad i Ministarstvom unutrašnjih poslova, kojim je reguliran način zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnu kuću. Osnovna svrha smještaja u sigurnu kuću je fizička zaštita i sigurnost žrtava, ali i niz drugih usluga koje će im pomoći u njihovoj rehabilitaciji i resocijalizaciji, što će ih u konačnici osnažiti da se odupru nasilju i preuzmu kontrolu nad vlastitim životom. Sigurna kuća je veoma značajna za žrtve porodičnog nasilja, koje se dolaskom u nju prvi put osjećaju prihvaćeno, dobiju razumijevanje, pažnju i vraćanje dostojanstva. Sve usluge koje nudi sigurna kuća su besplatne za žrtve nasilja.

S obzirom na to da se u vrijeme pandemije broj žrtava nasilja znatno povećao, sve je bio veći broj poziva i upita o dolascima u sigurne kuće, gdje su vlast i nadležne institucije još jednom napravile propust jer sigurne kuće nisu dobile jasne upute šta raditi u tim novonastalim situacijama. S obzirom na to da se sigurne kuće finansiraju iz državnog, entitetskih i kantonalnih fondova, u vrijeme pandemije bilo je manje novčanih sredstava namijenjenih sigurnim kućama, a sve veći broj žena koje su tražile svoje utočište. Još jedan problem za žene žrtve nasilja i sigurne kuće bilo je i skraćeno radno vrijeme centara za socijalni rad u vrijeme pandemije, što je dodatno usporavalo proces prijema novih članica u sigurne kuće i pružanja podrške ženama žrtvama nasilja.

Ni pandemija COVID-19 nije ostavila ravnopravne posljedice kada je u pitanju rodna ravnopravnost. Žene su kroz mnoge aspekte više bile pogođene epidemijom od muškaraca, što se ogleda u činjenicama da su:

- žene bile na prvoj liniji odbrane od pandemije s obzirom na to da je više zaposlenih žena u zdravstvenim ustanovama te su bile prve koje su osobama zaraženim virusom pružale pomoć;
- majke su u vrijeme izolacije bile odvojene od svoje djece, što je ostavilo posljedice posebno kada su u pitanju bebe i djeca školskog uzrasta;
- veliki broj žena koje su bile žrtve nasilja u doba pandemije, izolacije i policijskog sata često su bile zatvorene sa svojim zlostavljačima bez ičije pomoći i sluha nadležnih institucija s obzirom na to da su u vrijeme pandemije zdravlje i obavezna izolacija nažalost bili bitniji nego sigurnost žene;
- kako su u vrijeme pandemije mnogi ostali bez posla, tako je veliki broj samohranih majki ostao kod kuće (bez posla) sa svojom djecom, pri tome su vrlo često zaboravljene od institucija koje o njima trebaju voditi brigu;
- majke koje nisu ostale bez posla nego su posao donijele kući u vrijeme pandemije morale su od kuće obavljati posao, nastavile su obavljati kućanske poslove te su u isto vrijeme bile učiteljice svojoj djeci jer se nastava odvijala online te su morale izdvojiti i vrijeme koje će posvetiti djeci kako bi savladala školsko gradivo.

Socio-demografski podaci ispitanika

U okviru analize utjecaja pandemije na žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja ukupno je anketirano 146 ispitanika koji odgovaraju navedenom profilu, od toga ih je iz Federacije Bosne i Hercegovine 60,3%, dok je iz Republike Srpske 39,7% anketiranih.

Obuhvat anketiranih ispitanika po mjestu prebivališta je sljedeći: Tuzla 11 %, Sarajevo 15,1%, Mostar 15,8%, USK (Bihać, Bužim) 7,5%, Banja Luka 15,1%, Bijeljina 16,4%, Trebinje 8,2%, Kanton 10 – Livno 6,8% te osobe anketirane iz drugih mjesta čine 4,1% od ukupnog broja.

Tabela 19. Struktura anketiranih prema mjestu prebivališta

Tuzla	Sarajevo	Mostar	USK (Bihać, Bužim)	Banja Luka	Bijeljina	Trebinje	Kanton 10 – Livno	Drugo
11 %	15,1%,	15,8%	7,5%	15,1%	16,4%	8,2%	6,8%	4,1%

Kada je riječ o stepenu obrazovanja ispitanika, struktura je sljedeća: s osnovnom školom učestvovalo je 54,8% ispitanika, sa srednjom stručnom spremom bilo je 37,7% anketiranih, sa završenim fakultetom bilo je 6,8% učesnika i 0,7% ispitanika imalo je završen II ciklus studija.

Također, u obzir je uzet i radni status ispitanika prilikom iskazivanja demografskih podataka ispitanika, tako da od ukupnog broja anketiranih (146) imamo 21,9% osoba koje su zaposlene u javnom sektoru, 17,1% ih je zaposleno u privatnom sektoru i 61% ispitanika koji nisu zaposleni.

Tabela 20. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika

Obrazovanje					Radni status				
0Š	SSS	Fakultet	Magisterij	Doktorat	Zaposlen/a u javnom sektoru	Zaposlen/a u privatnom sektoru	Samozaposlen/a	Penzioner/ka	Nezaposlen/a
54,8%	37,7%	6,8%	0,7%	0	21,9%	17,1%	0	0	61%

Prilikom anketnog istraživanja uzeti su u obzir spolna struktura i starosna dob ispitanika, tako da od ukupnog broja ispitanika (146) imamo učešće samo jedne osobe muškog spola (žrtva trgovine ljudima), dok je učešće osoba ženskog spola 99,3%, a nijedan ispitanik se nije izjasnio u rubriku „ostalo“.

Starosna dob ispitanika varirala je od 18 do preko 65 godina (vidi tabelu 21).

Tabela 21. Stepen obrazovanja i radni status ispitanika

Spolna zastupljenost			Starosna dob				
Muško	Žensko	Ostalo	10-18	18-35	35-50	50-65	65+
0,7%	99,3%	-	-	51,4%	42,5%	6,1%	-

Rezultati anketnog istraživanja

U prezentiranju rezultata istraživanja izvršili smo grupiranje anketnih pitanja po oblastima u cilju lakšeg izvođenja zaključaka. U tom kontekstu pitanja će biti razvrstana po sljedećim oblastima, odnosno prema ranije utvrđenim istraživačkim pitanjima:

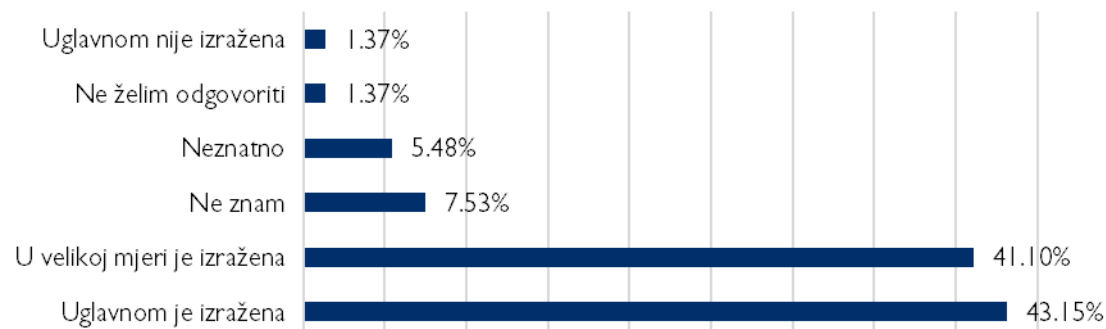
- Koliko je pandemija COVID-19 utjecala na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava osoba u kategoriji „žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja“?
- Da li je pandemija dodatno stigmatizirala žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja?
- Koje su najizraženije posljedice pandemije kod žena žrtvi nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja?
- Da li je razvijena alternativna podrška ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?

a) Utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje osnovnih ljudskih i građanskih prava

Prvo pitanje u anketi o utjecaju pandemije COVID-19 na populaciju žena, samohranih majki, žrtava nasilja odnosilo se na generalni pojam diskriminacije ove populacije u bilo kojem pogledu, a glasilo je: „**U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?**“

Od ukupno 146 anketiranih ispitanika, njih 41,1% tvrdi da je diskriminacija prema ovoj grupi u velikoj mjeri izražena. Da je uglavnom izražena tvrdi 43,2% ispitanika, dok 5,5% ispitanika smatra da je diskriminacija prema ovoj grupi neznatno izražena, a da uglavnom nije izražena smatra 1,4% ispitanika. Niko od ispitanika nije rekao da diskriminacija uopće nije izražena prema ovoj grupi.

U kojoj mjeri, po Vama, je općenito izražena diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?

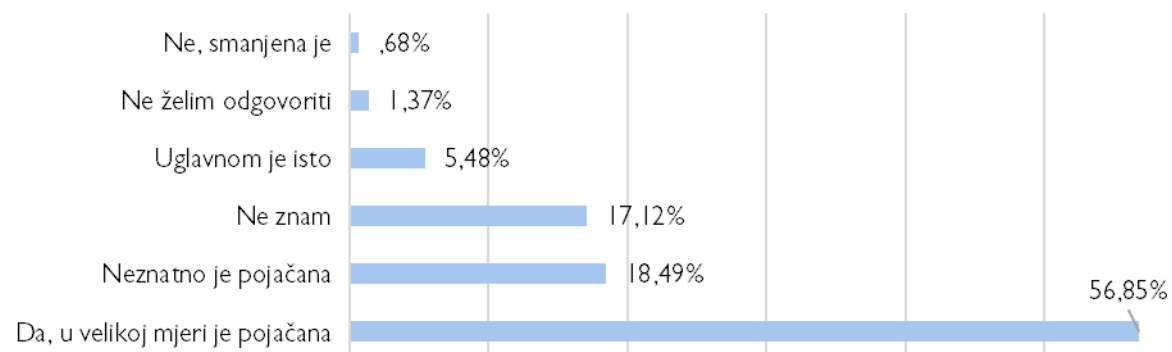

Grafikon 65. Izraženost diskriminacije prema ženama

Kada je riječ o ovoj populaciji i njihovom položaju tokom trajanja pandemije COVID-19, zanimalo nas je sljedeće: „**U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom pandemije COVID-19?**“

Preko polovine, odnosno njih 56,8%, mišljenja je da je uvođenjem epidemioloških mjera diskriminacija ove grupe u velikoj mjeri bila izražena. Skoro svaka peta osoba (18,5%) iz ove grupe ispitanika misli da se diskriminacija prema njima neznatno povećala tokom pandemije. Relativno mali broj ispitanika (5,5%) smatra da je diskriminacija prema ovoj populaciji bila ista i prije i poslije pandemije. Samo 0,7% njih vjeruje da se diskriminacija prema ovoj grupi tokom pandemije smanjila.

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja uvođenjem mjera zabrane kretanja, ograničenja izlazaka i dr. epidemioloških mjera tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 66. Pojačanost diskriminacije prema ženama tokom pandemije

S obzirom na to da se marginalizirane grupe, kao što su žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja, svakodnevno susreću s diskriminacijom i otežavajućim faktorima u različitim sferama života, formulirano je pitanje o **raširenosti diskriminacije prema ženama, samohranim majkama, žrtvama trgovine ljudima, ženama žrtvama nasilja i ženama iz ruralnih područja u oblastima stanovanja, pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.), javnog informiranja, prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite, prava iz socijalne zaštite, oblasti sigurnosti i oblasti zapošljavanja.**

Na osnovu odgovora ispitanika možemo zaključiti da svaka četvrta osoba iz ove grupe (25,3%) smatra da je diskriminacija **u oblasti stanovanja** prema ovoj grupi ponekad prisutna. Njih 37,7% misli da je diskriminacija često prisutna, dok 21,2% ispitanika smatra da je ona uvijek prisutna. Samo 4,8% ispitanika misli da prema ovoj grupi nema diskriminacije, odnosno da ona nije nimalo prisutna.

Percepcija ove grupe ispitanika o raširenosti diskriminacije u oblasti **pružanja roba i usluga** (trgovina, ugostiteljstvo itd.) je sljedeća: njih 24% smatra da je diskriminacija uvijek prisutna, 31,5% ispitanika smatra da je ona često prisutna, dok 26,7% ispitanika smatra da je ponekad prisutna, a 4,8% da nimalo nije prisutna.

Po pitanju javnog **informiranja² i medija**, viđenje ispitanika je sljedeće: četvrtina ispitanika (24,7%) je mišljenja da je diskriminacija prema njima uvijek prisutna u domenu informiranja i medijskog prikazivanja ove grupe. Njih 39,7% smatra da je diskriminacija u prikazu ove grupe često prisutna, dok svaka peta osoba (19,9%) misli da je ona ponekad prisutna. Samo 2,7% ispitanika smatra da diskriminacija u medijskom prostoru prema ovoj ciljnoj grupi nije nimalo prisutna.

Ispitanici percipiraju prisutnost diskriminacije prilikom ostvarivanja prava iz oblasti **zdravstvene zaštite** na sljedeći način: 22,6% ispitanika smatra da je diskriminacija prilikom ostvarivanja zdravstvene zaštite uvijek prisutna prema ovoj grupi, njih 41,8% smatra da je ona često prisutna, dok njih 21,9% smatra da je ponekad prisutna. Samo 2,7% ispitanika smatra da diskriminacija prema ovoj grupi u procesu ostvarivanja prava iz domena zdravstvene zaštite nije nimalo prisutna.

Kada govorimo o raširenosti diskriminacije u oblasti ostvarivanja **prava iz oblasti socijalne zaštite**, ispitanici su dali sljedeće odgovore: 21,9% ih smatra da je diskriminacija tokom ostvarivanja prava iz domena socijalne zaštite uvijek prisutna. Skoro polovina ispitanika (44,5%) smatra da je prema njima diskriminacija često prisutna kada nastoje ostvariti prava iz domena socijalne zaštite. Svaka peta osoba (20,5%) smatra da je diskriminacija u ovoj oblasti ponekad prisutna.

Prisutnost diskriminacije u oblasti **sigurnosti** anketirani ispitanici su procijenili na sljedeći način: 20,5% ih smatra da je u oblasti sigurnosti diskriminacija prema ovoj grupi uvijek prisutna, dok ih više od polovine (51,4%) smatra da je ona često prisutna. Da je diskriminacija u oblasti sigurnosti ponekad prisutna, smatra 13% ispitanika, dok 4,1% misli da ona nije nimalo prisutna.

Također, ispitanici smatraju da je diskriminacija prema ovoj populaciji raširena i u oblasti **zapošljavanja**. Svaka peta osoba iz ove grupe (19,9%) misli da je diskriminacija prilikom zapošljavanja prema njima uvijek prisutna, dok ih 53,4% smatra da je diskriminacija često prisutna, 13% da je ponekad prisutna, a 4,1% ih misli da ona nije nimalo prisutna.

Za više detalja o percepciji prisutnosti diskriminacije u različitim sferama života prema ovoj grupi vidjeti tabelu 22.

² Pod pojmom "javnog informiranja" misli se na adekvatnu zastupljenost interesa ove populacije u javnim medijima, odnosno stepen zanemarivanja ili diskriminacije koji je prisutan u redovnim medijskim izvještavanjima.

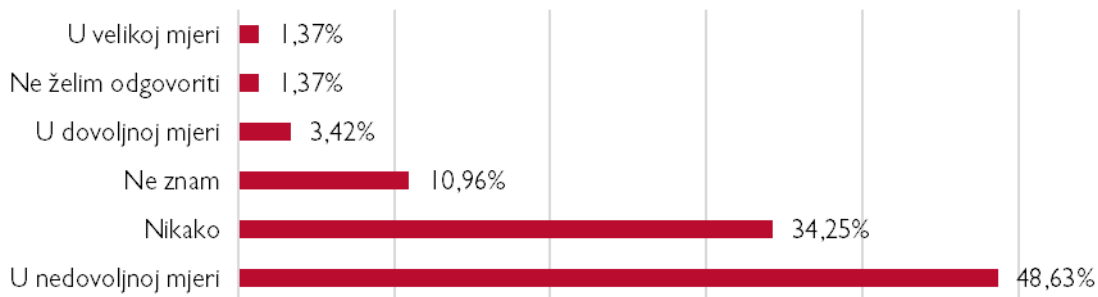

Tabela 22. Raširenost diskriminacije prema ženama u različitim oblastima društva

Po Vašem mišljenju, koliko je raširena diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, ženama žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja u sljedećim oblastima:						
	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Oblast stanovanja	21,2%	37,7%	25,3%	4,8%	9,6%	1,4%
Pružanje roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	24,0%	31,5%	26,7%	4,8%	10,3%	2,7%
Javno informiranje – mediji	24,7%	39,7%	19,9%	2,7%	11,6%	1,4%
Pravo zdravstvene zaštite	22,6%	41,8%	21,9%	2,7%	8,9%	2,1%
Pravo socijalne zaštite	21,9%	44,5%	20,5%	3,4%	8,2%	1,4%
Oblast sigurnosti	20,5%	51,4%	13,0%	4,1%	8,9%	2,1%
Oblast zapošljavanja	19,9%	53,4%	13,0%	4,1%	8,2%	1,4%

Na pitanje: „**U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja**”, odgovorilo je ukupno 146 ispitanika. Njihova percepcija je predložena u narednim rečenicama. Skoro polovina ispitanih (48,6%) smatra da njihove potrebe nisu u dovoljnoj mjeri prepoznate u mjerama kriznih štabova tokom pandemije. Svaka treća osoba (34,2%) smatra da njihove potrebe nisu nikako prepoznate u mjerama koje su uveli krizni štabovi.

U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja?

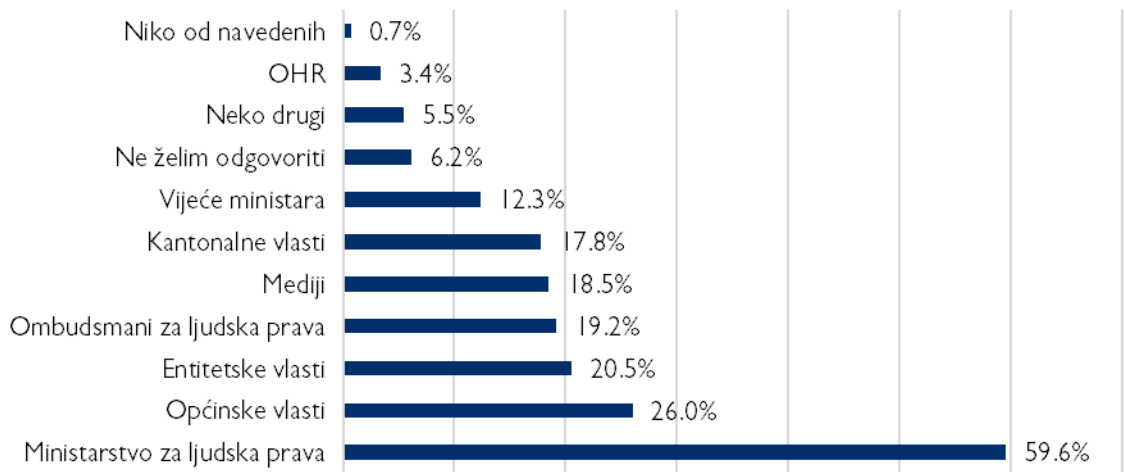
Grafikon 67. Prepoznatost potreba marginaliziranih grupa žena u mjerama kriznih štabova

Na anketno pitanje: „**Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?**“, ispitanici su mogli u svojim odgovorima odabrati maksimalno tri ponuđene alternative.

Prema dobivenim rezultatima, tri petine ispitanih (59,6%) smatra da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH može u najvećoj mjeri doprinijeti u suzbijanju diskriminacije prema ovoj populaciji. Nakon Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica BiH, institucije koje je najveći broj ispitanih prepoznao kao one koje najviše mogu suzbiti diskriminaciju prema ovoj grupi su lokalne vlasti (za 26% ispitanih one mogu značajno doprinijeti smanjenju diskriminacije prema ovoj grupi), entitetske vlasti (koje efikasnim na ovom polju smatra 20,6% ispitanih), te Ombudsman za ljudska prava BiH, koji 19,2% ispitanih smatra efikasnim na polju suzbijanja diskriminacije prema ovoj populaciji.

Zanimljivo je da 18,5% ispitanih smatra da mediji mogu doprinijeti smanjenju diskriminacije prema ovoj ciljnoj grupi. Za 17,8% ispitanih kantonalne vlasti predstavljaju bitnog aktera u smanjenju diskriminacije prema ovoj marginaliziranoj populaciji, a 12,3% ispitanih kao bitnog aktera na polju smanjenja diskriminacije prepoznaje Vijeće ministara BiH. Interesantno, samo 3,4% ispitanih smatra da Ured visokog predstavnika u BiH (OHR) može svojim radom utjecati na smanjenje diskriminacije prema ovoj populaciji.

Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?

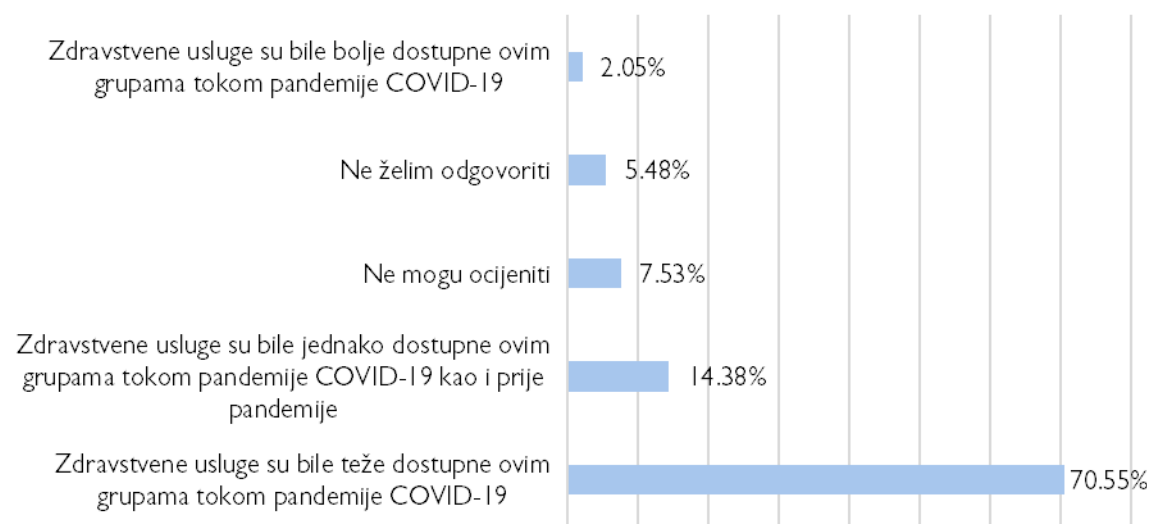

Grafikon 68. Doprinis institucija u suzbijanju diskriminacije prema ženama

Rizici po zdravstveno stanje tokom pandemije su bili povećani za sve građane, pa tako i za pojedince i zajednice unutar marginaliziranih grupa. Osnovne manifestacije ovih rizika su ukidanje ili odlaganje većine potrebnih terapija zbog potpune orijentiranosti zdravstvenog sistema na borbu s pandemijom COVID-19, te je bio otežan pristup uslugama zdravstvenog sistema ili ograničen samo na hitne intervencije. U istraživanju smo ciljano pokušali doći do stavova ove populacije o dostupnosti zdravstvenih usluga sljedećim pitanjem: „**Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja koje su tokom epidemioloških mjera trebale liječničku pomoć zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?**“

Značajna većina anketiranih ispitanika (70,5%) smatra da su zdravstvene usluge bile teže dostupne ovoj populaciji tokom pandemije, 2,1% anketiranih smatra da je sistem tokom pandemije bolje prepoznao njihove potrebe, dok je njih 14,4% mišljenja da su zdravstvene usluge bile jednako dostupne marginaliziranim grupama kao i prije pandemije COVID-19.

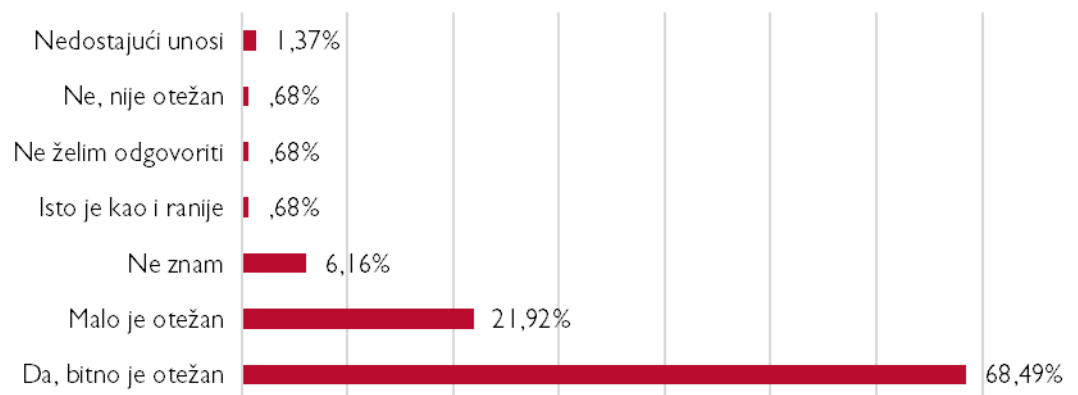
Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja koje su tokom epidemioloških mjera trebale liječničku pomoć zbog bolesti?

Grafikon 69. Dostupnost zdravstvenih usluga tokom epidemioloških mjera

Na pitanje: „**Smatrate li da je tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan zbog ukidanja javnog prijevoza, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?**“, percepcija anketiranih učesnika se poklapa s dosadašnjim mišljenjem o pristupu zdravstvenom sistemu. Najveći broj ispitanika, njih 68,5%, odgovorio je da je zbog ukidanja javnog prijevoza i drugačijeg načina zakazivanja pregleda te nepostojanja adekvatnih informacija pristup zdravstvenim uslugama bio bitno otežan, dok 21,9% ispitanika smatra da je pristup bio malo otežan.

Smatrate li da je tokom pandemije COVID-19 pristup zdravstvenoj zaštiti otežan zbog ukidanja javnog prijevoza, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija na koji način bi ostvarili to pravo?

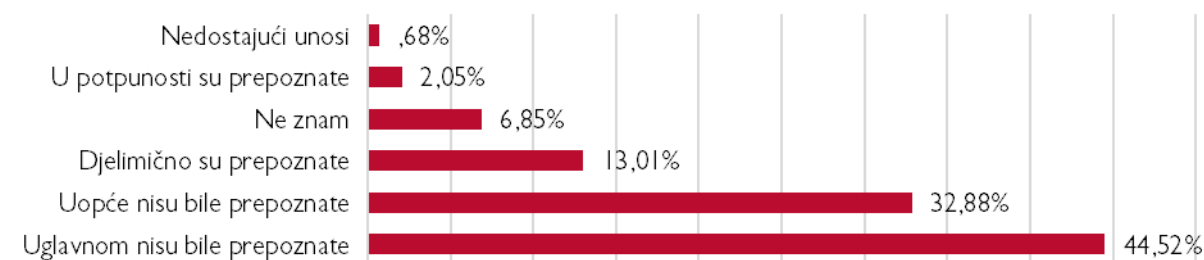
Grafikon 70. Otežanost pristupa zdravstvenoj zaštiti uslijed ukidanja javnog prijevoza

Odnos vlasti spram prepoznavanja potreba marginaliziranih grupa prilikom strogih epidemioloških mjera je kroz percepcije anketiranih učesnika također obuhvaćen u istraživanju. Do njih se pokušalo doći kroz pitanje: „**Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja kao grupe s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?**“

Većina ispitanika smatra da vlast ovu grupu nije prepoznala kao rizičnu tokom trajanja pandemije, odnosno 32,9% ih misli da uopće nisu prepoznati, dok 44,5% smatra da uglavnom nisu bili prepoznati.

Relativno mali broj ispitanika smatra da su od strane vlasti bili prepoznati tokom trajanja pandemije, te ih u odgovorima na ovo pitanje 13% smatra da su bili djelimično prepoznati, a 2,1% da su bili u potpunosti prepoznati kao ugrožena grupa tokom trajanja pandemije.

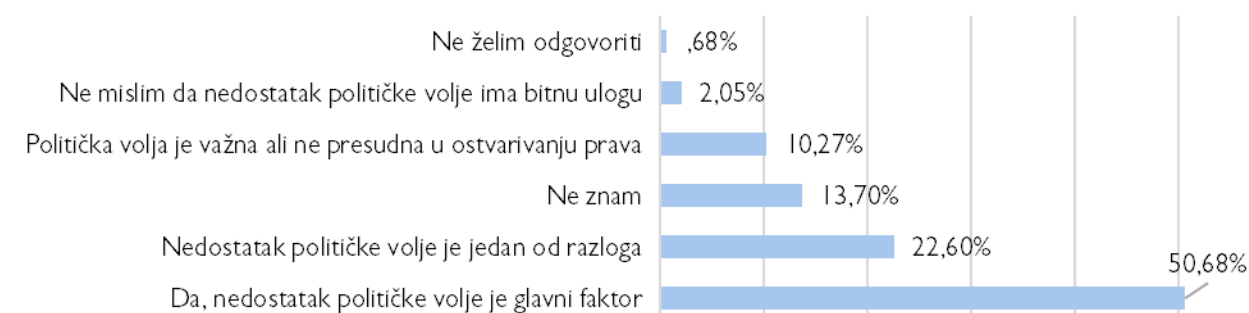
Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja kao grupe s povećanim rizikom u vrijeme pandemije COVID-19?

Grafikon 71. Prepoznatost marginaliziranih grupa žena kao grupe s povećanim rizikom za vrijeme pandemije COVID-19 od strane vlasti

Na pitanje: „**Da li je, i ako da, u kojoj mjeri, nedostatak političke volje bio jedan od razloga zašto žene koje su žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja nisu uspijevale ostvariti svoja osnovna ljudska i građanska prava tokom pandemije COVID-19?**“, ispitanici su odgovorili na sljedeći način: njih 50,7% smatra da je nedostatak političke volje bio glavni faktor zbog kojeg nisu mogli ostvariti svoja ljudska i građanska prava, 22,6% anketiranih smatra da je nedostatak političke volje bio samo jedan od razloga zbog kojih su bili zakinuti za svoja prava; svaka deseta osoba (10,3%) smatra da je politička volja bila važna, ali ne presudna u ostvarivanju prava, dok njih 2,1% ne misli da je nedostatak političke volje imao bitnu ulogu u ostvarivanju njihovih prava.

Da li je, i ako da, u kojoj mjeri, nedostatak političke volje bio jedan od razloga zašto žene koje su žrtve nasilja, trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja nisu uspijevale ostvariti svoja ljudska i građanska prava tokom pandemije?

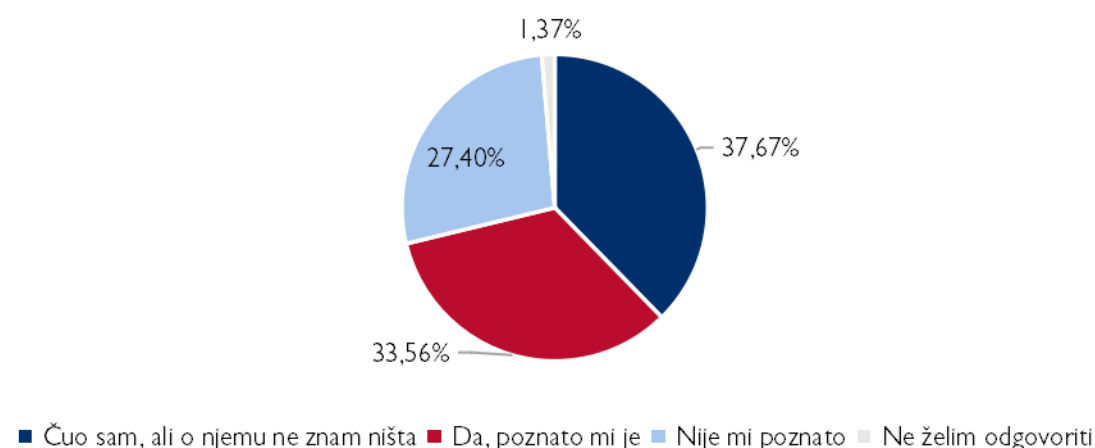

Grafikon 72. Utjecaj političke volje na ostvarivanje ljudskih prava marginaliziranih grupa žena tokom pandemije

Na pitanje: „**Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?**“, trećina ispitanih (33,6%) odgovorila je da im je to poznato, dok je njih 37,7% čulo za ovaj zakon, ali o njemu ne zna ništa. Važno je istaknuti da je 27,4% ispitanika odgovorilo da im nije poznato da ovaj zakon postoji u BiH.

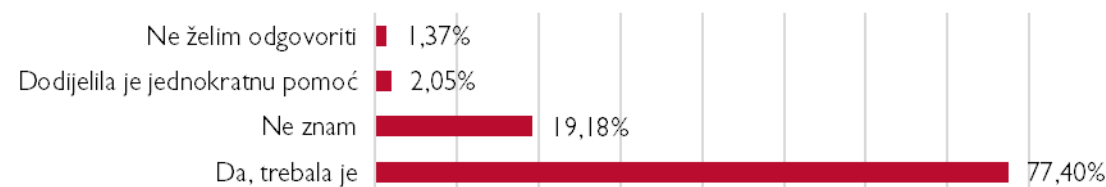
Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije?

Grafikon 73. Upoznatost marginalizirane populacije žena s postojanjem Zakona o zabrani diskriminacije

Za vrijeme strogih epidemioloških mjera pomoć države marginaliziranim grupama je izostala. Na anketno pitanje: „**Da li je, po Vama, država u vrijeme pandemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim grupama kao što su žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja, a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?**“, većina anketiranih (77,4%) smatra da je država to trebala učiniti. Samo 2,1% ispitanika odgovorilo je da je država dodijelila jednokratnu pomoć ugroženim grupama tokom pandemije, dok ih je 19,2% odgovorilo da ne znaju da li je dijeljena novčana pomoć.

Da li je, po Vama, država u vrijeme pandemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim grupama kao što su žene žrtve nasilja, trgovine ljudima, samohrane majke i sl., a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi ublažili posljedice korona virusa?

Grafikon 74. Mišljenje o državnoj pomoći marginaliziranim grupama žena tokom pandemije

Putem pitanja: „**Na skali stavova kako biste od 1 do 5 ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima vlasti mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja?**“, nastojali smo utvrditi koje dostupne instrumente i mjere koje vlasti

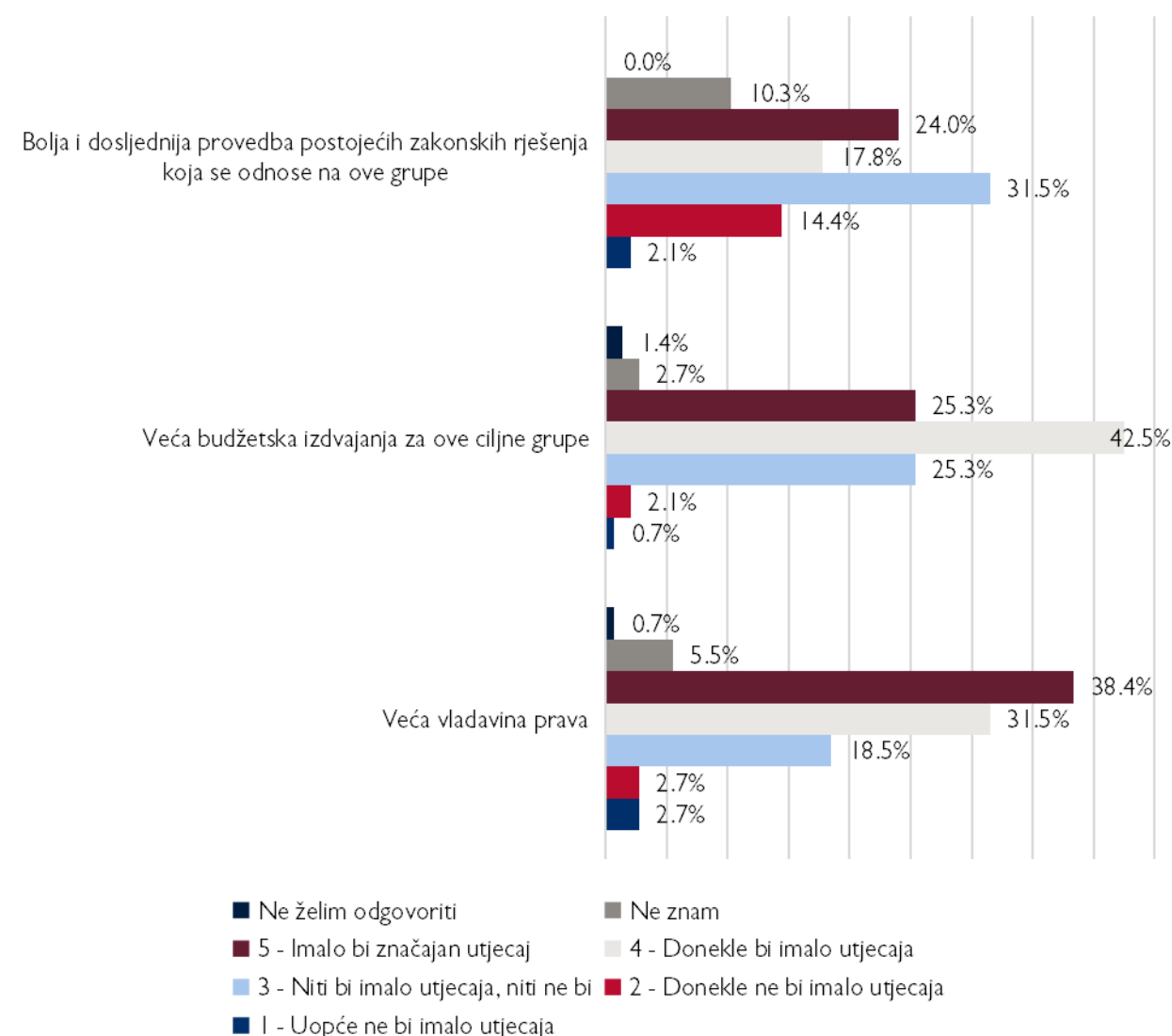
mogu poduzeti da ubrzaju procese ostvarivanja ljudskih prava ove grupe ispitanih smatraju najefikasnijima. U ponuđenim instrumentima su: vladavina prava, veća budžetska izdvajanja za ove ciljane grupe i bolja provedba postojećih zakonskih rješenja. Za ocjenu utjecaja korištena je Likertova skala sa 5 stepeni, pri čemu ocjena 1 predstavlja da određena mjera uopće nema utjecaja, a ocjena 5 označava da odabrana mjera ima značajan utjecaj.

Više od dvije trećine ispitanih (69,9%) smatra da bi veća vladavina prava imala donekle ili značajan utjecaj kako bi se poboljšalo ostvarivanje ljudskih prava ove grupe.

Dvije trećine ispitanih (67,8%) smatra da bi veća budžetska izdvajanja za ove ciljane grupe imala donekle ili značajan utjecaj u boljem ostvarivanju njihovih prava.

Dvije petine ispitanih smatra da bi bolja i dosljedna provedba postojeće regulative donekle ili značajno unaprijedila položaj ove grupe.

Kako biste ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava žena žrtava nasilja, trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja:

Grafikon 75. Utjecaj mjera i instrumenata vlasti na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava marginaliziranih grupa žena

h) Da li je pandemija dodatno stigmatizirala marginalizirane grupe kao što su osobe unutar populacije žena koje su žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja?

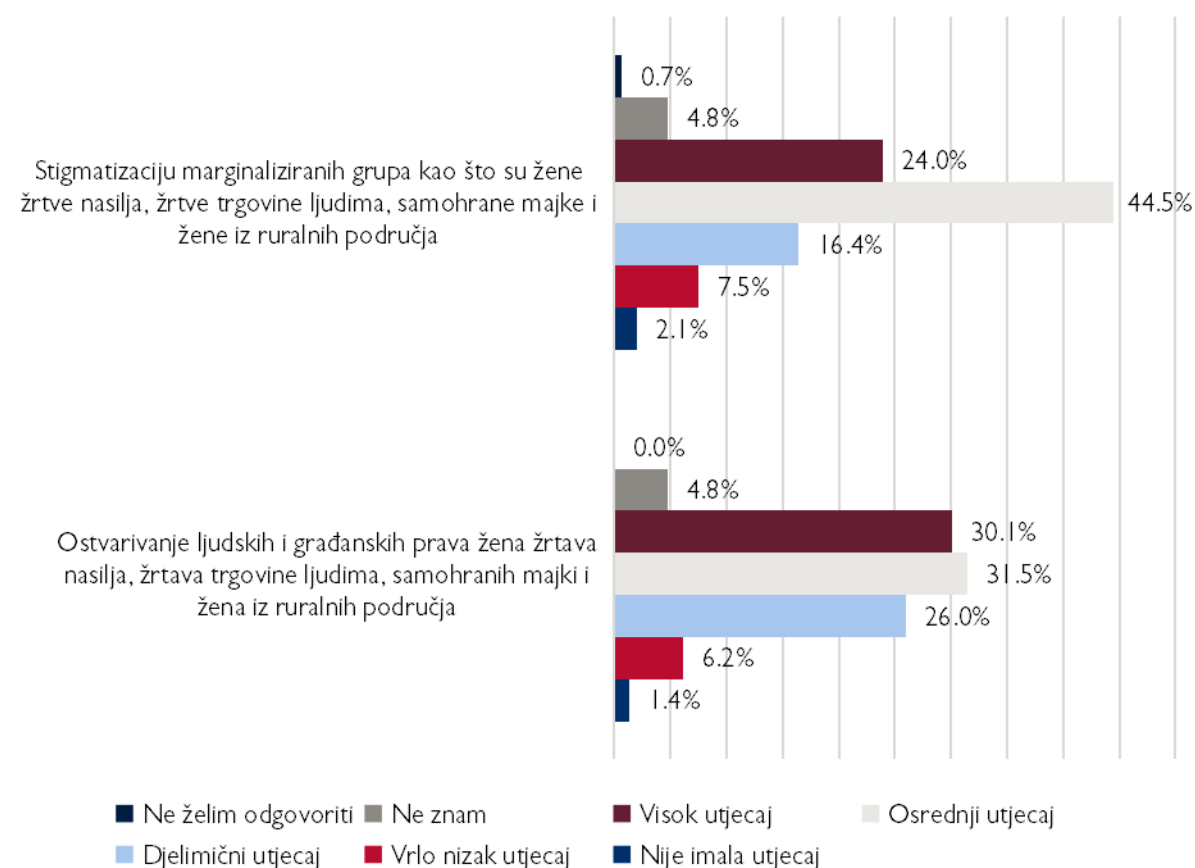
U okviru istraživanja pošlo se od hipotetičkog stava da su marginalizirane grupe dodatno bile stigmatizirane i uskraćene za ljudska i građanska prava tokom pandemije. Kako bi se ta pretpostavka istražila, formulirano je sljedeće pitanje: „**Koliki je utjecaj pandemije COVID-19 na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava populacije žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja?**“

Kada je u pitanju ostvarivanje ljudskih prava ove populacije, 31,5% ispitanika odgovorilo je da je pandemija imala osrednji utjecaj na ostvarivanje njihovih prava. Približno jednak broj ispitanika, njih 30,1%, smatra da je pandemija imala visok utjecaj na ostvarivanje ovih prava, 26% ispitanih je odgovorilo da je pandemija imala djelimičan utjecaj na ostvarivanje ljudskih i građanskih prava, dok ih 6,2% smatra da je pandemija imala vrlo nizak utjecaj na ovom polju. Potrebno je istaknuti da samo 1,4% ispitanih smatra da pandemija nije imala utjecaja na ostvarivanje njihovih prava.

Sličnu percepciju ispitanika uočavamo i prilikom ocjene utjecaja pandemije na stigmatizaciju osoba iz marginaliziranih grupa, te tako 24% ispitanika smatra da je pandemija imala visok utjecaj u stigmatizaciji osoba iz ove grupe marginaliziranih.

Ipak, najveći broj ispitanih (44,5%) smatra da je pandemija imala osrednji utjecaj na stigmatizaciju ove grupe, dok 16,4% ispitanika smatra da je pandemija imala djelimičan utjecaj. Samo 2,1% ispitanih iz ove grupe smatra da pandemija nije imala utjecaja na njihovu stigmatizaciju.

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

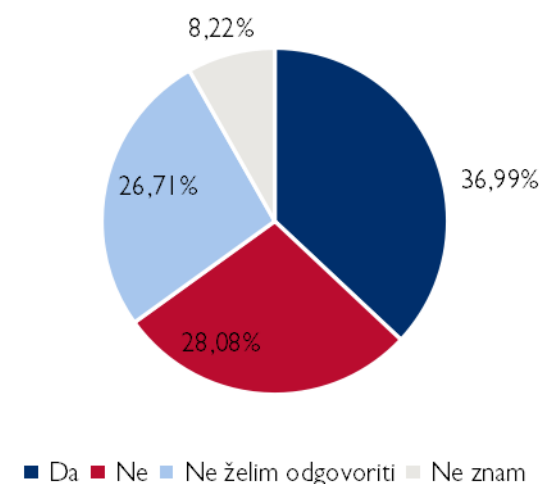
Grafikon 76. Utjecaj pandemije na stigmatizaciju i ostvarivanje ljudskih prava marginaliziranih grupa žena

i) Koje su najizraženije posljedice pandemije kod marginaliziranih grupa kao što su žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja?

U cilju da dođemo do odgovora o oblicima i vrstama posljedica koje su uzrokovane pandemijom COVID-19 kreirana je grupa pitanja na koja su ispitanici dali svoje mišljenje o tim posljedicama.

Prvo pitanje iz ove grupe glasi: „**Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom pandemije COVID-19?**“ Najveći broj ispitanika (37%) ukazao je na postojanje osjećaja izoliranosti i bespomoćnosti tokom pandemije, dok je njih 28,1% reklo da kod njih nije bio izražen osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti. Relativno velik broj ispitanih (26,7%) izjavio je da ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 77. Osjećaj izoliranosti i bespomoćnosti u populaciji marginaliziranih žena tokom pandemije COVID-19

Također, postojao je istraživački interes da se utvrdi šta je to i u kojoj mjeri ženama koje su žrtve nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja najviše nedostajalo u toku pandemije. Anketno pitanje je u tom smjeru i formulirano, a glasi: „**U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali: ekonomska sigurnost, fizička sigurnost, higijenska sredstva, kompjuter, internet?**“

Odgovori vezani za **ekonomsku sigurnost** bili su sljedeći: 32,2% ispitanih odgovorilo je da im je ekonomska sigurnost ponekad nedostajala, njih 10,3% je izjavilo da im je ona često nedostajala, dok ih je 5,5% reklo da im je ekonomska sigurnost uvijek nedostajala. S druge strane, 9,6% ispitanika odgovorilo je da im ekonomska sigurnost nije bila upitna te su odabrali odgovor „uopće nije nedostajala“, dok je najviše ispitanika (42,5%) odgovorilo da im ekonomska sigurnost uglavnom nije nedostajala.

Kada je u pitanju procjena nedostatka **fizičke sigurnosti** tokom pandemije, mišljenja ispitanika su opisana u nastavku. Trećina ispitanih (32,2%) odgovorila je da im je fizička sigurnost ponekad nedostajala tokom pandemije, njih 10,3% tvrdilo je da im je fizička sigurnost često nedostajala, dok ih je 5,5% izjavilo da im je fizička sigurnost uvijek nedostajala. Svaka deseta ispitana osoba (9,6%) izjavila je da joj nije nedostajala fizička sigurnost, a njih 42,5% odgovorilo je da im fizička sigurnost uglavnom nije nedostajala tokom pandemije.

Kada govorimo o procjeni dostupnosti **higijenskih sredstava** tokom pandemije, ispitanici su imali sljedeća razmišljanja: 34,9% ispitanika odgovorilo je da su im higijenska sredstva ponekad nedostajala, 24% ih je reklo da su im ova sredstva često nedostajala, a 4,1% je tvrdilo da su im higijenska sredstva uvijek nedostajala. Nešto manje od desetine ispitanih (8,9%) odgovorilo je da im higijenska sredstva uopće nisu nedostajala tokom pandemije, a 28,1% anketiranih je reklo da im ona uglavnom nisu nedostajala.

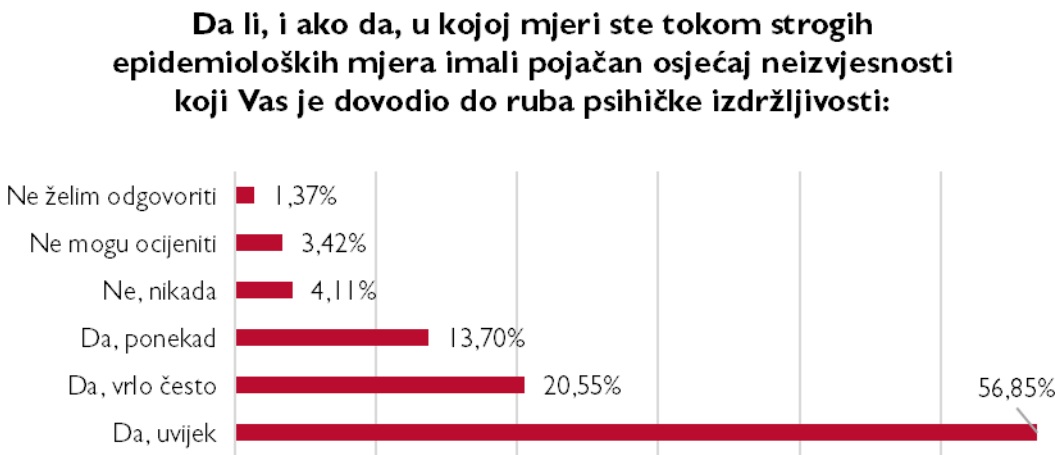

Prilikom procjene dostupnosti **kompjutera** i **interneta** tokom pandemije ispitanici su dali sljedeće odgovore. Najviše ispitanih (67,8% za kompjuter i 67,1% za internet) izjavilo je da im ovi resursi uopće nisu nedostajali tokom pandemije. Također, u skoro jednakom omjeru su se izjasnili kako im ovi resursi uglavnom nisu nedostajali tokom pandemije (23,3% za kompjuter i 22,6% za internet). Veoma mali broj ispitanika je izjavio da su im internet i kompjuter ponekad ili često nedostajali.

Tabela 23. Nedostajanje interneta, kompjutera, higijenskih sredstava, fizičke i ekonomske sigurnosti kod marginaliziranih grupa žena tokom pandemije.

U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:						
	Uopće nije nedostajalo	Uglavnom nije nedostajalo	Ponekad je nedostajalo	Često je nedostajalo	Uvijek je nedostajalo	Ne znam
Ekonomska sigurnost	9,6%	42,5%	32,2%	10,3%	5,5%	0,0%
Fizička sigurnost	8,2%	51,4%	26,0%	12,3%	2,1%	0,0%
Higijenska sredstva	8,9%	28,1%	34,9%	24,0%	4,1%	0,0%
Kompjuter	67,8%	23,3%	3,4%	0,7%	4,1%	0,7%
Internet	67,1%	22,6%	2,7%	2,7%	4,1%	0,7%

O psihičkom stanju pripadnika ove marginalizirane grupe tokom pandemije nastojali smo saznati putem pitanja: „**Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?**“ Najveći broj ispitanika, više od polovine njih (56,8%), odgovorio je da su uvijek imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji ih je dovodio do psihičkog sloma. Ovo je vrlo zabrinjavajući podatak i ukazuje na to da su pripadnici ove grupe tokom pandemije prošli kroz vrlo izazovan period po njihovo psihičko zdravlje, te da je to bio dodatni otežavajući faktor za njih, pored niza drugih s kojima su se suočavali ili se još suočavaju. Petina ispitanih (20,5%) odgovorila je da su često imali osjećaj neizvjesnosti koji ih je dovodio do ruba sloma, dok je 13,7% ispitanika odgovorilo da su ponekad imali taj osjećaj.

Grafikon 78. Utjecaj epidemioloških mjera na osjećaj neizvjesnosti i psihičko zdravlje marginaliziranih grupa žena tokom pandemije

S obzirom na to da vanredne situacije sa sobom nose nepredvidiva ponašanja okoline koja mogu direktno ili indirektno utjecati na rizične grupe, u tom kontekstu je bila formulacija jednog od anketnih pitanja, a s ciljem utvrđivanja posljedica pandemije COVID-19. Pitanje je glasilo: „**Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima: zanemarivanje, psihičko zlostavljanje, fizičko zlostavljanje, socijalna izolacija, povećan rizik od siromaštva?**“

Kada govorimo o **zanemarivanju**, od ukupnog broja anketiranih iz ove marginalizirane grupe (146), njih 54,1% je odgovorilo da nikada nisu bili zanemarivani. Trećina ispitanih (32,9%) je odgovorila da su rijetko bili zanemarivani. Svaka deseta osoba (10,3%) je izjavila da je ponekad bila izložena zanemarivanju, dok je njih 1,4% odgovorilo da su često bili zanemarivani. Isti postotak ispitanih (1,4%) odgovorio je da su uvijek bili zanemareni tokom pandemije.

Na pitanje o izloženosti **psihičkom i fizičkom** zlostavljanju ispitanici su dali dosta slične odgovore. Naime, njih 53,4% je izjavilo da nikada nisu bili izloženi psihičkom ili fizičkom zlostavljanju. Oko trećine ispitanih je reklo da su rijetko bili izloženi psihičkom zlostavljanju (32,9%) ili fizičkom zlostavljanju (33,6%). Manje od desetine ispitanih (8,2%) je reklo da su ponekad bili izloženi nekom od ovih oblika zlostavljanja.

Prilikom procjene izloženosti pripadnika ove grupe **socijalnoj izolaciji** ispitanici su dali sljedeće odgovore: 17,1% ih nikada nije bilo izloženo socijalnoj izolaciji, njih 16,4% je bilo često izloženo, dok ih je 6,2% izjavilo da su uvijek bili izloženi socijalnoj izolaciji. Ipak, najviše ispitanih (43,8%) odgovorilo je da su ponekad bili izloženi socijalnoj izolaciji tokom pandemije.

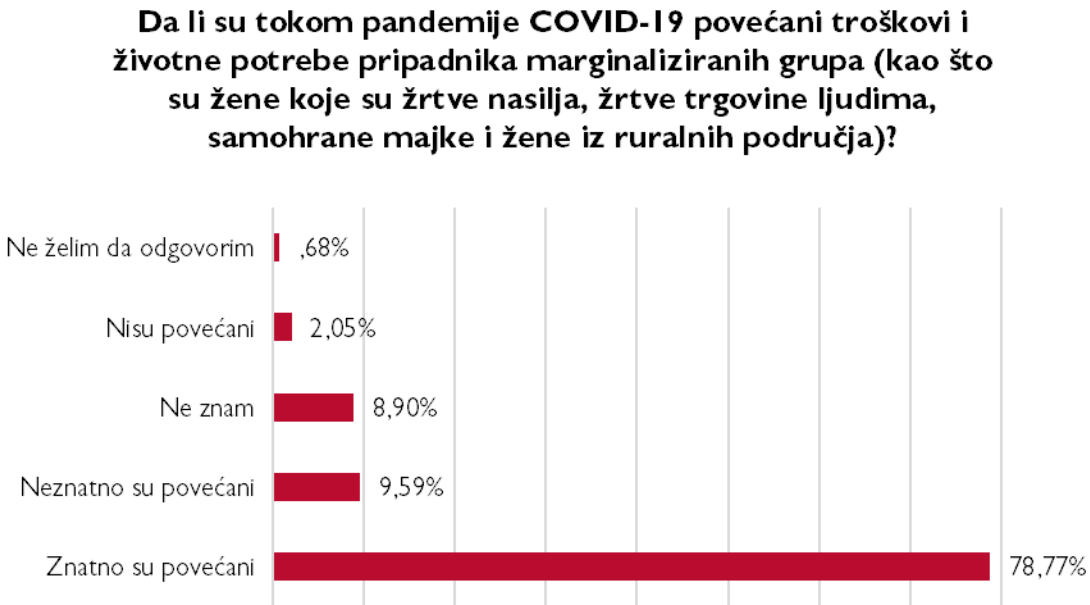
Jedna od posljedica pandemije čije efekte smo željeli procijeniti jeste i izloženost povećanom **riziku od siromaštva** pripadnika ove marginalizirane grupe. Otprilike svaka osma osoba (12,3%) izjavila je da nikada nije bila izložena riziku od siromaštva tokom pandemije, dok ih je 13,7% izjavilo da su rijetko bili izloženi ovom riziku. Ipak, jedna trećina ispitanih (34,2%) smatra da su često bili izloženi riziku od siromaštva.

Većina učesnica u fokusnoj grupi isticala je problem povećanog nasilja unutar porodice (statistički u nekim mjestima je povećano od 50 do 100%) u odnosu na period prije pandemije COVID-19. Prema njima, nasilje unutar porodice najčešće počinje s verbalnim nasiljem, nakon toga uslijedi uskraćivanje osnovnih sredstava i potreba, a na samom kraju dolazi i do fizičkog nasilja nad ženama ili onima koji su percipirani kao slabiji.

Tabela 24. Izloženost marginaliziranih žena situacijama i ponašanjima poput zanemarivanja, zlostavljanja, socijalne izolacije i siromaštva

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima:							
	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	54,1%	32,9%	10,3%	1,4%	1,4%	0,0%	0,0%
Psihičko zlostavljanje	53,4%	32,9%	8,2%	3,4%	2,1%	0,0%	0,0%
Fizičko zlostavljanje	53,4%	33,6%	8,2%	2,1%	1,4%	0,0%	1,4%
Socijalna izolacija	17,1%	16,4%	43,8%	16,4%	6,2%	0,0%	0,0%
Povećan rizik od siromaštva	12,3%	13,7%	20,5%	34,2%	18,5%	0,0%	0,7%

Ekonomске posljedice pandemije COVID-19 nastojali smo procijeniti pitanjem: „**Da li su tokom pandemije povećani troškovi i životne potrebe pripadnika marginaliziranih grupa (kao što su žene koje su žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja)?**“ Najviše ispitanika (78,8%) je mišljenja da su životni troškovi tokom pandemije znatno povećani, dok ih je 9,6% izjavilo da su troškovi bili neznatno povećani. Samo 2,1% ispitanih je reklo da im životni troškovi nisu povećani tokom pandemije.

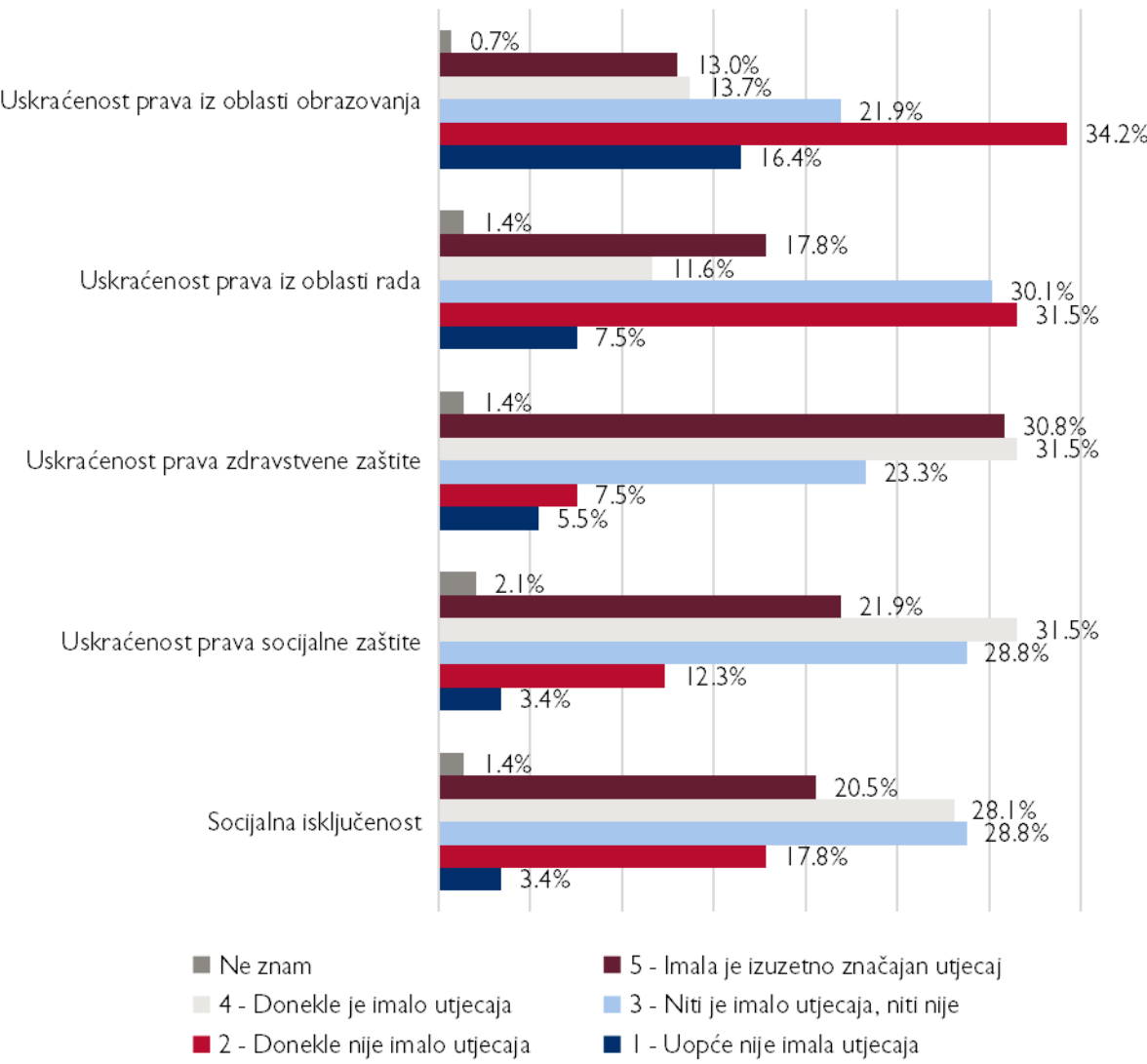

Grafikon 79. Utjecaj pandemije na porast troškova i životnih potreba marginaliziranih žena

Pitanje u kojem su ispitanici na skali od 1 do 5 (najniža ocjena 1 = nema utjecaj, a najviša 5 = značajan utjecaj) **ocjenjivali najčešće posljedice pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca** kroz odgovore ispitanika produciralo je sljedeće rezultate:

- **socijalna isključenost** je od skoro polovine ispitanih (48,6%) označena kao posljedica koja je imala donekle ili izuzetno značajan utjecaj na kvalitet života ispitanih;
- više od polovine (53,4%) ispitanih izjavilo je da je uskraćenost **prava socijalne zaštite** imala donekle ili značajan utjecaj na kvalitet života tokom pandemije;
- skoro dvije trećine ispitanih (62,3%) rekle su da je donekle ili značajan utjecaj na njihov život imala uskraćenost **prava zdravstvene zaštite** tokom pandemije;
- uskraćenost **prava iz oblasti rada** je kao posljedicu pandemije koja je donekle ili značajno utjecala na kvalitet njihovog života odabralo 29,4% ispitanih;
- 26,7% ispitanih je reklo da je uskraćenost **prava iz oblasti obrazovanja** donekle ili značajno utjecala na kvalitet njihovog života.

Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaja na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

Grafikon 80. Posljedice pandemije na život marginaliziranih grupa žena

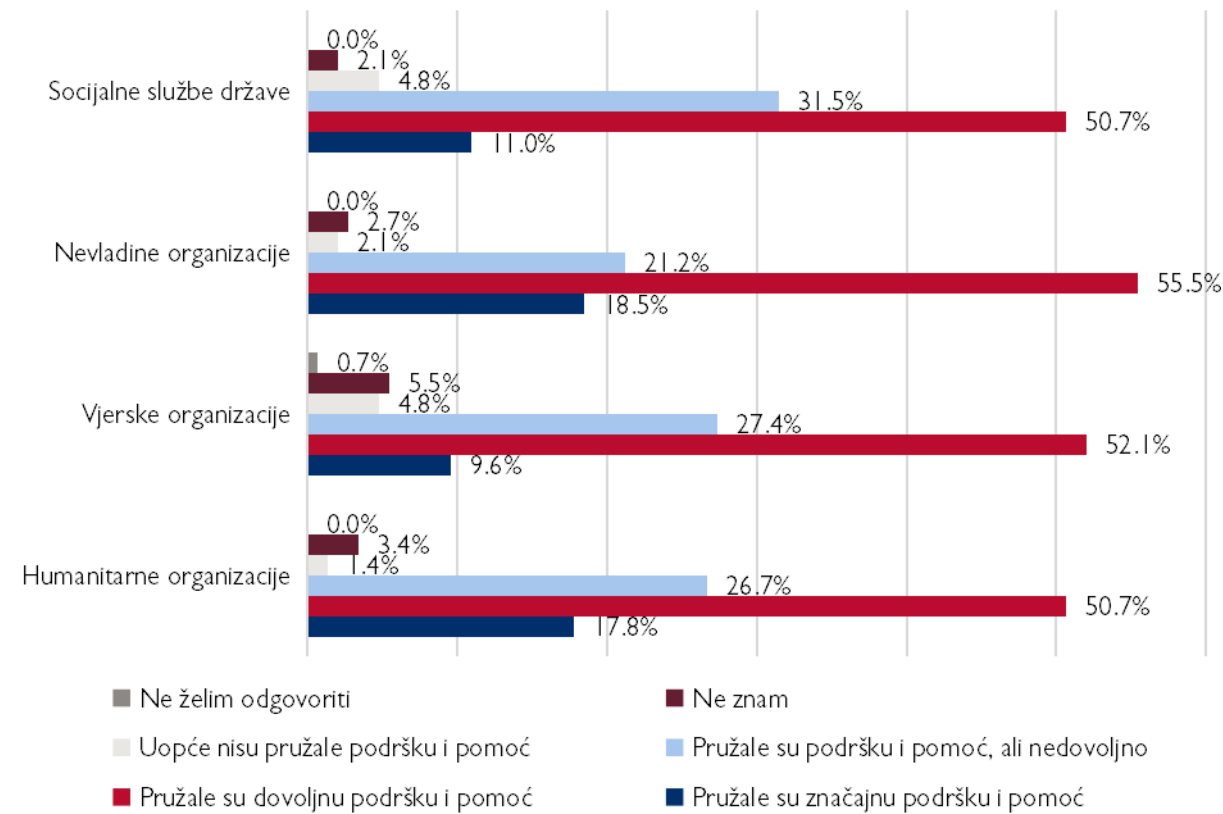
j) Da li je razvijena alternativna podrška marginaliziranim grupama i osobama (ako je ima) i da li je bila spontana ili institucionalna?

Procjenu prisustva alternativnih sistema podrške ovoj marginaliziranoj grupi pokušali smo uraditi putem sljedećeg pitanja: „**Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema ženama koje su žrtve nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja u vrijeme epidemioloških mjera?**“

Iz odgovora ispitanika može se zaključiti da je ta pomoć povremeno pristizala od humanitarnih organizacija, vjerskih organizacija, nevladinih organizacija (NVO) i službe socijalne zaštite, te da je bila redovna i dovoljna za potrebe ove grupacije u toku pandemije COVID-19. Ono što je zajedničko u svim odgovorima je identično mišljenje o svim navedenim organizacijama (humanitarne, vjerske, NVO i socijalne službe), tako da je najveći broj ispitanika mišljenja da je ta pomoć bila značajna, dok je najmanji postotak anketiranih s mišljenjem da organizacije uopće nisu pružale pomoć. Više detalja se može vidjeti u grafičkom prikazu podataka na grafikonu 81, kao i priloženoj tabeli 25, u kojoj je iskazana skala mišljenja.

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema ženama koje su žrtve nasilja, trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja, u vrijeme epidemioloških mjera:

Grafikon 81. Podrška organizacija marginaliziranim grupama žena tokom pandemije

Tabela 25. Ocjena podrške organizacija

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema ženama koje su žrtve nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja u vrijeme epidemioloških mjera?						
Tip organizacije	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Humanitarne organizacije	17,8%	50,7%	26,7%	1,4%	3,4%	0,0%
Vjerske organizacije	9,6%	52,1%	27,4%	4,8%	5,5%	0,7%
Nevladine organizacije	18,5%	55,5%	21,2%	2,1%	2,7%	0,0%
Socijalne službe države	11,0%	50,7%	31,5%	4,8%	2,1%	0,0%

ZAKLJUČAK, PREPORUKE, REFERENCE, PRILOZI

ZAKLJUČAK

Glavni cilj istraživanja bio je prikazati najčešće izazovne situacije s kojima su se susretale marginalizirane grupe za vrijeme trajanja pandemije COVID-19. Ono što je posebno bitno naglasiti jeste da su navedene rizične grupe i prije pandemije imale izražen diskriminirajući odnos od strane društva te su često bile zapostavljene od institucija koje su nadležne za ostvarivanje njihovih ljudskih prava. Prava ovih ranjivih društvenih kategorija pojavom pandemije COVID-19 dodatno su pogoršana. Ne postoji iskazan interes institucija države da se nakon završetka pandemije omogući uživanje jednakih prava ovih kategorija, a što im je i Ustavom Bosne i Hercegovine zagarantirano.

Mnoge mjere uvedene tokom pandemije COVID-19 u Bosni i Hercegovini nisu bile proporcionalne, neophodne i nediskriminatorne, kao što su naprimjer zabrana kretanja za starije od 65, odnosno 70 godina, potpuno zatvaranje ustanova socijalne zaštite, zabrana posjeta i izlaska korisnika/ca iz kruga ustanove.

Sistem nije bio orijentiran na građane/korisnike usluga, odnosno zaštitu ljudskih prava, dok pristup uslugama nije stavljen kao prioritet u planiranju. Izostale su i ozbiljnije konsultacije s predstavnicima svih rizičnih grupa elaboriranih u ovoj analizi tokom procesa institucionalnog odlučivanja o pojedinim mjerama koje su poduzimane i uvođene. Osnovni uzroci takvog stanja su nedostatak međusektorske saradnje i nespornost sistema da odgovori na potrebe pripadnika ovih kategorija u društvu.

Osobe pripadnici marginaliziranih grupa najprije nisu prepoznate u mjerama podrške, a nakon što su organizacije civilnog društva ukazale na njihov loš položaj, vlast u BiH je sa zakašnjenjem poduzimala određene mjere, kao što su naprimjer dozvole izlaska za djecu i odrasle s invaliditetom u trajanju od sat vremena tokom zabrane kretanja/policijskog sata, izdavanje dozvola za kretanje ličnim asistentima ili osobama koje pružaju neformalnu podršku.

Nedostatak kapaciteta, kašnjenje i birokratizacija procedura, kao neposredni uzroci, doveli su do dodatne socijalne isključenosti sve četiri marginalizirane grupe koje su bile predmet istraživanja, što potvrđuju i rezultati ovog istraživanja.

Istraživanjem smo dali uvid u najdominantnije oblike diskriminacije u posmatrane četiri najranjivije kategorije u bosanskohercegovačkom društvu, kao i kako je pandemija utjecala na različite oblasti ljudskih prava, poput: pristupa zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, razmjernosti i nužnosti vanrednih mjera, informiranja o epidemiji i odgovora vlasti na nju.

Posljedice s kojima su se suočile marginalizirane grupe u vremenu pandemije posebno su naglašene u analizi, a sve one se mogu generalizirati na one koje su ostavile traga na socijalne i ekonomske aspekte života i na njihove iskazane osjećaje, kao što su socijalna isključenost, zanemarivanje, psihičko nasilje, fizičko nasilje, strah itd.

Ovo istraživanje nesporno pokazuje da je još potrebno raditi na osiguravanju nediskriminacije u BiH, za dobrobit svih u državi. Nastavak rada državnih institucija na suzbijanju diskriminacije i promoviranju ljudskih prava ima važnu ulogu za dalji napredak. Ovo istraživanje treba da bude poziv svim relevantnim akterima u državi da doprinesu borbi protiv diskriminacije podizanjem svijesti, osmišljavanjem nastavnih programa, učešćem u aktivnostima kojima se pravi iskorak prema ljudima, ustrajnim radom na slučajevima diskriminacije i poboljšanjem politika i praksi usmjerenih prema osiguranju jednakog postupanja.

Rezultati ovog istraživanja sugeriraju na potrebu većeg angažmana institucija BiH, prije svega Institucije ombudsmena/ombudsmana i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, da vrše periodična istraživanja slična ovome i osmisle programe i strategije za borbu protiv diskriminacije koji se mogu zasnivati na rezultatima ovog ili sličnih relevantnih izvještaja, kako to zahtijeva Zakon o zabrani diskriminacije.

PREPORUKE

Osobe s invaliditetom:

- osigurati osobama s invaliditetom pristup zdravstvenim terapijama tokom bilo koje vanredne situacije, kao što je to bio slučaj u periodu pandemije COVID-19, uključujući sve vrste neophodnih zdravstvenih usluga, kao i jasne i efikasne procedure smještaja djece s invaliditetom i njihovih roditelja tokom liječenja;
- u planiranje svih mjera u kriznim situacijama uključiti predstavnike osoba s invaliditetom;
- osigurati da u kriznim situacijama osobe s invaliditetom nesmetano koriste usluge socijalne zaštite (uključujući pomoć i njegu u kući);
- osigurati uvjete djeci s invaliditetom da u kriznim situacijama, kao što je pandemija COVID-19, imaju prilagođen pristup obrazovnom sistemu, uključujući i opremu za praćenje nastave;
- uključiti perspektivu invaliditeta u sve javne politike, kao i u planiranje i kreiranje mjera.

Romi i Romkinje:

- nezavisno od kriznih situacija, osigurati Romima i Romkinjama (posebno onima koji žive izvan gradskih područja) pristup čistoj vodi kao i priključak za električnu energiju;
- osigurati da romska djeca u svim kriznim situacijama, kao što je pandemija COVID-19, nesmetano prate nastavu, što uključuje osiguravanje svih tehničkih i infrastrukturnih preduvjeta i opreme za praćenje online nastave;
- u planiranje svih mjera u kriznim situacijama uključiti predstavnike Roma, odnosno romskih organizacija;
- osigurati finansijsku i drugu pomoć i podršku romskim porodicama koje uslijed krizne situacije (poput pandemije COVID-19) ne ostvaruju prihode u neformalnoj ekonomiji i ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe;
- osigurati da romska populacija u kriznim situacijama ima nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti;
- dugoročno planirati kontinuirano unapređenje pristupa osnovnoj infrastrukturi i uslugama Roma iz poststandardnih naselja, uz njihovu aktivnu participaciju;
- kontinuirano osiguravati odgovarajuća budžetska sredstva na svim nivoima vlasti za rješavanje sistemske nezaposlenosti i poboljšanje njihovog položaja.

LGBTQI populacija:

- osigurati adekvatnu i pravovremenu reakciju nadležnih institucija u slučajevima prijava nasilja prema LGBTQI populaciji i osigurati kontinuiranu psiho-socijalnu podršku ovoj populaciji na lokalnom nivou;
- osigurati da transrodne osobe u kriznim situacijama imaju redovne zdravstvene terapije, preglede i psihološku podršku;
- nezavisno od kriznih situacija, osigurati da transrodne osobe mogu izvršiti pribavljanje i izmjenu ličnih i drugih dokumenata;
- uskladiti nacionalni pravni okvir sa standardima ljudskih prava LGBTQI osoba u cilju sprečavanja diskriminacije na tržištu rada, u zdravstvu i obrazovanju, pred upravnim organima, te dovesti do šire destigmatizacije LGBTQI osoba u BiH;
- prepoznati LGBTQI osobe u lokalnim akcionim planovima s ciljem destigmatizacije i sprečavanja diskriminacije na lokalnom nivou.

Žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja:

- u kriznim situacijama potrebno je u krizne štabove uključiti i predstavnike pružatelja usluga socijalne zaštite kako bi mogli davati preporuke koje neće dodatno ugroziti marginalizirane grupe građana;

- osigurati kontinuirane edukacije policijskih službenika za oblast nasilja s posebnim fokusom na podnošenje zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera. Neophodno je napraviti razliku prilikom podnošenja zahtjeva za zapisnik o evidentiranom nasilju u odnosu na npr. zapisnik o saobraćajnoj nesreći i osloboditi žrtvu nasilja da plaća troškove izdavanja zapisnika o prijavljenom nasilju;
- omogućiti formiranje kriznih timova pri centrima za socijalni rad koji bi iz svoje baze i evidencije identificirali porodice koje su visokorizične i u kojima je ranije evidentirano nasilje i organizirati način praćenja takvih porodica tokom kriznih situacija, jer u kriznim situacijama može doći do povećane stope nasilja u rizičnim porodicama;
- u kriznim situacijama, kao što je pandemija, potrebno je da žrtve nasilja budu na listi prioriteta za npr. hitno postupanje, besplatno i hitno testiranje kada je u pitanju pandemija i sl.;
- u kriznim situacijama osigurati resurse za podršku ženama koje ne žele, ili iz bilo kojeg drugog razloga ne mogu, biti smještene u sigurnu kuću, a žrtve su nasilja;
- osigurati sredstva iz budžeta u kriznim situacijama za podršku sigurnim kućama, te pojednostaviti procedure dodjele sredstava i podrške u kriznim situacijama od strane države i donatora;
- potrebno je uraditi širu analizu koja bi obuhvatila FBiH i RS o izricanju i provedbi zaštitnih mjera u Bosni i Hercegovini;
- edukativne programe za službene osobe za oblast nasilja potrebno je dopuniti preporukama o postupanju u kriznim situacijama;
- potrebno je osigurati programe ekonomskog osnaživanja žena žrtava nasilja.

REFERENCE

MEĐUNARODNE KONVENCIJE I STANDARDI NA SNAZI U BOSNI I HERCEGOVINI U VEZI S PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

1. **Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda**, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf
2. **Konvencija o pravima djeteta (1989.) (CRC)**, https://www.unicef.org/croatia/sites/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
3. **Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini**, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Medjunarodna%20konvencija%20o%20pravima%20osoba%20sa%20invaliditetom.pdf>
4. **Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) (CEDAW)**, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CEDAW_za-web.pdf
5. **Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966.) (CERD)**, https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodna_konvencija_o_ukidanju_svih_oblika_rasne_diskriminacije.pdf
6. **Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kazni (1984.) (CAT)**, <https://rm.coe.int/16806dbabf>
7. **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima** https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Međunarodni_Pakt_o_ekonomskim_socijalnim_i_kulturnim_pravima.pdf
8. **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) (ICCPR)**, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/medunarodniPakt%20B.pdf>

SPISAK ZAKONA I PODZAKONSKIH AKATA S LINKOVIMA ZA PREUZIMANJE

BOSNA I HERCEGOVINA

ZAKONI

1. **Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini** („Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16), <https://www.osce.org/files/f/documents/1/1/378877.pdf>

OSTALI AKTI

1. **Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini** („Službeni glasnik BiH“, br. 76/08), <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=politika-u-oblasti-invalidnosti-u-bosni-i-hercegovini&wpdmdl=4403&refresh=601985485d3801612285256>

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

ZAKONI

1. **Zakon o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje FBiH** („Službene novine FBiH“, br. 70/07, 40/18), link za preuzimanje: <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-osnivanju-instituta-za-medicinsko-vjestacenje&wpdmdl=4411&refresh=6027dd35ca7fe1613225269> (70/07) <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-dopunama-zakona-o-osnivanju-instituta-za-medicinsko-vjestacenje-zdravstvenog-stanja&wpdmdl=4416&refresh=6027dd35c6c001613225269> (40/18)

2. **Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom** („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16, 40/18), <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-osnovama-socijalne-zastite-zastite-civilnih-zrtava-rata-i-zasite-porodice-sa-djecom-sa-izmjena-i-dopunama&wpdmdl=4414&refresh=6027dd35c80831613225269> (br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/8hD0k1lbifl> = (40/18)
3. **Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju** („Službene novine FBiH“, br. 13/18), <https://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-pio&wpdmdl=4418&refresh=6027db640b49a1613224804>
4. **Zakon o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH** („Službene novine FBiH“, br. 31/08 i 27/12), <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-preuzimanju-prava-i-obaveza-osnivaca-nad-ustanovama-socijalne-zastite-u-fbih-sa-izmjena-i-dopunama&wpdmdl=4413&refresh=6027-dd35c94c31613225269>
5. **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba sa invaliditetom** („Službene novine FBiH“, br. 9/10), link za preuzimanje: <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=zakon-o-profesionalnoj-rehabilitaciji-osposobljavanju-i-uposljanju-osoba-sa-invaliditetom&wpdmdl=5111&refresh=6027dd35c0ee01613225269>

PODZAKONSKI AKTI

1. **Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i stručne spreme zaposlenika u radnim centrima** („Službene novine FBiH“, br. 21/11), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/2iSHXnHDOig>
2. **Pravilnik o kriterijima i postupku medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja FBiH** („Službene novine Federacije BiH“, broj 6/10), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/n4Qt7pBhW7k>
3. **Pravilnik o ocjenjivanju oštećenja organizma civilnih žrtava rata i nesposobnosti za privređivanje članova porodice civilnih žrtava rata u postupku ostvarivanja prava po Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom** („Službene novine FBiH“, broj 55/06), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/UxrNOpvhiIU>
4. **Pravilnik o ocjenjivanju oštećenja organizma kod osoba sa invaliditetom u postupku ostvarivanja prava po Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom** („Službene novine FBiH“, broj 73/10), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/qVNjITXlyPc>
5. **Pravilnik o radnim mjestima i poslovima na kojima se pri zapošljavanju u javnom sektoru daje prednost osobama sa 100% invaliditetom** („Službene novine FBiH“, br. 21/11), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/YXDeDsQHlQc>
6. **Pravilnik o radu Komisije za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata** („Službene novine Federacije BiH“, broj 4/17), <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=pravilnik-o-radu-komisije-za-davanje-strucog-misljenja-radi-utvrdivanja-statusa-posebne-kategorije-civilnih-zrtava-rata&wpdmdl=4398&refresh=6027e5e863ef31613227496>
7. **Pravilnik o sadržaju i načinu provođenja nadzora nad zakonitošću rada, opštih akata i stručnog rada ustanova, privrednih društava, zaštićenih radionica i radnog centra** („Službene novine FBiH“, br. 21/11), <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/a5KwKICxDt4>

STRATEGIJA

I. Strategija za unaprjeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021. („Službene novine FBiH“, br. 102/16), <https://fmrsp.gov.ba/?wpdmpo=strategija-za-unapredenje-prava-i-polozaja-osoba-s-invaliditetom-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2016-2021&wpdmdl=4399&refresh=6028d26cc049a1613288044>

REPUBLIKA SRPSKA

ZAKONI

1. **Zakon o dječijoj zaštiti RS** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 114/17, 122/18 i 107/19), <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Zakon%20o%20djecijoj%20zastiti%20sl.gl.%20114-17.pdf>, <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Izmjene%20Zakona%20o%20djecijoj%20zastiti.pdf>, <http://www.djeca.rs.ba/uploaded/Izmjene%20z%20o%20dj%20zastiti%202019.pdf>
2. **Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 134/11, 82/13 i 103/15), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-PIO.pdf>, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-PIO-Izmjene1.pdf>, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-PIO-Izmjene2.pdf>
3. **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12 i 82/15), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-Prof-Rehab.pdf>, <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-Prof-Rehab-Izmjene1.pdf>
4. **Zakon o radu RS** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 01/16 i 66/18), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-o-radu.pdf>
5. **Zakon o socijalnoj zaštiti RS** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12, 90/16, 94/19 i 42/20), <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-socijalnoj-zastiti.html>
6. **Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata** (Prečišćen tekst – „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 24/10), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/DJEL/Documents/broj%20024-10.pdf>
7. **Zakon o zaštiti žrtava ratne torture** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 90/18), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/broj%2090%20-18.pdf>

PODZAKONSKI AKTI

1. **Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i stručnosti radnika za osnivanje preduzeća za zapošljavanje invalida** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 61/12), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik-Prof-Rehab-SVI.pdf>
2. **Pravilnik o evidencijama zaposlenih invalida** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 61/12), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik-Prof-Rehab-SVI.pdf>
3. **Pravilnik o Listi profesionalnih bolesti** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 84/18), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/>

[Pravilnik%20o%20listi%20profesionalnih%20bolesti.pdf](#)

4. **Pravilnik o listi tjelesnih oštećenja** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 84/18), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik%20o%20listi%20tjelesnih%20ostecenja.pdf>
5. **Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 117/12 i 16/18), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/Documents/Pravilnik%20-%20procjena%20potreba%20djeca.pdf>
6. **Pravilnik o radnim mjestima i poslovima za prioritarno zapošljavanje invalida** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 61/12), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik-Prof-Rehab-SVI.pdf>
7. **Pravilnik o sadržaju i načinu izdavanja izvještaja o povredi na radu, profesionalnom oboljenju i oboljenju u vezi sa radom** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 66/08), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik%20izvjestaji%20o%20povredi%20na%20radu.pdf>
8. **Pravilnik o sadržaju i načinu sprovođenja nadzora** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 23/05), <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Pravilnik-Sporovodnje-nadzora.pdf>
9. **Pravilnik o utvrđivanju sposobnosti osoba u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite i utvrđivanja funkcionalnog stanja korisnika** („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 116/12, 111/13, 9/17), http://www.podaci.net/_gBiH/propis/Pravilnik_o_utvrdjivanju/P-uslpop03v12B6.html

BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE

ZAKONI

1. **Zakon o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH** („Službeni glasnik BD BiH“, br. 18/2020 – Prečišćen tekst, 29/2020 i 41/2020) <https://www.paragraf.ba/propisi/brcko/zakon-o-djecijoj-zastiti-brcko-distrikta-bosne-i-hercegovine.html>
2. **Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta Bosne i Hercegovine** („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 04/04, 19/07, 02/08, 21/18 i 32/19), <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20socijalnoj%20zas--titi/07B20-20%20Zakon%20o%20socijalnoj%20zas--titi%20Brc--ko%20Distrikta%20-%20prec--is--c-eni%20tekst.pdf>

KANTON SARAJEVO

ZAKONI

1. **Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom** („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 38/14 – Prečišćeni tekst, 28/16, 44/17 i 28/18), https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/38_14.pdf, https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/sl_novine_kantona_sarajevo_broj_38-16.pdf, https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/44_17.pdf, https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/zakon_broj28.vp_-_pdfdownload.pdf

PODZAKONSKI AKTI

1. **Pravilnik o provođenju supervizije u ustanovama socijalne zaštite u Kantonu Sarajevo** („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 44/19), https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/broj44.vp_-_pravilnik.pdf

OSTALI AKTI

1. **Akcioni plan za unaprjeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Kantonu Sarajevo 2018.-2021.**, https://mrsri.ks.gov.ba/sites/mrsri.ks.gov.ba/files/akcioni_plan.pdf

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON

ZAKONI

1. **Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom** („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 13/07, 13/11, 3/15 i 2/16), <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-13-2007-bs.pdf>, <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-13-2011-bs.pdf>, <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-03-2015-bs.pdf>, <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-02-2016-bs-1.pdf>

PODZAKONSKI AKTI

1. **Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na novčanu pomoć socijalno intervenirajućeg karaktera za osobe i porodice koje se nalaze u stanju socijalne potrebe** („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 20/19), <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-20-2019-bs.pdf>
2. **Pravilnik o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i mladih ometenih u fizičkom ili psihičkom razvoju** („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 1/12), <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-01-2012-bs.pdf>
3. **Uputstvo o postupku priznavanja nadoknade troškova medicinskog vještačenja u prvom stepenu** („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 10/15) <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-10-2015-bs.pdf>
4. **Uputstvo o načinu priznavanja prava na zdravstveno osiguranje i ostvarivanje osnovne zdravstvene zaštite određenih kategorija lica koja nisu zdravstveno osigurana po drugom osnovu** („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 1/19), <file:///C:/Users/AmirA/AppData/Local/Temp/slzdk-01-2019-bs.pdf>

OSTALI IZVORI I LINKOVI

1. <https://bhrt.ba/marginalizirane-grupe-u-bih-u-nepovoljnom-socijalnom-polozaju/>, <https://www.youtube.com/watch?v=2Suxl-4l0A8>
2. <https://www.ppmg.ba/>, Program podrške marginaliziranim grupama (USAID/PPMG)
3. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Vidi_me_cuj_me.pdf

4. <https://www.unicef.org/bih/media/5231/file/Izvjestaj%20-%20Ispitivanje%20javnog%20mnijenja%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini%20u%20vezi%20Covid-19.pdf>, RAPID ASSESSMENT KAP (KNOWLEDGE ATTITUDE PRACTICE) – COVID 19 RESPONSE; Ispitivanje javnog mnijenja u Bosni i Hercegovini (USAID, UNICEF, Sarajevo, 2020)

5. <https://www.unicef.org/bih/media/6491/file/Strategija%20socijalnog%20uklju%C4%8Divanja%20Federacije%20Bosne%20i%20Hercegovine%20za%20period%202021-2027..pdf>

6. https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2021030808580995cro.pdf, Godišnji Izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava za 2020. godinu, str. 118, „Djeca i Covid-19“.

7. <https://www.unicef.org/bih/media/6491/file/Strategija%20socijalnog%20uklju%C4%8Divanja%20Federacije%20Bosne%20i%20Hercegovine%20za%20period%202021-2027..pdf>

8. https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/USAID_CDCS_smaller_BOS_2.pdf

9. https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-1217-20-1234093.pdf: Ustavni sud BiH utvrdio je kršenje prava na slobodu kretanja iz člana II/3.m) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda po apelaciji apelanata podnesene protiv Naredbe Federalnog štaba Civilne zaštite broj 12-40-6-148-34/20 od 20. marta 2020. godine i Naredbe Federalnog štaba Civilne zaštite broj 12-40-6-34-1/20 od 27. marta 2020. godine.

10. https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-3683-20-1262390.pdf: Ustavni sud Bosne i Hercegovine utvrdio je kršenje prava na „privatni život“ iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na slobodu kretanja iz člana II/3.m) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u apelaciji protiv Naredbe Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva broj 01-33-6301/20 od 9. novembra 2020. godine i Naredbe Kriznog štaba Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo broj 62 20/2020 od 12. oktobra 2020. godine.

11. https://zastone.ba/app/uploads/2020/10/Preko-margine_Istra%C5%BEivanje.pdf

12. https://cenppz.org.ba/wp-content/uploads/2017/03/Vodic_za_Marginalizirane.pdf, Pravni vodič za marginalizirane i ranjive grupe, Zenica.

13. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/Akcioni%20plan%20BiH%20za%20rjesavanje%20problema%20Roma%202017-2020%20%20BOS.pdf, Prema podacima Misije OSCE-a u BiH, od 2014. godine u našoj zemlji živi ukupno 35.644 Roma u 7.225 porodica. Bez adekvatnog smještaja je 2.837 porodica, od kojih je 736 porodica beskućnika. Također, u oblasti zdravstvene zaštite Roma dobiveni su podaci iz 23 lokalne zajednice iz Federacije BiH, gdje je navedeno da 867 Roma nema nikakvo zdravstveno osiguranje, a da 416 Roma iz kategorija djece, starijih osoba i osoba s invaliditetom također nije obuhvaćeno zdravstvenim osiguranjem. U Republici Srpskoj sve osobe imaju zdravstvenu zaštitu, izuzev starijih od 65 godina koji nemaju zdravstveno osiguranje po drugom osnovu.

14. <https://arsbih.gov.ba/smjernice-za-odgovor-na-pandemiju-covid-19-bez-nasilja-i-diskriminacije-zasnovane-na-seksualnoj-orijentaciji-i-rodnom-identitetu-s-t-r-e-m-i/>

15. <https://www.osce.org/files/f/documents/7/a/470658.pdf>

16. https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2022/05/Rozi-izvjestaj-2022_za-web.pdf

17. https://www.researchgate.net/publication/352908995_Human_Rights_during_the_COVID-19_Pandemic_in_Bosnia_and_Herzegovina

18. <https://cpr.ba/2022/06/18/istrazivanje-o-pravu-nekih-marginiziranih-grupa-na-slobodu-udruzivanja-sa-posebnim-akcentom-na-sport/>

PRILOZI

Appendix A

ANKETA

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA OSOBE S INVALIDITETOM

Entitet				Grad			
Obrazovanje	a.	osnovna škola ili manje			Zaposlenje	a.	zaposlen/a u javnom sektoru
	b.	SSS				b.	zaposlen/a u privatnom sektoru
	c.	fakultet				c.	samozaposlen/a
	d.	magisterij				d.	penzioner/ka
	e.	Phd/doktorat				e.	nezaposlen/a
Žensko		Muško		Ostalo		Starosna dob	☐ 10–18 ☐ 18–35 ☐ 35–50 ☐ 50–65 ☐ 65 +

U kojoj mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema osobama s invaliditetom?

☐ U velikoj mjeri je izražena

☐ Uglavnom je izražena

☐ Neznatno

☐ Uglavnom nije izražena

☐ Uopće nije izražena

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema osobama s invaliditetom uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom epidemije COVID-19?

☐ Da, u velikoj mjeri je pojačana

☐ Neznatno je pojačana

☐ Uglavnom je isto

☐ Ne, smanjena je

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

I.

Po Vašem mišljenju, koliko je raširena diskriminacija prema osobama s invaliditetom u sljedećim područjima društva?	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti
U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6
U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6
U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6
Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6
Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6
U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6
U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6

U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe osoba s invaliditetom?

a. U velikoj mjeri

b. U dovoljnoj mjeri

c. U nedovoljnoj mjeri

d. Nikako

e. Ne znam

f. Ne želim odgovoriti

Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti **svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije** prema osobama s invaliditetom?

Moguće je odabrati više od jednog odgovora (a najviše 3 odgovora).

a. Vijeće ministara

b. Entitetske vlasti

c. Ministarstvo za ljudska prava

d. Kantonalne vlasti

e. Općinske vlasti

f. OHR

g. Ombudsmani za ljudska prava

h. Mediji

i. Neko drugi

j. Niko od navedenih

k. Ne želim odgovoriti

Da li su nadležni organi za obrazovanje tokom epidemije COVID-19 propisali jasnu proceduru i procjenu potreba za realizaciju inkluzivnog obrazovanja za djecu s invaliditetom?

a. Da

b. Djelimično su to učinili

c. Ne, ništa po tom pitanju nije učinjeno

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom epidemije COVID-19?

a) Da

b) Ne

c) Ne znam

d) Ne želim odgovoriti

U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:

	Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7
Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7
Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7
Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7
Internet	1	2	3	4	5	6	7

Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme epidemije COVID-19?

a. Da, naše potrebe su uvijek bile prepoznate u sistemu zdravstvene zaštite

b. Djelimično su prepoznate naše potrebe

c. Ne, uopće nisu prepoznate

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali **pojačan osjećaj neizvjesnosti** koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?

(a) Da, uvijek

(b) Da, vrlo često

(c) Da, ponekad

(d) Ne, nikada

(e) Ne mogu ocijeniti

(f) Ne želim odgovoriti

Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale osobe s invaliditetom kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme epidemije COVID-19?

☐ U potpunosti su prepoznate

☐ Djelimično su prepoznate

☐ Uglavnom nisu bile prepoznate

☐ Uopće nisu bile prepoznate

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Da li su bolnice i domovi zdravlja konsultirali predstavnike osoba s invaliditetom prilikom kreiranja svojih protokola kako bi u njih uvrstili potrebe osoba s invaliditetom u vrijeme epidemije COVID-19?

☐ Da

☐ Ne

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema osobama s invaliditetom koje su tokom epidemioloških mjera **trebale liječničku pomoć** zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

a. Zdravstvene usluge su bile teže dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

b. Zdravstvene usluge su bile jednako dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19 kao i prije pandemije

c. Zdravstvene usluge su bile bolje dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

d. Ne mogu ocijeniti

e. Ne želim odgovoriti

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema osobama s invaliditetom u vrijeme epidemioloških mjera
(zaokružiti u svakoj koloni jednu od 6 opcija):

	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Humanitarne organizacije	1	2	3	4	5	6
Vjerske organizacije	1	2	3	4	5	6
Nevladine organizacije	1	2	3	4	5	6
Socijalne službe države	1	2	3	4	5	6

Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji **Zakon o zabrani diskriminacije**?

Da, poznato mi je

Čuo sam, ali o njemu ne znam ništa

Nije mi poznato

Ne želim odgovoriti

Da li je, po Vama, država u vrijeme epidemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim grupama kao što su osobe s invaliditetom, a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?

Da, trebala je

Dodijelila je jednokratnu pomoć

Redovno je dodjeljivala pomoć ovoj rizičnoj kategoriji

Ne znam

Ne želim odgovoriti

Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 **pristup zdravstvenoj zaštiti otežan**, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?

Ne, nije otežan

Malo je otežan

Da, bitno je otežan

Isto je kao i ranije

Ne znam

Ne želim odgovoriti

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima?

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	1	2	3	4	5	6	7
Psihičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Fizičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Socijalna izolacija	1	2	3	4	5	6	7
Povećan rizik od siromaštva	1	2	3	4	5	6	7

Da li je tokom epidemije COVID-19 dolazilo do kašnjenja s isplatama socijalnih davanja koja su kod Vas stvarala osjećaj rizika od siromaštva?

Ne, isplate socijalnih davanja su bile redovne

Ponekad je dolazilo do malih kašnjenja

Kašnjenja su bila česta i stvarala su osjećaj rizika od siromaštva

Ne znam

Ne želim da odgovorim

Da li su tokom epidemije COVID-19 **povećani troškovi i životne potrebe** osoba s invaliditetom?

Znatno su povećani

Neznatno su povećani

Nisu povećani

Ne znam

Ne želim odgovoriti

Na skali od 1 do 5, kako biste ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom:

	1 – Uopće ne bi imalo utjecaja		5 – Imalo bi značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Veća vladavina prava	1	2	3	4	5	6	7
Veća budžetska izdvajanja za ove ciljne grupe	1	2	3	4	5	6	7
Bolja i dosljednija provedba postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na ove grupe	1	2	3	4	5	6	7

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

	Nije imala utjecaj	Već nizak utjecaj	Djelimični utjecaj	Osrednji utjecaj	Visok utjecaj	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ostvarivanje ljudskih i građanskih prava osoba s invaliditetom	1	2	3	4	5	6	7
Stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što su osobe s invaliditetom	1	2	3	4	5	6	7

Ispod su navedene neke od najčešćih posljedica pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca.
Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

	1 – Uopće nije imala utjecaja		5 – Imala je izuzetno značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Socijalna isključenost	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti rada	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti obrazovanja	1	2	3	4	5	6	7

Appendix B

ANKETA

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA ROME I ROMKINJE

Entitet		Grad					
Obrazovanje	f.	osnovna škola ili manje	Zaposlenje				
	g.	SSS					
	h.	fakultet					
	i.	magisterij					
	j.	Phd/doktorat					
Žensko		Muško		Ostalo		Starosna dob	☐ 10–18 ☐ 18–35 ☐ 35–50 ☐ 50–65 ☐ 65 +

2.

U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema Romima?

a.

U velikoj mjeri je izražena

b.

Uglavnom je izražena

c.

Neznatno

d.

Uglavnom nije izražena

e.

Uopće nije izražena

f.

Ne znam

g.

Ne želim odgovoriti

U kojoj mjeri **je pojačana diskriminacija** prema Romima uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom epidemije COVID-19?

☐ Da, u velikoj mjeri je pojačana

☐ Neznatno je pojačana

☐ Uglavnom je isto

☐ Ne, smanjena je

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Po Vašem mišljenju, koliko je raširena diskriminacija prema romskoj populaciji u sljedećim područjima društva? <table><tr><td></td><td>Uvijek</td><td>Često</td><td>Ponekad</td><td>Nimalo</td><td>Ne znam</td><td>Ne želim odgovoriti</td></tr><tr><td>U oblasti stanovanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U javnom informiranju – mediji</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti sigurnosti</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti zapošljavanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>		Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti	U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6	U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6	U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6	U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6	
	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti																																																			
U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6																																																			
U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6																																																			
Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6																																																			
Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6																																																			
U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe romske populacije? g. U velikoj mjeri h. U dovoljnoj mjeri i. U nedovoljnoj mjeri j. Nikako k. Ne znam l. Ne želim odgovoriti																																																									
Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema romskoj populaciji? Moguće je odabrati više od jednog odgovora (a najviše 3 odgovora). l. Vijeće ministara m. Entitetske vlasti n. Ministarstvo za ljudska prava o. Kantonalne vlasti p. Općinske vlasti q. OHR r. Ombudsmani za ljudska prava s. Mediji t. Neko drugi u. Niko od navedenih v. Ne želim odgovoriti																																																									
Da li su nadležni organi za obrazovanje u periodu epidemije COVID-19 tražili od predstavnika romske populacije da im iskažu potrebe djece školskog uzrasta kako bi im osigurali jednake uvjete za online nastavu? a. Da, tražili su i osigurali romskoj djeci jednake uvjete b. Samo su tražili da iskažemo potrebe, ali nisu ništa učinili c. Ne, nisu se uopće interesirali za djecu Roma d. Ne znam e. Ne želim da odgovorim																																																									

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom epidemije COVID-19? a) Da b) Ne c) Ne znam d) Ne želim odgovoriti																																																	
U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali: <table><tr><td></td><td>Uopće nije nedostajao/la</td><td>Uglavnom nije nedostajao/la</td><td>Ponekad je nedostajao/la</td><td>Često je nedostajao/la</td><td>Uvijek je nedostajao/la</td><td>Ne znam</td><td>Ne želim odgovoriti</td></tr><tr><td>Ekonomska sigurnost</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Fizička sigurnost</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Higijenska sredstva</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Kompjuter</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Internet</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr></table>		Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti	Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7	Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7	Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7	Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7	Internet	1	2	3	4	5	6	7	
	Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti																																										
Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7																																										
Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7																																										
Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7																																										
Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7																																										
Internet	1	2	3	4	5	6	7																																										
Da li su, po Vama, epidemiološke mjere kao što su: ograničeno kretanje, zabrana rada pijace, zabrana ulične prodaje, prestanak sakupljanja sekundarnih sirovina, prekid sezonskih poslova itd. dodatno stvorile osjećaj rizika od siromaštva kod romskih porodica? a. Da, osjećaj rizika od siromaštva je bio prisutan u velikoj mjeri b. Djelimično je bio prisutan osjećaj rizika od siromaštva c. Ne, epidemiološke mjere nisu bitno utjecale na život Roma i Romkinja d. Ne znam e. Ne želim da odgovorim																																																	
Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti? a. Da, uvijek b. Da, vrlo često c. Da, ponekad d. Ne, nikada e. Ne mogu ocijeniti f. Ne želim odgovoriti																																																	
Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale romsku populaciju kao grupu s povećanim rizikom u vrijeme epidemije COVID-19? a. U potpunosti je prepoznata b. Djelimično je prepoznata c. Uglavnom nije bila prepoznata d. Uopće nije bila prepoznata e. Ne znam f. Ne želim odgovoriti																																																	

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema Romima i Romkinjama koji su tokom epidemioloških mjera **trebali liječničku pomoć** zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

f. Zdravstvene usluge su bile teže dostupne romskoj populaciji tokom pandemije COVID-19

g. Zdravstvene usluge su bile jednako dostupne romskoj populaciji tokom pandemije COVID-19 kao i prije pandemije

h. Ne mogu ocijeniti

i. Ne želim odgovoriti

Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji **Zakon o zabrani diskriminacije**?

a. Da, poznato mi je

b. Čuo sam, ali o njemu ne znam ništa

c. Nije mi poznato

d. Ne želim odgovoriti

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema romskoj populaciji u vrijeme epidemioloških mjera (zaokružiti u svakoj koloni jednu od 6 opcija):

	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Humanitarne organizacije	1	2	3	4	5	6
Vjerske organizacije	1	2	3	4	5	6
Nevladine organizacije	1	2	3	4	5	6
Socijalne službe države	1	2	3	4	5	6

Da li je, po Vama, država u vrijeme epidemije trebala dodijeliti finansijsku pomoć rizičnim grupama kao što je romska populacija, a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?

a. Da, trebala je

b. Dodijelila je jednokratnu pomoć

c. Redovno je dodjeljivala pomoć ovoj rizičnoj kategoriji

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 **pristup zdravstvenoj zaštiti otežan**, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?

a. Ne, nije otežan

b. Malo je otežan

c. Da, bitno je otežan

d. Isto je kao i ranije

e. Ne znam

f. Ne želim odgovoriti

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima:

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	1	2	3	4	5	6	7
Psihičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Fizičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Socijalna izolacija	1	2	3	4	5	6	7
Povećan rizik od siromaštva	1	2	3	4	5	6	7

Da li ste tokom epidemije COVID-19 bili u stanju nabaviti ili kupiti higijenske potrepštine kao što su sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd., a u cilju poštovanja epidemioloških mjera?

a. Da, sam sam kupovao higijenska sredstva

b. Da, redovno smo dobivali higijenska sredstva od različitih organizacija

c. Ponekad smo dobivali, ali neredovno

d. Ne, nisam bio u mogućnosti da kupim ili nabavim higijenska sredstva

e. Ne želim da odgovorim

Da li su, po Vama, državne institucije trebale osigurati higijenske potrepštine (sredstva za dezinfekciju, zaštitne maske, higijenska sredstva itd.) za romsku populaciju u cilju zaštite njihovog zdravlja?

a. Da, to bi stvorilo osjećaj kod Roma i Romkinja da su ravnopravni građani

b. Ne

c. Ne znam

d. Ne želim odgovoriti

Da li su tokom epidemije COVID-19 **povećani troškovi i životne potrebe** romske populacije?

☐ Znatno su povećani

☐ Neznatno su povećani

☐ Nisu povećani

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

	Nije imala utjecaj	Vrlo nizak utjecaj	Djelimični utjecaj	Osrednji utjecaj	Visok utjecaj	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ostvarivanje ljudskih i građanskih prava Roma i Romkinja	1	2	3	4	5	6	7
Stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što je romska populacija	1	2	3	4	5	6	7

Ispod su navedene neke od najčešćih posljedica pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca. Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

	1 – Uopće nije imala utjecaja		5 – Imala je izuzetno značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Socijalna isključenost	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti rada	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti obrazovanja	1	2	3	4	5	6	7

Appendix C

ANKETA

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA LGBTQI POPULACIJU

Entitet		Grad	
Obrazovanje	k. osnovna škola ili manje l. SSS m. fakultet n. magisterij o. Phd/doktorat	Zaposlenje	k. zaposlen/a u javnom sektoru l. zaposlen/a u privatnom sektoru m. samozaposlen/a n. penzioner/ka o. nezaposlen/a
Žensko		Muško	
		Ostalo	
			Starosna dob
			☐ 10–18 ☐ 18–35 ☐ 35–50 ☐ 50–65 ☐ 65 +

	U kojoj je mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema osobama LGBTQI populacije? ☐ U velikoj mjeri je izražena ☐ Uglavnom je izražena ☐ Neznatno ☐ Uglavnom nije izražena ☐ Uopće nije izražena ☐ Ne znam ☐ Ne želim odgovoriti

	Po Vašem mišljenju, koliko je raširena diskriminacija prema LGBTQI osobama u sljedećim područjima društva: <table><tr><td></td><td>Uvijek</td><td>Često</td><td>Ponekad</td><td>Nimalo</td><td>Ne znam</td><td>Ne želim odgovoriti</td></tr><tr><td>U oblasti stanovanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U javnom informiranju – mediji</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti sigurnosti</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti zapošljavanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>		Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti	U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6	U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6	U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6	U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6
	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti																																																			
U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6																																																			
U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6																																																			
Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6																																																			
Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6																																																			
U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6																																																			
	U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova u svojim odredbama prepoznavale potrebe osoba LGBTQI populacije tokom pandemije COVID-19? a. U velikoj mjeri b. U dovoljnoj mjeri c. U nedovoljnoj mjeri d. Nikako e. Ne znam f. Ne želim odgovoriti																																																								
	Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije prema LGBTQI osobama? Moguće je odabrati više od jednog odgovora (a najviše 3 odgovora). a. Vijeće ministara b. Entitetske vlasti c. Ministarstvo za ljudska prava d. Kantonalne vlasti e. Općinske vlasti f. OHR g. Ombudsmeni za ljudska prava h. Mediji i. Neko drugi j. Niko od navedenih k. Ne želim odgovoriti																																																								
	Da li su, po Vama, mnogi oblici diskriminacije koji se manifestiraju prema LGBTQI osobama uzrokovani činjenicom da LGBTQI osobe nisu pravno vidljive? a. Da, to je glavni uzrok b. To je samo jedan od uzroka c. Pravna nevidljivost je sporedni uzrok d. Ne, to nije uzrok e. Ne znam f. Ne želim odgovoriti																																																								

	Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom epidemije COVID-19? a. Da b. Ne c. Ne znam d. Ne želim odgovoriti																																																
	U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali: <table><tr><td></td><td>Uopće nije nedostajao/la</td><td>Uglavnom nije nedostajao/la</td><td>Ponekad je nedostajao/la</td><td>Često je nedostajao/la</td><td>Uvijek je nedostajao/la</td><td>Ne znam</td><td>Ne želim odgovoriti</td></tr><tr><td>Ekonomska sigurnost</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Fizička sigurnost</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Higijenska sredstva</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Kompjuter</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr><tr><td>Internet</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr></table>		Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti	Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7	Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7	Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7	Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7	Internet	1	2	3	4	5	6	7
	Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti																																										
Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7																																										
Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7																																										
Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7																																										
Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7																																										
Internet	1	2	3	4	5	6	7																																										
	Da li je, po Vama, sistem zdravstvene zaštite bio dovoljno orijentiran na potrebe LGBTQI populacije u vrijeme epidemije COVID-19? a. Da, naše potrebe su uvijek bile prepoznate u sistemu zdravstvene zaštite b. Djelimično su prepoznate naše potrebe c. Ne, uopće nisu prepoznate d. Ne znam e. Ne želim odgovoriti																																																
	Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovođio do ruba psihičke izdržljivosti? a. Da, uvijek b. Da, vrlo često c. Da, ponekad d. Ne, nikada e. Ne mogu ocijeniti f. Ne želim odgovoriti																																																
	Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji Zakon o zabrani diskriminacije? a. Da, poznato mi je b. Čuo sam, ali o njemu ne znam ništa c. Nije mi poznato d. Ne želim odgovoriti																																																

Možete li ocijeniti koje LGBTQI osobe su najpodložnije nasilju, zlostavljanju i diskriminaciji od društvenog okruženja?

(Zaokružiti samo jedan odabir.)

a) Gej osobe

b) Lezbijke

c) Biseksualne osobe

d) Transrodne osobe

Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su **vlasti prepoznale** LGBTQI populaciju kao **grupu s povećanim rizikom** u vrijeme epidemije COVID-19?

a. U potpunosti je prepoznata

b. Djelimično je prepoznata

c. Uglavnom nije bila prepoznata

d. Uopće nije bila prepoznata

e. Ne znam

f. Ne želim odgovoriti

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema LGBTQI populaciji u vrijeme epidemioloških mjera (zaokružiti u svakoj koloni jednu od 6 opcija):

	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Domaće humanitarne organizacije	1	2	3	4	5	6
Strane humanitarne organizacije	1	2	3	4	5	6
Nevladine organizacije	1	2	3	4	5	6
Socijalne službe države	1	2	3	4	5	6

Da li su, po Vama, bolnice i domovi zdravlja imali u vidu i prepoznali **potrebe pojedinih kategorija** LGBTQI populacije kao što su **transrodne osobe i njihovu potrebu za hormonskom terapijom** u vrijeme epidemije COVID-19?

a. Da, njihove potrebe su prepoznate

b. Djelimično su prepoznate

c. Ne, uopće nisu prepoznate

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

131

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga prema LGBTQI osobama koje su tokom epidemioloških mjera **trebale liječničku pomoć zbog bolesti** (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

a. Zdravstvene usluge su bile teže dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

b. Zdravstvene usluge su bile jednako dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19 kao i prije pandemije

c. Zdravstvene usluge su bile bolje dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

d. Ne mogu ocijeniti

e. Ne želim odgovoriti

Da li je, po Vama, **nedostatak političke volje** jedan od ključnih faktora zbog kojeg LGBTQI osobe još uvijek žive na marginama društva i što ne uspijevaju ostvariti svoja osnovna ljudska i građanska prava?

a. Da, nedostatak političke volje je glavni faktor

b. Politička volja je važna, ali ne presudna u ostvarivanju prava

c. Ne mislim da nedostatak političke volje ima bitnu ulogu

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

Smatrate li da je zbog ukidanja javnog prijevoza tokom pandemije COVID-19 **pristup zdravstvenoj zaštiti otežan**, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?

a. Ne, nije otežan

b. Malo je otežan

c. Da, bitno je otežan

d. Isto je kao i ranije

e. Ne znam

f. Ne želim odgovoriti

3. Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima:

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	1	2	3	4	5	6	7
Psihičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Fizičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Socijalna izolacija	1	2	3	4	5	6	7
Povećan rizik od siromaštva	1	2	3	4	5	6	7

Da li su tokom epidemije COVID-19 **povećani troškovi i životne potrebe** LGBTQI populacije?

a. Znatno su povećani

b. Neznatno su povećani

c. Nisu povećani

d. Ne znam

e. Ne želim odgovoriti

Na skali od 1 do 5, kako biste ocijenili **utjecaj sljedećih instrumenata** i mjera koje vlasti na svim nivoima mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava LGBTQI populacije?

	1 – Uopće ne bi imalo utjecaja		5 – Imalo bi značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Veća vladavina prava	1	2	3	4	5	6	7
Veća budžetska izdvajanja za ove ciljne grupe	1	2	3	4	5	6	7
Uvođenje u pravo LGBTQI populacije	1	2	3	4	5	6	7

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

	Nije imala utjecaj	Vrlo nizak utjecaj	Djelimični utjecaj	Osrednji utjecaj	Visok utjecaj	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ostvarivanje ljudskih i građanskih prava LGBTQI osoba	1	2	3	4	5	6	7
Stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što su LGBTQI osobe	1	2	3	4	5	6	7

Ispod su navedene neke od najčešćih posljedica pandemije COVID-19 koje utječu na **kvalitet života pojedinca**.
Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaja na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

	1 – Uopće nije imala utjecaja		5 – Imala je izuzetno značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Socijalna isključenost	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti rada	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti obrazovanja	1	2	3	4	5	6	7

Appendix D

ANKETA

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA ŽENE ŽRTVE NASILJA, ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA, SAMOHRANE MAJKE I ŽENE IZ RURALNIH PODRUČJA

Entitet				Grad			
Obrazovanje		p. osnovna škola ili manje q. SSS r. fakultet s. magisterij t. Phd/doktorat		Zaposlenje		p. zaposlen/a u javnom sektoru q. zaposlen/a u privatnom sektoru r. samozaposlen/a s. penzioner/ka t. nezaposlen/a	
Žensko		Muško		Ostalo		Starosna dob	☐ 10–18 ☐ 18–35 ☐ 35–50 ☐ 50–65 ☐ 65 +

U kojoj mjeri, po Vama, općenito izražena diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?

☐ U velikoj mjeri je izražena

☐ Uglavnom je izražena

☐ Neznatno

☐ Uglavnom nije izražena

☐ Uopće nije izražena

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

U kojoj mjeri je pojačana diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja uvođenjem mjera kao što su zabrana kretanja, ograničeni izlasci, rad od kuće i druge epidemiološke mjere tokom epidemije COVID-19?

☐ Da, u velikoj mjeri je pojačana

☐ Neznatno je pojačana

☐ Uglavnom je isto

☐ Ne, smanjena je

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Po Vašem mišljenju, koliko je diskriminacija prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja raširena u sljedećim područjima društva: <table><tr><td>U oblasti stanovanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U javnom informiranju – mediji</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti sigurnosti</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr><tr><td>U oblasti zapošljavanja</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td></tr></table>	U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6	U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6	U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6	U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6	Uvijek	Često	Ponekad	Nimalo	Ne znam	Ne želim odgovoriti
U oblasti stanovanja	1	2	3	4	5	6																																																	
U oblasti pružanja roba i usluga (trgovina, ugostiteljstvo itd.)	1	2	3	4	5	6																																																	
U javnom informiranju – mediji	1	2	3	4	5	6																																																	
Prilikom ostvarivanja prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6																																																	
Prilikom ostvarivanja prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6																																																	
U oblasti sigurnosti	1	2	3	4	5	6																																																	
U oblasti zapošljavanja	1	2	3	4	5	6																																																	

U kojoj mjeri smatrate da su poduzete mjere kriznih štabova tokom pandemije COVID-19 u svojim odredbama prepoznavale potrebe žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja?

U velikoj mjeri

U dovoljnoj mjeri

U nedovoljnoj mjeri

Nikako

Ne znam

Ne želim odgovoriti

Po Vašem mišljenju, koje od navedenih institucija/organa vlasti **svojim radom mogu najviše doprinijeti u suzbijanju i sprečavanju diskriminacije** prema ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja?

Moguće je odabrati više od jednog odgovora (a najviše 3 odgovora).

a.

Vijeće ministara

b.

Entitetske vlasti

c.

Ministarstvo za ljudska prava

d.

Kantonalne vlasti

e.

Općinske vlasti

f.

OHR

g.

Ombudsmani za ljudska prava

h.

Mediji

i.

Neko drugi

j.

Niko od navedenih

k.

Ne želim odgovoriti

Da li ste se osjećali izolirani i bespomoćni tokom epidemije COVID-19?

a)

Da

b)

Ne

c)

Ne znam

d)

Ne želim odgovoriti

4.

U kojoj mjeri su Vam tokom pandemije COVID-19 nedostajali:

	Uopće nije nedostajao/la	Uglavnom nije nedostajao/la	Ponekad je nedostajao/la	Često je nedostajao/la	Uvijek je nedostajao/la	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ekonomska sigurnost	1	2	3	4	5	6	7
Fizička sigurnost	1	2	3	4	5	6	7
Higijenska sredstva	1	2	3	4	5	6	7
Kompjuter	1	2	3	4	5	6	7
Internet	1	2	3	4	5	6	7

Da li, i ako da, u kojoj mjeri ste tokom strogih epidemioloških mjera imali pojačan osjećaj neizvjesnosti koji Vas je dovodio do ruba psihičke izdržljivosti?

a.

Da, uvijek

b.

Da, vrlo često

c.

Da, ponekad

d.

Ne, nikada

e.

Ne mogu ocijeniti

f.

Ne želim odgovoriti

Možete li ocijeniti u kojoj mjeri su vlasti prepoznale žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja kao grupe s povećanim rizikom u vrijeme epidemije COVID-19?

U potpunosti su prepoznate

Djelimično su prepoznate

Uglavnom nisu bile prepoznate

Uopće nisu bile prepoznate

Ne znam

Ne želim odgovoriti

U kojoj mjeri su Vam neke od dolje navedenih kategorija otežale da se pridržavate higijenskih i epidemioloških mjera zaštite tokom pandemije COVID-19?

	Uopće nisu otežali	Uglavnom nisu otežali	Donekle su otežali	Značajno su otežali	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Neadekvatno stanovanje	1	2	3	4	5	6
Nedostatak ili ograničeni pristup „sigurnim kućama“	1	2	3	4	5	6
Ekonomska ovisnost o drugima	1	2	3	4	5	6
Nedostatak dezinfekcijskih sredstava	1	2	3	4	5	6

Kako biste ocijenili dostupnost liječničke pomoći i zdravstvenih usluga ženama žrtvama nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja koje su tokom epidemioloških mjera **trebale liječničku pomoć** zbog bolesti (koja nije povezana s bolešću COVID-19)?

a. Zdravstvene usluge su bile teže dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

b. Zdravstvene usluge su bile jednako dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19 kao i prije pandemije

c. Zdravstvene usluge su bile bolje dostupne ovim grupama tokom pandemije COVID-19

d. Ne mogu ocijeniti

e. Ne želim odgovoriti

Da li vam je poznato da u Bosni i Hercegovini postoji **Zakon o zabrani diskriminacije**?

☐ Da, poznato mi je

☐ Čuo sam, ali o njemu ne znam ništa

☐ Nije mi poznato

Da li je, po Vama, država u vrijeme epidemije trebala dodijeliti novčanu pomoć rizičnim grupama kao što su žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja, a u cilju nabavke higijenskih sredstava kako bi se ublažile posljedice koronavirusa?

☐ Da, trebala je

☐ Dodijelila je jednokratnu pomoć

☐ Redovno je dodjeljivala pomoć ovoj rizičnoj kategoriji

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Kako biste ocijenili podršku sljedećih organizacija prema ženama koje su žrtve nasilja, žrtvama trgovine ljudima, samohranim majkama i ženama iz ruralnih područja u vrijeme epidemioloških mjera (zaokružiti u svakoj koloni jednu od 6 opcija):

	Pružale su značajnu podršku i pomoć	Pružale su dovoljnu podršku i pomoć	Pružale su podršku i pomoć, ali nedovoljno	Uopće nisu pružale podršku i pomoć	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Humanitarne organizacije	1	2	3	4	5	6
Vjerske organizacije	1	2	3	4	5	6
Nevladine organizacije	1	2	3	4	5	6
Socijalne službe države	1	2	3	4	5	6

137

Smatrate li da je tokom pandemije COVID-19 **pristup zdravstvenoj zaštiti otežan** zbog ukidanja javnog prijevoza, kao i zbog novog načina zakazivanja pregleda (telefonski ili online) i nepostojanja dovoljno informacija o tome na koji način ostvariti to pravo?

☐ Ne, nije otežan

☐ Malo je otežan

☐ Da, bitno je otežan

☐ Isto je kao i ranije

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Tokom pandemije COVID-19 da li ste Vi lično, i ako da, u kojoj mjeri, bili izloženi sljedećim situacijama i ponašanjima:

	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Zanemarivanje	1	2	3	4	5	6	7
Psihičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Fizičko zlostavljanje	1	2	3	4	5	6	7
Socijalna izolacija	1	2	3	4	5	6	7
Povećan rizik od siromaštva	1	2	3	4	5	6	7

Da li je, i ako da, u kojoj mjeri, **nedostatak političke volje** bio jedan od razloga zašto žene koje su žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja **nisu uspijevale ostvariti svoja osnovna ljudska i građanska prava tokom pandemije COVID-19?**

☐ Da, nedostatak političke volje je ključni razlog

☐ Nedostatak političke volje je jedan od razloga

☐ Ne, politička volja nema bitan utjecaj

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Da li su tokom epidemije COVID-19 **povećani troškovi i životne potrebe** pripadnika marginaliziranih grupa (kao što su žene koje su žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja)?

☐ Znatno su povećani

☐ Neznatno su povećani

☐ Nisu povećani

☐ Ne znam

☐ Ne želim odgovoriti

Na skali od 1 do 5, kako biste ocijenili utjecaj sljedećih instrumenata i mjera koje vlasti na svim nivoima vlasti mogu koristiti da ubrzaju ili poboljšaju proces ostvarivanja ljudskih i građanskih prava žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja:

	1 – Uopće ne bi imalo utjecaja		5 – Imalo bi značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Veća vladavina prava	1	2	3	4	5	6	7
Veća budžetska izdvajanja za ove ciljne grupe	1	2	3	4	5	6	7
Bolja i dosljednija provedba postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na ove grupe	1	2	3	4	5	6	7

Ocijenite u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 utjecala na:

	Nije imala utjecaj	Vrlo nizak utjecaj	Djelimični utjecaj	Osrednji utjecaj	Visok utjecaj	Ne znam	Ne želim odgovoriti
Ostvarivanje ljudskih i građanskih prava žena žrtava nasilja, žrtava trgovine ljudima, samohranih majki i žena iz ruralnih područja	1	2	3	4	5	6	7
Stigmatizaciju marginaliziranih grupa kao što su žene žrtve nasilja, žrtve trgovine ljudima, samohrane majke i žene iz ruralnih područja	1	2	3	4	5	6	7

Ispod su navedene neke od najčešćih posljedica pandemije COVID-19 koje utječu na kvalitet života pojedinca. Možete li ocijeniti na skali od 1 do 5 u kojoj mjeri je svaka od navedenih posljedica imala utjecaj na Vaš život tokom pandemije COVID-19?

	1 – Uopće nije imala utjecaja		5 – Imala je izuzetno značajan utjecaj			Ne znam	Ne želim odgovoriti
Socijalna isključenost	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava socijalne zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava zdravstvene zaštite	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti rada	1	2	3	4	5	6	7
Uskraćenost prava iz oblasti obrazovanja	1	2	3	4	5	6	7

USAID
OD AMERIČKOG NARODA